

GÜNDELİK YAŞAMDAN BİR

ANLATICI: SELMA ÇAMCI

Yüksek Lisans Tezi

Gülperi Orhan

ESKİŞEHİR 2025

GÜNDELİK YAŞAMDAN BİR ANLATICI: SELMA ÇAMCI

Gülperi ORHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Çiğdem KARA

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temmuz, 2025

Eskişehir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gölperi Orhan'ın "Gündelik Yaşamdan Bir Anlatıcı: Selma Çamcı" başlıklı tezi 23/06/2025 tarihinde aşğıdaki jüri tarafından değeriendirilerek Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğı'nin ilgili maddeleri uyarınca, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

		<u>Ünvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Danışman)	:		
Üye	:		
Üye	:		
Üye	:		
Üye	:		

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

GÜNDELİK YAŞAMDAN BİR ANLATICI: SELMA ÇAMCI

Gülperi ORHAN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temmuz, 2025

Danışman: Prof. DR. Çiğdem KARA

Sözlü kültür ortamı, hafıza, aktarım yıllardır süregelen kavramlardır. Sözlü kültür sayesinde çoğu hikaye, masal, fıkra, efsane nesilden nesile aktarılmıştır. Bu aktarımı belli eğitimlerden geçen anlatıcılar yapmışlardır. Sonrasında halk bilimciler sayesinde bunlar sadece sözlü kültürde kalmamış, araştırılıp derlenerek yazıya aktarılmıştır. Bu çalışmada bir aile içindeki anlatıcıya odaklanılmıştır. Fakat diğer anlatıcılardan farkı bu gelenekten yetişmemiş, günlük hayatın içindeki anlatıcı olmasıdır. Çalışmada bu anlatıcı betimlenmiş ve usta anlatıcı ile gündelik yaşamdan bir anlatıcı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar saptanmıştır. Aynı zamanda anlatılar aile içinde aktarılacağı için aile folkloruna yönelik tespitler yapılmıştır. Dinleyicilerin anlatıma katılım boyutları, anlatıcıya ve anlatılara etkisi ortaya konulmuştur. Dinleyici grubu olarak kaynak kişinin ailesiyle çalışılmıştır. Sadece dinleyici sayısında değişiklikler olmuştur. Araştırma ailenin ayda bir toplandığı gün zamanlarında yürütülmüştür. Gün sahibinin evinde toplanılmıştır. Mekan olarak her zaman ev kullanılmış, sadece ev ortamları değişiklik göstermiştir. Mekanın ve ortamın anlatıya etkisi saptanmıştır. Araştırmamızda gösterim takibi yapılmıştır. Çalışma katılımlı gözlem ve görüşme yöntemleriyle yürütülmüştür. Yarı yapılandırılmış soru formu uygulanmıştır. Veriler elde edilirken ses kayıt cihazından yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Halk grubu, Aile folkloru, Sözlü kültür, Anlatıcı, İcra, Dinleyici.

ABSTRACT

A NARRATOR FROM EVERYDAY LIFE: SELMA ÇAMCI

Gölperi Orhan

Department of Turkish Language and Literature

Graduate School of Anadolu University, July, 2025

Supervisor: Prof. DR. Çiğdem KARA

Oral culture environment, memory and transmission are concepts that have been going on for years. Thanks to oral culture, many stories, tales, jokes, legends have been passed down from generation to generation. This transmission was done by narrators who underwent certain trainings. Later, thanks to folklorists, these did not only remain in oral culture, but were researched, compiled and written down. This research focuses on a narrator within a family. However, the difference from other narrators is that he is not trained in this tradition, but is a narrator in daily life. This everyday life narrator was described and, the similarities and differences between the professional narrator and the narrator of everyday life were identified in the study. At the same time, since the narratives will be transmitted within the family, determinations were made regarding family folklore. The extent of the listeners' participation in the narration and their influence on the narrator and narratives were revealed. The family of the source person was studied as the listener group. There were changes only in the number of listeners. The research was conducted on the days when the family gathers once a month. The gathering was held at the home of the owner of the day. The home was always used as the venue, only the home environments varied. The effect of space and setting on the narrative was determined. In our research, screening was followed up. The study was conducted through participant observation and interview methods. A semi-structured question form was applied. A voice recorder was used to obtain the data.

Keywords: Folk group, Family folklore, Oral culture, Narrator, Performance, Listener.

TEŞEKKÜR

Tez konumu belirlememde yardımcı olan, çalışmam boyunca bana yön veren danışman hocam Prof. Dr. Çiğdem Kara'ya, anlatılarıyla tezin oluşumuna katkı sağlayan kaynak kişi Selma Çamcı'ya, dinleyici grubu olarak anlatılara katkı sağlayan Selma Çamcı'nın ailesine, beni bu süreçte yalnız bırakmayan annem Saliha Orhan ve babam Mehmet Orhan'a, tez için Eskişehir'den İstanbul'a gittiğim süreçte bana her türlü desteği sağlayan abim Hanefi Murat Orhan ve yengem Ayşe Begüm Orhan'a teşekkür ederim.

....../....../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “Bilimsel İntihal Tespit Programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

.....

(Öğrencinin Adı Soyadı)

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken (örneğin ChatGPT, Gemini, DALL-E vb.) üretken yapay zekâ programlarından destek aldığımı beyan ederim. Tezin hazırlığı aşamasında üretken yapay zekâ programlarından (örneğin çeviri, bilimsel makale vb.) desteği aldım. Üretken yapay zekâ Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....
(İmza)

.....
(Öğrencinin Adı Soyadı)

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRÜ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ / TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURULLARA UYGUNLUK BELGESİ	vi
ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
Giriş.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1 YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1 Yöntem	4
1.1.2 Etik Bildirim.....	5
1.2 Kavramsal Çerçeve	5
1.2.1 Folklor	6
1.2.2. Aile Folkloru.....	9
1.2.3 Anlatıcı.....	10
1.2.4 Dinleyici	15
1.2.5 Fıkra	18
1.2.6 Efsane	18
1.2.7 Masal.....	18
1.2.8 Türkülü Hikaye	19
1.2.9 Anı.....	19
İKİNCİ BÖLÜM	20
2 ANLATICI VE DİNLEYİCİ.....	20
2.1 Selma Çamcı'nın Yaşam Öyküsü	20

2.2 Anlatıların Oluşumu ve Dinleyiciler.....	24
1.2.1 Dinleyicilerin anlatıma katılımı.....	24
2.2.2 Anlatılardaki aile folklorunun farlığı.....	26
2.2.3 Anlatıların türü.....	30
2.2.4 Anlatı ortamının ve mekanının incelenmesi.....	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	32
3 ANLATILAR.....	32
3.1. Köy Düğünü	34
3.2 Anı.....	35
3.3 Anı.....	35
3.4 En Küçük Kardeşin Doğumu.....	36
3.5 Tıp Balosu.....	37
3.6 Anı.....	37
3.7 Anı.....	38
3.8 Kurutma Makinesi	38
3.9 Temizlik	39
3.10 Kulak Delme	39
3.11 Tel Helvası	40
3.12 Anı.....	42
3.13 Rize’deki Eve Dair Anılar	43
3.14 Fıkra.....	44
3.15 Üç Öğüt Masalı.....	45
3.16 Türkünün Hikayesi	47
3.17 Anı.....	48
3.18 Anı.....	49
3.19 Anı.....	50
3.20 Anı.....	51
3.21 Kamp Tatili.....	52
3.22 Gugul Taşı Efsanesi	53

3.23 Fıkra.....	54
3.24 Fıkra.....	54
3.25 Eski Bayramlar.....	55
3.26 Fıkra.....	56
3.27 Eski Oyunlar.....	56
3.28 Yazlık Sinema	57
3.29 Polka Oyunu	58
3.30 Bando Grubu	58
3.31 Anı.....	59
3.32 Anı.....	60
3.33 Anı.....	61
3.34 Kağıt Oyunları.....	62
3.35 Anı.....	63
3.36 Anı.....	64
3.37 Anı.....	64
3.38 Anı.....	65
3.39 Anı.....	65
3.40 Anı.....	66
3.41 Anı.....	66
3.42 Anı.....	67
3.43 Anı.....	67
3.44 Nimet Hanım.....	68
3.45 Sümerbank Balosu.....	69
3.46 Anı	69
3.47 Fıkra.....	70
3.48 Fıkra.....	70
3.49 Anı.....	71
3.50 Anı	71
3.51 Anı	72

3.52 Anı	72
3.53 Anı	73
3.54 Anı	74
3.55 Anı	74
3.56 Anı	76
3.57 Anı	76
3.58 Anı.....	77
3.59 Anı.....	77
3.60 Anı.....	78
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	80
4 DEĞERLENDİRME	80
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	88
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev : Çeviren

Ed : Editör

Vb : Ve Benzerleri

SS : Sayfa Sayısı

Kg : Kilogram

Haz : Hazırlayan

GİRİŞ

Bu çalışmada yaşayan, kültürü deneyim eden, kendi yakın çevremdeki bir anlatıcıya odaklanan folklor araştırması yapılmıştır. Araştırmanın amacı, hem bu anlatıcıyı betimlemek hem de geleneksel hikaye, masal, meddah anlatıcılarıyla amatör, gündelik yaşamdan bir anlatıcı arasındaki farkları ve benzerlikleri belirlemektir. Gündelik yaşamdaki anlatıcının anlatımına odaklanılmıştır. Anlattığı metne ne kadar hakim olduğu gözlemlenmiştir. Anlatıcının eğitimi, mesleği vb. kişisel özellikleri ve anlatıların gerçekleştirildiği ortamlardaki kıyafetleri, beden dili, kullandığı jest ve mimiklerin anlatılarına derece etki ettiği ortaya konulmuştur. Kaynak kişi Selma Çamcı'nın¹ anısal biyografisi üzerinde durularak araştırma yürütülmüştür. Araştırmada anlatıcının biyografik çalışması yapılmıştır. Anlatılarda dinleyicinin etkisini görebilmek için çevresiyle ve ailesiyle görüşülmüştür. Katılımlı gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma İstanbul'da belli aralıklarla toplanılan aile günlerinde yürütülmüştür. Goldstein (1977) çalışmasında "Neyin gözlemi yapılmalıdır?" sorusunu sekiz maddede cevaplamıştır. Fiziki durum, sosyal durum, katılanların karşılıklı münasebetleri, icra, olayın zamanı ve müddeti, ifade edilen duygular, çeşitli gözlemler ve gözlemcinin durumu. İcra başlığında anlatıcının dinleyicilere tanıtılması gerektiğinden bahseder. Benim çalışma yaptığım ortamda dinleyici grubu anlatıcının kardeşlerinden, kızından, yeğeninden, eniştesinden, eşinden, damadından, dünürlerinden oluşmaktadır. Bu sebeple ilk bir araya gelindiğinde anlatıcıyı tanıtmaya gerek duyulmamıştır. Hatta "Hadi aç ses kaydını." diyerek icrayı kendileri başlatmıştır. Bu durum araştırmacı olarak benim yükümü hafifletmiştir. Selma Hanım'ın gündelik yaşamdan bir anlatıcı olması da daha çok tür olarak anıların toplanmasını sağlamıştır. Ben araştırmacı olarak fıkra, masal, anı, efsane vb. her türlü anlatıyı anlatabileceğini belirttim. Anlatıcı bunun karşısında cevap olarak masal ve fıkra türlerini sayıca az bildiğini ama çocukluğunun ve yaşamının masal gibi geçtiğini belirtip daha çok kendi yaşamından tecrübelerini anlatmayı tercih etmiştir. Ayda bir toplandıkları günde kardeşler bir arada daha çok Rize'deki evlerinde geçen çocukluklarına dair anıları anlatmışlardır. Aile içindeki anlatılarda anlatıcı gibi dinleyiciler de anlatımda bulunmuştur. Anlatıcının anlattığı türlere tasnif edebilmek amaçlı kısaca değinilmiştir.

Başgöz (1986) "Hikaye Anlatan Aşık ve Dinleyicisi" bölümünde aşığın ve dinleyicilerin anlatıya etkisi üzerinde durur. İlhan Başgöz çalışmasını gösterim takibini uygulamıştır. İki farklı dinleyici grubuna anlatılan hikayelerin değişimi saptanmıştır. Farklı dinleyici grubunun

¹ Bundan sonra sıklıkla kendisinden Selma Hanım olarak söz edilecektir.

anlatıcı üzerindeki tesiri üzerine çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda Aşık Müdâmi ile mülakat yapılmıştır. Verilerini ses kayıt cihazından yararlanarak elde etmiştir.

Azadovki (2002) eserinde masal anlatıcıları arasından seçtiği Natalia Osipovna Vinokurova adlı kadının hayat hikayesi üzerinde uzun uzun çalışır. Anlatıcının hayatının, kişiliğinin, ilkelerinin masal anlatımına etkisi araştırılır. Vinokurova gençlik döneminde hizmetçilik yapmıştır. Kendi yaşamından yola çıkarak anlattığı masalların bazılarında karakterler hizmetçi olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı dinleyici kitlesine masal anlatılarak anlatılanla dinleyen arasındaki etki ortaya konulmuştur.

Önkol (2015) anlatıcı olarak annesiyle çalışmıştır. Farklı türlerde metinler anlatılmış olsa da kavram ve tür olarak daha çok masal anlatıcılığı üzerinden ilerleyen bir çalışmadır. Anlatıcının yaşamının masallara ne derece etki ettiği de araştırılan diğer konudur. Anlatılar beş farklı dinleyici grubu ve farklı mekan oluşturularak anlatılmıştır. Değişen dinleyici grubunun ve ortamın anlatılara etkisi ortaya konulmuştur.

Şafak Aydın (2015) çalışmasında 2010 ve 2013 yıllarında otuz dokuz masal iki kez derlenmiştir. Anlatıcının hayatındaki değişikliklere paralel olarak masal metinlerindeki değişimin tespit edilmesine yönelik saptamalar yapılmıştır. Anlatıcı dört farklı ortamda farklı dinleyici gruplarına masal anlatmış, masal metinlerinin oluşumunda dinleyicilerin etkisi ortaya konulmuştur.

Basat (2020) çalışmasında gösterim takibini kullanmıştır. Çalışmasını görsel olarak fotoğraflarla desteklemiş ve ses kayıt cihazından yararlanmıştır.

Kepez (2020) araştırmasını geleneksel ve modern masal anlatıcıları üzerine yürütmüştür. Geleneksel anlatıcılar ve modern anlatıcılar arasındaki farklılıklar belirlenmiştir. Belirlenen farklılıklar kapsamında kullanılan formeller ve ara sözler tespit edilmiştir. Masalların anlatıldığı mekanlar incelenmiştir. Dinleyici kitlesi üzerindeki etki ortaya konulmuştur.

Yılmaz (2023) çalışmasını aile folkloru kapsamında yapmıştır. Derlemelerini Trabzon'un Yomra ilçesinde yapmıştır. Trabzon'un kent tarihi, coğrafi özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ailenin günlük hayat tarzı, evlenme-doğum olayları kıstasında kültürel birikimleri incelenmiştir.

Değindiğim kaynaklar tezimi oluştururken esinlendiğim kaynaklardır. Bu çalışmalardan yola çıkarak tezimizin benzer ve farklı yönleri oluşturulmuştur. Araştırmamızda Başgöz'ün (1986)

dinleyici etkisinden yola çıkılarak dinleyicilerin anlatıya etkisi gösterilmiştir. Basat'ın (2020) çalışmasındaki gösterim takibi teze uyarlanmıştır. Azadovski'nin (2002) çalışmasında kişinin yaşamının, karakterinin anlatılara yansması bu çalışmaya uyarlanmıştır. Şafak Aydın (2015) tezinde anlatı türü olarak masal üzerinde durulmuştur. Önkol (2015) araştırmasını masal anlatıcılığı olarak yürütmüştür. Benim çalışmamda anlatıların türü açısından anılara ağırlık verilmiştir. Benim tezimin bu çalışmalardan farkı aile içindeki amatör anlatıcı ile çalışılmış olmasıdır. Geleneksel anlatıcılardan farkı ve benzerlikleri ortaya konulmuştur Dinleyici olarak anlatıcının ailesi seçilmiştir. Farklı dinleyici grupları oluşturulmamıştır. Dinleyici sayısında değişiklikler olmuştur. Aile günlerinde bir araya gelindiği için gün sahibinin evinde toplanılmıştır. Bu sebeple mekan her zaman ev olsa da gün sahibinin evi olarak değişiklik göstermiştir.

Tez giriş, dört ana bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Yöntem ve kavramsal çerçeve birinci bölümü, anlatıcı ve dinleyiciler ikinci bölümü, anlatılar üçüncü bölümü, değerlendirme dördüncü bölümü oluşturmaktadır.

Bu çalışmada hem araştırmacı hem de dinleyici rolündeyim. Dinleyici olarak verdiğim tepkileri aktarmak, çalışma sürecinde fark ettiğim durumları anlatmak, ortamdaki durumumu gözlemlemek için birinci tekil şahıs anlatımını kullandım. Selma Hanım'ın yaşam öyküsü ve anlatıları da birinci tekil şahıs anlatımında aktarılmıştır. Selma Hanım'ın yaşam öyküsü ve anlatıları italik yazı biçimiyle verilmiştir. Anlatım tarzı olarak önce anlatılar derlenmiştir. Sonrasında yorum ve analiz kısmı verilmiştir.

Özet ve aile folkloru kısımlarında çeviri dil yapay zekasından yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Yöntem

Araştırmada aile içindeki anlatıcı tespit edilmiştir. Araştırmanın amacı gündelik yaşamdan bir anlatıcıyı betimlemek ve profesyonel anlatıcılarla bu amatör, gündelik yaşamdan anlatıcıyı karşılaştırmaktır. Bu amaçla Selma Çamcı ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yürütülmüştür. Anlatı ortamlarında katılımlı gözlem gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Bu yöntemleri kullanırken ses kayıt cihazından yararlanılmıştır. Araştırma İlhan Başgöz'ün (1986) "Hikaye Anlatan Aşık ve Dinleyicisi" çalışmasında olduğu gibi dinleyicilerin anlatıya etkisi kıstasında ele alınmıştır. Basat (2020) tezindeki gösterim takibi araştırmaya uyarlanmıştır.

22 Şubat 2025- 24 Mayıs 2025 tarihleri arasında dört kez bir araya gelinmiştir. Gün sahibi kimse onun evinde toplanılmıştır. İlk olarak Ayşe Begüm Orhan'ın evinde toplanılmıştır. Toplamda yirmi bir anlatı elde edilmiştir. On beş tanesini anlatıcı, altı tanesini dinleyici anlatmıştır. Dinleyici olarak ortamda on bir kişi vardır. On tanesi kadın bir tanesi erkektir. İkinci kez Ramazan Bayramında Selma Hanım'ın evinde bir araya gelindi. Üç tane anlatı derlenmiştir. On iki tanesini Selma Hanım, bir tanesini damadı Murat Bey aktarmıştır. Ortamda altı kişi bulunmaktadır. İki kişi erkek, dört kişi kadındır. Üçüncü olarak Hasibe Hanım'ın evinde toplanılmıştır. On beş anlatıdan on iki tanesini anlatıcı anlatmıştır. Üç tanesini dinleyici anlatmıştır. Dinleyici grubu sekiz kadından oluşmaktadır. Son olarak Sevtap Hanım'ın evinde toplanılmıştır. Anlatı ortamında bir erkek yedi kadın bulunmaktadır. Anlatıdan iki tanesini dinleyiciler anlatmıştır. Dokuz tanesini kaynak kişi aktarmıştır.

Düşünümsellik kavramı 1960-1970 yıllarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Düşünümsel anlatım öznellik çerçevesinde araştırmacının kendi konumunu, araştırma zamanında kendi yaşadığı tecrübeleri aktarmasıdır. Düşünümsellik kavramı antropoloji alanında özellikle 1960'lı yıllardan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Araştırmacının alanda öznel doğasına dönmesidir. Düşünümsellik özetle araştırmacının kendini farkında olması, araştırmada ilerleyeceği yol hakkındaki toplumsal ve psikolojik birikimlerden yararlanmasıdır (Aydın ve Emiroğlu, 2020). Araştırmamızda ben ve anlatıcım olan Selma Hanım gösterim sürecinde kendimizi düşünümsel bir süreçten geçirdik. Katılımlı gözlem yöntemini kullandığım için dinleyicilerden biri de bendim. Bu sebeple anlatım dili olarak birinci tekil şahıs kullandım.

Araştırmacı ve kaynak kişinin anlatımlarının karışmaması için anlatıcının biyografisi ve anlatıları italik yazı ile aktarılmıştır. Çalışma aile arasında yürütülmüştür. Anılar anlatılırken bazen gürültülü anlar oluşmuştur. Bu gürültülü anlara ben de dinleyici olarak katıldım. Bu anlar gürültülü bir toplum olduğumuzu göstermiştir.

Araştırmacı olarak ilk defa alan araştırması yaptığım için zorlandığım noktalar olmuştur. Aile ile tanışmak için Ocak ayında yapılan güne katılmak istemiştım. Fakat hasta olduğum için katılamamıştım. Ocakta katılabılsaydım hikaye toplamayacak, bu araştırmaya katılacak bireylere çalışmayla ilgili bilgi verecektim. Akıllarında var olan soruları yanıtlıyacaktım. Fakat bu rahatsızlıktan dolayı ilk defa bir araya geldiğimizde hem çalışmayla ilgili bilgi verdim hem de anlatıları topladım. Selma Hanım İstanbul’da yaşadığı için aklıma takılan soruları sormak için mesajlaşma yolunu tercih ettim. Aynı şehirde olsaydık daha sık bir araya gelinebilirdi.

Boratav (1958) iyi bir anlatıcıdan metinleri olduğu gibi aktarmanın en iyi yol olduğuna değinir. Anlatıların dili ve üslubu anlatıcının terciğine bırakılmalıdır. Yine de araştırmacılar konunun özüne değinmeden gramer yapısında, şivede farklılıklar yaparak yazıya aktarabilir. Ben de buradan yola çıkarak bazı aktarımları değıştirdim. Ses kaydında olduğu gibi bire bir almadım. Selma Hanım Üç Öğüt masalını ortamda anlatırken şimdiki zaman anlatımıyla aktardı. Ben masalın gramer yapısına uygun olarak konusunu, sıralamasını değıştirmeden geçmiş zaman kipiyle aktardım.

1.1.2. Etik Bildirim

Bu çalışma, sosyal ve beşeri bilimler bilimsel araştırma ve yayın etiğı kurulu tarafından 23.01.2025 tarihinde 837740 protokol sayısıyla kabul edilmiştir. Ayrıca çalışmanın yürütüldüğü kişilere gönüllü katılım formu imzalatılmıştır. Etik kurul onay belgesi ekler kısmında gösterilmiştir.

1.2 Kavramsal Çerçeve

Bu kısımda sırasıyla folklor, aile folkloru, anlatıcı, dinleyici anahtar kavramlar başlık olarak açıklanmıştır. Anı, fıkra, efsane, masal, türkölü hikaye terimleri üzerinde anlatıcının anlatılarını tasnif etmek için kısaca bilgi verilmiştir.

1.2.1 Folklor

Folklor terimi ilk kez William John Thoms tarafından 1846'da Atheneum dergisinde yazdığı yazıda kullanılmıştır. Folklor kelimesi “*folk*”=halk ve “*lore*”=bilim sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır. Folklor halk bilimi anlamına gelmektedir (Çobanoğlu, 2009). Herder'in Alman halk türkülerini toplamasıyla aynı zamanda milliyetçilik kavramını geliştirir. Böylelikle romantik milliyetçilik olgusu dikkat çeker. Romantik milliyetçilikle birlikte halka, halk kültürüne yöneliş başlar (Oğuz, 2017). Herder halk türkülerini toplar, bunu yaparken halk müziğinin de önemini vurgular. Grimm kardeşlerin “Çocuklara ve Ev Halkına Masallar” adlı çalışma halkbilimi açısından dönüm noktası olmuştur. Grimm kardeşler bu eseri meydana getirirken masalların çoğunu okuma yazma bilmeyen bir kadından edinerek sözlü kültür çalışması yapmışlardır (Başgöz, 2002).

Dundes “Folklor Nedir?” adlı makalesinde folkloru tanımlarken birden çok halka dayalı tanımların var olduğundan ve bunların yanlış olduğundan bahseder. Bu tanımlardan birisi kırsal topluluk veya köylü topluluk olarak tanımlamaktır. Yanlış olan diğer görüş folklorun geçmişte var olduğu yaşayan halkın artık folklor icra edemeyecek olmasıdır. Bu yazıda folklorun içine dahil edilecek konular listesini verir. Mitler, destanlar, halk masalları, atasözleri, bilmeceler, ninniler, dualar, alaylar, ayrılık sözleri, atışmalar, incitmeler, halk sanatı, halk adeti, şahıs ve yer adları, yemekler, süslemeler, el işleri, caddedeki satıcının bağırışı, hayvanlara söylenen geleneksel sözler bunlardan bazılarıdır (Dundes, 1983).

“Folklor “halkı öğrenmek” demektir; ağızdan çıkan kelimelerle ve becerilerle aktarılan bütün bilgileri örneğin, taklit veya örnekleme ile öğrenilen diğer teknikler ile bu becerilerin ürünlerini kapsar... Folklor, halk edebiyatı olarak adlandırılan ama sözlü sanat olarak tanımlanması daha iyi olan bu sözlü ifade biçimlerinden başka, halk sanatı, halk işleri, halk gereçleri, halk kıyafetleri, halk gelenekleri, halk inanışları, halk tıbbı, halk yemekleri, halk müziği, halk oyunu, halk eğlenceleri, halk jestleri ve halk konuşmalarını kapsamaktadır” (Bascom, 2004 s. 87).

“Halk kimdir?” sorusuna verilen bir cevap halkın küçük bir grup olduğu yönündedir. “Folk sözcüğü en az bir ortak faktörü paylaşan insan grubuna karşılık gelebilir.” (Bauman, 2005, s. 152). Halk bilimi de küçük grup içindeki etkileşimsel bilgidir.

“Halk en az bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan topluluğudur. Bağlayıcı faktörün ne olduğu önemli değildir –ortak sahiplenilmiş herhangi bir şey, dil ya da din olabilir- önemli olan

şey, herhangi bir nedenle bir araya gelmiş bir insan topluluğunun kendilerinin olarak adlandırdıkları bazı geleneklerin olmasıdır” (Dundes, 1983, s. 128).

Brunvand’a göre folklor, geleneklerden oluşur. Bu, kayıt altına girmemiş geleneklerdir. Bunlar kişiden kişiye aktarılma biçimlerine yer verir. Folklorun görevi resmi kayıtlarda yer almayan halkın mirasını oluşturan gelenekleri kaydeder ve analiz etmeye çalışır (Brunvand, 1998).

Türk Edebiyatı’nda folklor denilince Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Selim Sırrı Tarcan akla gelen isimlerdir. Türkiye’de folkloru ilk kez tanıtan Ziya Gökalp’a ait “Halk Medeniyeti I - Başlangıç” adlı yazıdır. Bu yazı Halka Doğru dergisinde 23 Temmuz 1913’te yayınlanmıştır. Ziya Gökalp bu yazısında folklor kelimesine karşılık olarak “halkiyât” tabirini kullanmıştır (Çobanoğlu, 2009). Ziya Gökalp bu yazısında ayrıca “halk medeniyeti” tabirine değinerek bu tabiri ağızdan ağza aktarılan sözlü kültürün oluşturduğuna değinir. Mehmet Fuat Köprülü, folklor tabirini ilk kez kullanan kişi olması sebebiyle dikkat çeker. “Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor” yazısında millet olabilmenin ve ilerlemenin şartının halkbilimini bilmekten geçtiğini söyler. Rıza Tevfik’e göre hikmet-i avam kavramı folklor kavramının karşılığı olarak kullanılmamalıdır. Foklore-Folklor başlıklı yazısında folklor teriminin çalışma alanlarına değinir. Selim Sırrı Tarcan farklı olarak doğrudan Herder’i örnek almış, İsveç’teki halkbilimi çalışmalarının öncülüğünde müzelere işaret etmiştir. Halk bilimi doğrultusunda zeybek oyunlarına değinerek musiki ve halk oyunlarına yönelmiştir (Aça, Çeribaş, 2021).

Folklor çok geniş konu kadrosunu içinde barındırır. Köy, kasaba yaşamı, yerleşim türleri, aydınlanma, ısınma, ekonomi türleri, halk ekonomisi, beslenme, mutfak, kiler, halk sanatları ve zanaatları, giyim, kuşam, süs, halk bilgisi, halk inanışları, töreler, adetler, gelenekler, görenekler, geçiş dönemleri, bayramlar, karşılaşmalar, uğurlamalar, kalıp hareketler, kalıp sözler, dernekler, kuruluşlar, dinsel-büyüsel içerikli inançlar, halk edebiyatı, halk tiyatrosu, halk müziği, müzik araçları, çocuk oyunları ve oyuncakları, halk eğlenceleri, sporlar, adlar... vb. konular folklorun içine dahil edilir (Çobanoğlu, 2005).

Sözlü kültür sözel anlatım yoluyla var olur. Sözlü gelenekte halk edebiyatı ürünleri sabit olarak varlığını sürdürmez. Her anlatımda değişerek, eklenerek, yeniden yaratılarak var olur. Yeniden yaratılırken, aktarılırken aktaran kişinin yani anlatıcının, yaşı, mesleği, değer yargıları, inançları anlatıya yansımaktadır. Bu sebeple sözlü kültürdeki anlatı canlıdır. Hikaye anlatımı sosyal bir olaydır. Anlatıcının, ses tonu, taklit yeteneği, anlatımın elemanlarıdır.

Linda Degh Macar göçmenlerle yaptığı bir çalışmada onların hayat hikayeleri üzerinde durur. Hayat hikayelerinin de folklor çalışmalarına dahil edilmesi gerektiğini savunur. Bu konuda Azadovski'nin “Sibirya'dan Bir Masal Anası” çalışmasında anlatıcıyı merkeze alarak anlatıcıya büyük bir önem vermiştir. Verkholensh bölgesine derleme yapmak için gittiğinde Natalia Vinokurova ile tanışmıştır. Gençliğinde kentlerde hizmetçilik yapmıştır. Anlattığı masallarda kendi hayatının yansımaları görünür. Çoğu anlattığı masalda karakterler kendisi gibi hizmetçidir (Başgöz, 2002).

Beslenme ve mutfak kültürünün halk bilimi açısından çeşitli işlevsel özellikleri mevcuttur. Prestij ve statü işlevi olarak siyasal güç, aile bağlarının toplumsallığını vurgulaması bakımından önemlidir. Arkadaşlık ve iletim işlevi bakımından yiyecek ve içecekler iletişimin sosyal düzeyini gösterir. Kutlamalar, doğum günleri, yıl dönümlerinde birbirine verilen yiyecekler; yapılan ziyaretlerde gönderilen yiyecekler (çikolata, tatlı vb.) hediyeleşme ve paylaşma işlevini göstermesi bakımında önemlidir. Bayramlarda, yılbaşında, festivallerde günlük yemeklerden farkı olarak özenilmiş ve çeşitli olarak artırılmış yiyeceklerin ikram edilmesi kutlama, eğlence ve ziyafet işlevine hizmet eder. Ritüel işlevi olarak da yağmur duası, adak sofraları, aşure ayı, iftar sofraları gibi özel zamanlarda yemek verilmesi olarak kendini gösterir. Toplumsallaşma işlevine kadınların kendi aralarında belirli aralıklarla bir araya gelerek yemek yedikleri, sohbet ettikleri günler örnek verilebilir. Turizm ve tanıtım işlevi olarak gidilen yabancı ülkelerin yemeklerinin tadılması hem farklı kültürlerin mutfağının tanınmasına hem de ilişkilerin gelişmesine hizmet eder. Ailenin yüceltilmesi işlevi ailenin bir masa etrafında toplandığı zaman dilimine işaret eder. Bu zaman diliminde sohbet gerçekleştirilerek yemekler yenilir bu sayede aile bağları güçlenir. Aile içerisindeki sorunlar konuşulur. (Dinç, 2021). Beslenme ve mutfak kültürünün işlevine değinmemin sebebi araştırmamın konusuna hizmet edecek olmasıdır. Benim anlatı olarak seçtiğim kaynak kişi genellikle anlatılarını ailenin bir araya geldiği akşam yemeklerinde anlatmaktadır. Benim babam aşçı olduğu için bir araya geldiğimizde kendisinden hep aynı yemeği yapması istenir. Eskişehir’de ya da İstanbul’da aile olarak bir araya geldiğimizde bu yemek yapılır. Akşam yemeğinde masada toplanır ve sohbet ederek, eğlenerek yemek yenilir. Bu gecelerde kaynak kişinin edilen sohbete yönelik yaşadığı bir anısını anlattığını fark ettim. Genellikle eşi asker olduğu ve belli bir zaman diliminde lojmanda yaşadıkları için anlatısına “Lojmandayız o zamanlar.” ifadesiyle başlar. Genellikle yaşantısının zenginliğinden ve akıcı bir anlatımı olduğundan dolayı kendisiyle çalışmanın yapacağım araştırmaya ve konuya yönelik fayda

sağlayacağını düşündüm. Bu konuyu kendisiyle paylaştığımda seve seve çalışmada kaynak kişi olarak anlatıcı olmayı kabul etti.

1.2.2 Aile Folkloru

Brunvand'a göre altı tane halk grubu vardır: meslek grupları, yaş grupları, aile grupları, cinsiyet grupları, bölgesel gruplar, etnik ya da milliyet grupları. Bunun haricinde başka grupların da olabileceğini söyler. Askerlik, komşuluk, sağırılık, körlük grupları gibi. Bir kişinin birden fazla halk grubuna dahil olabileceğini ifade eder. Bizim araştırmamızda hedef halk grubumuz aile grubu ya da değer ifadeyle aile folkloru olacaktır. Benim yararlandığım kaynaklarda *family folklore* ya da *family groups* olarak geçmektedir (Brunvand, 1998). T. Green kendi kaynağında bir halk grubu olarak aileden bahseder. L. Karen adlı araştırmacı ailenin yalnızca geleneklerini üreten bir grup olmadığına, sosyalleşmenin gerçekleştiği folklorik alışverişlerin yapıldığı bir grup olduğuna değinir. Aile grubu, folklorun toplumsal temelini oluşturur (Green, 1997). Aileler folklorun grup içinde ne derece değiştiğini incelemek açısından zengin fırsatlar sunar. Aile üyeleri aynı hikayenin farklı versiyonlarını nedenlerini vererek anlatırlar. Halk bilimine yönelik araştırma yapanlar son zamanlarda aile grubunu çalışmaya önem vermişlerdir. Özellikle kendi ailelerinin yaşamlarını, geleneklerini incelemek bu anlamdaki araştırmalara zenginlik katmıştır. Her ailenin kendine has diğer ailelerin özelliklerinden farklı kullandığı terimler, imalar, seslenme biçimleri, birbirleri için kullandıkları özel isimler vardır. Aile folkloruna dair örnek verilebilecek konularından bazıları da ailenin soyadı ile ilgili geçmişi, pişmanlıkları, tatil anıları, yaşamların yer edinmiş önemli kişilere dair hikayeler yer alabilir. Ailelerin belli zamanlarda bir araya gelmeleri, bayramları bir araya gelerek kutlamaları, aile folkloruna dair bilgiler toplamak için araştırmacıya iyi fırsatlar sunabilir (Brunvand, 1998).

Thoms Green'de eserinde aile folkloruna değinerek önemli bilgiler sunmaktadır. Green'e göre aile folkloru, aile bireyleri hakkında şarkılar, şakalar, anlatılan hikayeler, cenaze törenleri, düğünler, kutlamalar, yemek pişirme kuralları, yemek için bir araya gelme anları, sebepleri, isim koyma anıları adetleri hakkında fikirler verir. Bir ailenin dans etme şekilleri, el sanatları, aile içinde nesillere aktarılan meslekler, hikayeler, ailenin görsel kayıtlarını oluşturan fotoğraflar, albümler, video kayıtları alan çalışmak için üzerinde durulabilecek konulardır. 1970'lerin ortalarından itibaren aile folkloruna çalışan araştırmacılar feminizmin gelişiminin kadınların yaşamlarına etkisi incelemişlerdir. Seçilen kaynak kişilerin biyografik, kişisel anlatıları gibi farklı konular da odaklanmışlardır (Green, 1997).

Mustafa Aça (2021) aile folklorunu en küçük halk grubuna dahil eder. Aile grubunun bir araya gelmesini var olan koşullara, zorunluluklara bağlar. Bu sayede aile düzenli aralıklarla etkileşim kurmuş olur. Aile grubunu oluşturan üyelik, aile fertleri ve yakın komşuların dahil olmasıyla gelişir. Aile grubuna dahil olan kişiler, ailenin kendi içinde ifade biçimlerini, yakınlıkları yaşayarak tecrübe edinir. Aile ait resmi evraklar, yapılan yemek listeleri, notlar, günlükler vb. aile folkloru içinde araştırılabilir. Aile grubuna mensup üyeler, unutulmuş, bazen yeniden icra edilen, değiştirilen gelenek ve görenekleri tanımaya, anlamlandırmaya çalışır. Mody Boatrig “aile destanı, efsanesi” kavramıyla bir ailenin hikayeleri, anıları araştırılan konular arasına girmiştir. Aile arasında anlatılan, anılar, hikayeler gelenekler ailenin bireylerine birliktelik duygusu aşılar. Bu anlatılar, ailenin geçmiş kuşaklarına, ailenin geleneklerine geçmişine yönelik farkındalıklar yaratır. Aileye yönelik fotoğraflar görsellik açısından anlatı sırasında anlatıcı ve dinleyici arasında iletişim görevi görür. Aileye ait anılardaki mekanlar aile üyelerinin geçmişteki yaşamlarını gösterir. Aile için özel mekanlara ait bilgiler, ayrıntılar, betimlemeler ailenin ekonomik durumu, uğraşları hakkında bilgi verir. Ayrıca aile bireylerinin sorumluluklarının, görevlerinin paylaşılması açısından önem arz eder. Aile folkloruna ait araştırmalar ailedeki gücü, otoriteyi, evlat yetiştirmek, anne baba çocuk ilişkisine dair ayrıntılara ulaşılmasına sağlar. Yemek yeme kültürü, hazırlamak, yiyecek yetiştirme, yenilen yemeklerin lezzetini anlatan sohbetler, temizlik aile folkloruna dair diğer önemli konular arasındadır. Ailenin anılarına dair düğünler, tatiller, resmi faaliyetler araştırılması gereken diğer konulardır. Büyüklerden öğrenilen şarkılar, geleneksel olarak yürütülen faaliyetlerdeki şarkılar aileye yönelik bilgiler açısından tespit edilmelidir. Aile folkloruna yönelik aile hatıraları, aile ve mekan, aile içi gelenekler, aile içi ilişkiler (anne-çocuk ilişkisi, baba çocuk ilişkisi, dede-nine –torun ilişkisi aile yemek kültürü, aile üyeleri içinde seslenme biçimleri, ailede sözlü edebiyat (icralar, icracılar vd.) başlığı altında sıralanan aile ve fıkralar, aile ve masallar, aile ve nasihatler, aile ve memoratlar vb. konular belirlenmiştir. (Aça, 2021)

1.2.3 Anlatıcı

Meddah, birden fazla kişinin içinde olduğu, olayı canlandıran bir aktör, oyuncu olarak tanımlanır. Meddahların, anlatı bölümlerinde, mimikleriyle ve şive taklitleriyle, birden çok kişiyi canlandırması sebebiyle bu gelenek dramatik türlerden sayılır. Meddah olan kişi bir sandalyeye oturarak hikayesini seyirciye anlatır (Nutku, 1977).

Masalıcılık, ozancılığın kadınlarda devam eden halidir. Masalıcılık anadan kıza geçer. Araştırmacı, masalcının ilini, karakterini, kimliğini kaydetmelidir. Masalcının il kez masalı kimden dinlediği ve onunda kimden dinlediği zincirleme olarak tespit edilmelidir. Böylelikle masalın kimden geldiği anlaşılmalıdır (Gökalp, 1982).

Anlatıcının gelenekte yetiştirme yöntemlerine Umay Günay “Türkiye’de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi” adlı eserinde yer verir. Rüya bade içme ile aşıklık özelliğini kazanırlar. Rüya aşığa kutsal kabul edilen kişiler tarafında ya da bir kız tarafından bade verilir. Aşığa hikayelerini ve şiirlerini icra edeceği sırada kullanacağı mahlasıyla seslenilir. Aşık badeyi içtikten sonra ağzından köpükler gelir. Uyandığında sazını eline alarak irticalen şiirlerini icra etmeye başlar (Günay, 1986).

Hikayesini anlatan kişi, kendi dünya görüşünü, sosyal, ekonomik, toplumsal konular hakkındaki görüşlerini anlatısını yansıtır. Hikaye anlatmaktan, aşıktan, anlatıcıdan bahsetmişken ara söze tabirine de değinmek gerekir. Ara söz “ana konudan ayrılan uzaklaşma” olarak tanımlanabilir. Anlatıcı kişisel düşüncelerini icranın içine yerleştirerek ara söz kullanmış olur. Ara söz kullanarak anlatıcı, belirtmek istediği bir durumu ifade edebilir. Ara söz hikayedeki bilinmeyenleri netleştirir, hikayedeki boşlukları doldurur. Dinleyici ile anlatıcı arasında köprü görevi görür. Ara sözler; 1) açıklayıcı ve öğretici, 2) hikayecinin kendisine kusur bulması ve itiraf, 3) yorum ve eleştiriler olarak gruplandırılabilir (Başgöz, 1998).

Usta bir anlatıcı olmanın koşullarında biri usta bir aşığın yanında çırak olarak yetiştirmektir. Bu gelenek aşıklık kolları denilen mekteplerde oluşur. Bu kola ismini veren usta aşığın kendisidir. Kol, aşık olmak isteyen kişinin, usta bir aşığa bağlanarak, ona dair dil, ayak, ezgi, hikaye vb. öğrenilerek devam ettirildiği mektep olarak tanımlanır. Aşık saz eşliğinde şiirlerini icra eden, hikaye tasnif edebilen ve anlatabilen sanatçılardır. Aşık, kendi ustalığını gösterebilme şansını düğün, kahvehaneler, şenlikler gibi ortamlarda bulur. Seçtiği, anlattığı hikayeler ustasından öğrendiği, bilenen hikayeler ya da kendi yazdığı hikayelerdir. Aşıklık geleneğinde yetiştirebilmek için usta bir aşığın yanında çırak olarak başlanır. Usta aşık, becerisi olan bir kişiyi çırak olarak yanına alır. Aşığın kendine çırak seçebileceği gibi aşık da kendi ustasını seçebilir. Bu gelenek sayesinde iyi bir aşık olmak isteyen kişi eğitime girdiği ustayla birlikte yıllarca gezer. Hikaye anlatmayı, saz ve söz meclislerine yönelik bilgiler edinir. Çırak bu gelenekte zamanı gelince ustasında el alarak saz çalar, türkü söyler, hikaye anlatır. Zamanı gelince usta çırağına mahlasını verir. Bu tekrar eden silsile aşıklık kolunu

oluşturur. Bir kola dahil olan aşık sanatını aktarır. Sanatının icra ederken kola bağlı yetiştiği ustasını hatırlatarak başlar. Eğer usta aşık hikayeler tasnif edebilmişse bu hikayeleri ya da bir bölümünü anlatabilir (Kaya, 2000).

Boratav (2002) eserinde anlatıcılıkla ilgili bilgiler sunmaktadır. Bu eserde hikayeler iki gruba ayrılmış, ikinci grup olarak yaşadıkları kabul edilen aşık kişilerin hikayeleridir. Aşıklar, şairler bu hikayelerin kahramanı konumundadır. Aşık hikayesini kahvelerde anlatırken, aktarırken hikayesini anlatma serbestliği içindeyken asıl olaylara ve türkülere dokunmaz bunların dışındaki unsurları istedi gibi zenginleştirebilir, farklılaştırabilir, altı yedi gece kadar uzatabilir. Yedi gece süren bir hikayenin yazıya aktarıldığında 100- 120 sayfa olduğunu aktarır. Usta hikayeci hikayeye bir fasılla giriş yapar. Bir divani söyler. Aruzu beceremeyen aşık hece vezni kullanır. Daha sonra cinaslı bir türkü ile devam eder. En son olarak destan okur. Genellikle bu destan Köroğlu destanıdır. Eğer hikayeyi anlatan bir aşıksa şiir söyleme becericine sahipse muamma denilen bir bilmece sorar ve cevabın gelmesini bekler. Aşık ustasını yad etmek isteyebilir. Bu durumda ondan öğrendiği şiirleri ya da muammaları da hatırlatarak işe başlayabilir. Bu bölümler dinleyicilerin isteklerine, tepkilerine göre uzayabilir veya kısalabilir. Daha sonra anlatısına döşeme ile devam eder. Döşeme denilen kısım kahramanın ailesi, çocukluğu, başından geçenler olabilir. Bu döşeme denilen kısım sabit değildir. Hikayeci istediği gibi uzatıp kısaltmalar yapabilir. Hikaye bir dua ile başlar. Hikaye manzum ve mensur olmak üzere iki kısımdan oluşur. Aşık mensur kısımları istediği gibi uzatabilir kısaltabilir. Aralara karavelli denilen küçük hikayeler ekleyebilir. Mensur yerlerde atasözleri, deyimler benzetmeler, dualar anlatıcıya göre değişen noktalardır. Ama manzum kısımlar hikayede değişmemesi gereken kısımlardır. Genellikle hikayeler bir gecede noktalanmaz. Aşık hikayenin uygun bir yerinde mola verebilir. Dinlenme bittikten sonra ya bir türkü söylenerek hikayeye devam eder ya da aşık nerede kaldığını dinleyiciye sorar. Aşık anlatıcı hikayesini anlatırken fakirliğinden bahsedebilir, sosyal ortamına hikayelerinde yer verebilir. Anlatıcı kendini, hikayelerini dinleyiciye beğendirmek ister. Bunun için kendi isteklerinden, arzularından bahsedebilir. Hikayelerin meydana gelişi:

1. gerçek bir hikayenin konu olarak seçilmesi.
2. bir hikayenin veya olayın türkü isteyen yerlerine uygun türküler konulması.
3. hikayenin aralarına türküler eklenerek icra edilmesi.

Friedl (2003) eserinin Mamulus Bir Öykü Anlatıyor adlı sekizinci bölümü anlatıcı, dinleyici, sosyal ortamı göstermesi açısından değinilmesi gereken bir kısımdır. Ortamdaki dinleyicilerin isteği üzerine Mamulus adlı kişi Gedulak ve dayısının öyküsünü anlatmaya başlar. Bu öyküyü anlatılırken dinleyicilerin tepkileri, dinledikleri hikayeye bağlı olarak anlattıkları hikayeler, ortamdaki insanların beden hareketleri, hikaye arasında edilen sohbetler, ortamın betimlenmesi, sosyal ortam çok iyi aktarılır.

Gösterimsel kuram diğer adıyla performans teorisi, halk bilimine yönelik çalışmaları geçmişin ürünleri olarak görmez. Aksine dinamik bir hal alan iletişimsel süreç olarak görür. Gösterim kavramına göre anlatıcı ve dinleyici arasındaki iletişimi ele alır. İcra sırasında sözel davranışlarda yer alan sanatsal dışavurumlar önemlidir. Sosyal ortama katılan anlatıcılar, dinleyiciler arasındaki iletişim sistemi aktarılır. İcra sırasındaki aksan kullanımı, vurgular, sesin yüksekliği, alçaklığı gözlenerek ortaya konulur. Sosyal ortam, davranış şekilleri, gruptaki birey sayısı, anlatıcının kişiliği, repertuarı, dinleyicinin tepkileri icra anını, sunulmuş tarzını etkiler. Bu anlayış dahilinde sözlü anlatım sosyal olay olarak tanımlanır. Anlatıcı, dinleyici ve anlatılar sosyal olayı oluşturan faktörlerdir. Dan Ben Amos’a göre bu üç unsur:

1. Kişisel boyut (anlatıcı/ oynayıcı)
2. sosyal boyut (dinleyici/ izleyici)
3. söz boyutu (anlatılan) şeklindedir (Çobanoğlu, 2005).

Metin Ekici’nin Alan Dundes’ten çevirdiği “Doku Metin Bağlam” makalesine tezimizin konusu için değinilmelidir. Metin, masal gibi anlatıların versiyonu, bir kez anlatılması, atasözünün, deyimın tekrar edilmesidir. Bağlam ise metinlerin derlendiği doğal çevre şartlarını kapsar. Aile üyelerinin bir arada olduğu ortam, çevre bağlamı metinle uyumlu hale getir. Anlatıcının kimliği, özellikleri gibi dinleyicinin de kimliği kişiliği önem arz eder. Bu durum metni, bağlamı etkiler (Ekici, 2010).

Başgöz (2012) anlatıcıların mesleğe yönelip ustalaşmasını aşıklarla yaptığı görüşme yöntemiyle ortaya koyar. Aşıklar mesleği usta aşıkların yanında çıraklık yaparak edinirler. Hikayeler ezberler, saz çalmasını öğrenirler. Somutlaştırmak adına birkaç aşıktan örnekler verelim. Aşık Üzeyir Pünhani on iki, on üç yaşlarında Cevlani ile düğünde karşılaşmış, aşık olmak istediğini belirtmiştir. Kendisini çıraklığa kabul etmesini rica etmiştir. Pünhani, çıraklık eğitiminde saz edinmesini, çalmayı öğrenmesini, şiir yazmaya nasıl başladığını aktarmıştır. Bir başka aşık olan Müdami, Tevfik Usta’dan el alarak yetiştiğini anlatır. Üç yıl yanında

gezerek aşıklığı öğrendiğini, ustasından on beş hikaye öğrendiğini söyler. Aşık Şeref Taşlıova çıraklık eğitimini Aşık Kasımdan aldığını anlatır. Aşıklar çıraklık eğitimini tamamladıktan sonra düğünlerde, kahvehanelerde, hikaye dinlemek için köy odalarında toplanan insanlara saz çalarak hafızalarındaki hikayeleri icra ederler.

Linda Degh (2015) anlatıcıların sahip olması gereken niteliklere değinir. Kitap okumanın anlatıcıda ezber hafızasını güçlendirdiğine değinir. Anlatıcı sözlü geleneği yaydığı için anlatacağı hikayeleri aklında uzun zaman boyunca saklayabilmelidir. Anlatıcının aklında çok sayıda hikaye barınmalıdır. Gerçek anlamdaki anlatıcıların 40'tan fazla hikaye bildiğini söyler. Anlatıcıları üç kategoriye ayırır. Birinci grup pasif anlatıcı olarak tarif ettiği masalları bilen ama anlatmayanlar. İkinci grup arada bir yeri geldikçe anlatan, yeni bir şey yaratmayan anlatıcı. Üçüncü grup toplum tarafından fark edilen bilinçli anlatıcı. Anlatıcı seçici olmalıdır. Anlatılan hikayelerin çok sayıda anlatılarak karşılaştırılması gerektiğini ifade eder. Anlatıcı, icra anında sözler gibi jet ve mimiklerini de kullanır.

Masal anlatıcısı gelenek içerisinde masalları genellikle büyüklerinden öğrenir. Öğrendiği bu masalları başkalarına aktararak geleneği sürdürür. Fakat öğrendiği masalları aynen aktarmaz. Kendi kişilik, yaşam öyküsünü, masala yansıtarak anlatır. Masalı her anlattığında yeniden üretir (Şafak Aydın, 2015).

Sözlü kültür, hafıza ve aktarım, anlatıcı, icra, dinleyici kavramlarıyla kullanılır. Özellikle hafıza ve bellek kavramları üzerinde çok durulur. Sözlü kültür için birincil sözlü kültür ifadesi de kullanılır. Sözlü kültür ortamında anlatımı aktaranlara sözlü kaynaklar ya da kaynak kişiler denmiştir. Sözlü kültür ortamındaki dinleyiciler, ortamda bilgi veren insanlar yardımcı kaynak olarak geçer (Aça, 2017). Benim yapacağım araştırmada anlatıcı olan Selma Çamcı sözlü kaynak, aile içindeki diğer fertler yardımcı kaynaklarımı yani dinleyici kısmını oluşturmaktadır.

Dikbaş (2018) çalışmasında fıkra anlatıcılarının özelliklerine değinir. Destan anlatanlara destancı, halk hikayesi anlatan kişilere aşık denmektedir. Masal anlatanlara da masal anası ya da masal atası denmektedir. Fıkranın türünün özel bir anlatıcısı yoktur. Fıkra anlatıcısı özel bir eğitimden geçmez. Ama fıkralardaki nükteleri, zamanı ve mekanı bozmadan aktarabilmelidir. Fıkranın anlatılması için dinleyicinin, ortamın uygun olması gerekir. Kadınların anlattığı fıkralarda müstehcenlik, küfürlü konuşma toplumumuzda kabul edilmez. Ancak erkekler arasında anlatılabilir

Gökşen ve Turan, (2023) efsaneye yönelik çalışmasında efsanenin inanç bakımından diğer türlerden ayrıldığını belirtir. Efsane anlatıcısı anlattığına inanarak anlatır, dinleyici inanarak dinler. Efsane anlatımında inanç unsuru varlığı anlatıcı ve dinleyiciyi birleştiren unsurdur.

Selma Hanım'ın anlatılarından yola çıkarak dört anlatıcı tipi belirlenmiştir. Bunlar; hikaye anlatıcısı, masal anlatıcısı, fıkra anlatıcısı, efsane anlatıcısıdır. Hikaye anlatıcısına aşık denmektedir. Aşık olmak isteyen kişi bir usta aşığın yanına çırak olarak girer. Saz çalmayı, hikaye anlatmayı, hikaye yazmayı, muamma çözmeyi, dinleyicilere hikayesini dinletebilmeyi öğrenerek usta bir aşık olur. Anlattığı hikayelerde hikayenin kahramanı kendisi de olabilir. Yaşamından, düşünce tarzından, sosyal hayatından, ekonomik durumundan yansımalar görülebilir. Masal anlatıcılığı güçlü bir hafıza gerektirir. Anlatıcının aklında otuz kırk tane kadar masal bulunmalıdır. Masal anlatıcılığı anadan kıza, babadan oğula geçer. Masal anlatıcısına verilen özel isim masal anası ya da masal atası şeklindedir. Masal anlatıcılığında daha çok kadın anlatıcı karşımıza çıkmaktadır. Fıkra anlatan kişinin özel bir ismi yoktur. Fıkraları herkes anlatabilir. Her ortamda anlatılabilir. Önemli olan konunun, zamanın dışına çıkılmaması, dinleyicilerin fıkra dinlemek için hazır olmasıdır. Son anlatıcı tipi efsane anlatıcısıdır. Efsane diğer türlere göre inandırıcılığı olan bir türdür. Bu anlamda anlatıcı ve dinleyicinin inandırıcılık bağlamında incelenmesi gerekir.

Benim kaynak kişi olarak çalışacağın anlatıcı Selma Çamcı bu geleneklerden geçerek yetişmiş bir anlatıcı değildir. Kahvehanelerde, düğünlerde saz çalarak hikaye anlatma tecrübesi yoktur. İletişim becerileri yüksek bir kişidir. Kitap okumayı çok seven, seyahat etmekten hoşlanan, yaşantılarını ortamda akıcı bir şekilde anlatan biri olduğu için kaynak kişi olarak seçilmiştir.

1.2.4 Dinleyici

Araştırmamızdaki anahtar kavramlar olan anlatıcı – dinleyici etkisine İlhan Başgöz değinir. Pertev Naili'nin Kilis'te 1940 yılında anlattığı Kerem ile Aslı hikayesine değinir. Bilindiği gibi bu hikayede Kerem yanarak kül olmaktadır. Ancak anlatım sırasında bir dinleyici silahla anlatıcıyı tehdit etmiş ve hikayenin mutlu sonla bitmesini istemiştir. Hayatında endişe eden aşık, Hızır karakterini devreye sokmuştur. Kerem'i dirilterek iki aşığı kavuşturmuştur. İlhan Başgöz'ün naklettiği bu hadise dinleyicinin anlatıcı üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. İlhan Başgöz "Hikaye Anlatan Aşık ve Dinleyicisi" adlı çalışmasında değişik dinleyici kitlelerinin hikaye anlatımına etkisini incelemiştir. Bu çalışmada Aşık Müdami "Öksüz Vezir" hikayesini Posof'un kahvesinde iki ayrı kitleye anlatmıştır. İlk anlatısını bir kahvede, halk kahvelerinin geleneksel müşterileridir. Aynı hikayeyi ertesi akşam Öğretmenler

Birliği salonunda anlatır. Kahvedeki anlatıma 67 kişi, Öğretmenler Birliği'ndeki anlatıma ise 47 kişi katılmıştır. İlhan Başgöz her iki yerde de hikayeye akşam 19.00'da başladığını, ama hikayenin kahvedeki anlatımda 11.45'te, Öğretmenler Birliği'nde ise 10.30'da bittiğini, hikayenin ikinci anlatışta 1 saat 15 dakika kısaldığını kaydeder. Aşık her anlatımda arada değişiklikler yapmıştır. İlhan Başgöz'ün çalışmada değindiği bir başka husus sözlü kurguyu dokuyan elemanlar arasındaki değişmelerdir. Bunlardan biri, hikayede geçen gerdek gecesi sahnesidir. Müdami kahvedeki dinleyicilere anlatırken müstehcen, açık saçık sözlerle anlatır. Öğretmenler Birliği'ndeki anlatımda daha ölçülü ve çekingen davranır. Öğretmenlerin bu şekilde açık seçik anlatımdan hoşlanıp hoşlanmayacağı konusunda emin olamadığını kaydeder. Öğretmenlere hikayeyi anlatırken yerel sözcüklere daha az yer vermiştir. Kahve anlatımında yerel kelimeleri daha fazla kullanmıştır. İlhan Başgöz türkülerdeki asıl değişmenin hikayeye bağlı bulunmayan bölümlerde olduğunu belirtir. Aşık kahvede 11 tane türkü söylerken, öğretmenler anlatısında 7 türkü söylemiştir. Türkülerin sayısındaki değişimi etkileyen faktör dinleyici faktörüdür. Seyircilere göre türkülerin sayısı ve konusu değişir. Kahvedeki anlatımında tekerlemelerini rahatlıkla söylerken öğretmenler karşında bunları kısaltarak söylemiştir. Yaşlı dinleyiciler için dini konuları içeren türküler seçilirken genç dinleyiciler için aşk ve sevgi içeren türküler seçilir. Kahvedeki dinleyiciye Alparslan hakkında uzun bir türkü okuyan Müdami, öğretmen anlatısında okumamıştır. Bunun sebebini de "İlhan Bey, bunların hepsi tarih âlimi, ben onlara tarih dersi verecek değilim ya!" sözleriyle ifade ederek değişen sözel dokulardaki dinleyicinin önemini vurgulamıştır (Başgöz, 1986). Bu çalışma karşılıklı olarak anlatıcı ve dinleyicinin etkileşimini net olarak ortaya koymaktadır.

İlhan Başgöz "Türkülü Aşk Hikayeleri" adlı eserinde kadın dinleyiciler ve etkilerinden bahseder. Bu durumda aşık, hikayeyi kadınların dinleyebileceği bir yere davet edilir. Aslında kadın aşıklarında olduğunu fakat gelenekten kaynaklı bu durumun çok kabul görmediğinden bahseder. İlhan Başgöz kadın dinleyicilerle ilgili bilgileri Aşık Üzeyir Pünhani ile 1982 yılında yaptığı görüşmede edindiğini belirtir. Aşık Pünhanı sorulan sorulara verdiği cevaplarda kadın dinleyicilerin daha çok acıklı sonla biten hikayeleri sevdiğini söyler. Kadın dinleyiciler karşısında müstehcen, açık seçik ifadeler kullanılamayacağını söyler. Erkekler karşısında terbiyeye aykırı şakalar yapılabileceğini ama bunu kadın dinleyiciye yaptığında uygun kaçmayacağını, başı belaya sokabilecek bir durum olduğunu ifade etmektedir (Başgöz, 2012). Bizim araştırmamızda da dinleyici kısmını ağırlıklı olarak kadınlar oluşturmaktadır.

Fakat gelenekten farklı olarak anlatıcı kişi hem kadın hem de dinleyici ile akrabalık bağı içindedir.

Bauman (2005) çalışmasında gösterimin temelinde rol oynayan altı kavrama işaret etmiştir. Bu kavramlar; etnik köken, bölge din, kan bağı, yaş ve meslektir. Bu kavramların anlatıda, gösterimde nelere etki ettiğı ve edebileceğı üzerinde durulmuştur. Farklı yaş gruplarının etkileşim arttırdığına değinir. Hikayeler anlatılırken farklı soy bağına yönelik olduğunu ama kendi soy bağıının anlatılan hikayelerde işlevleri vardır. Bizim araştırmamızda anlatıcı ve dinleyiciler arasında Bauman'ın belirttiğı bu özelliklerin hepsi ortaktır. Anlatıcı ve dinleyiciler Rizeli olarak aynı bölgeden gelmektedir. Aynı dine mensuplardır. Dinleyici grubu anlatıcının ailesinden ve yakın dostlarından oluştuğı için farklı yaş grupları mevcuttur. Anlatıcı mali müşavir, kardeşleri, matematik öğretmeni, terzi, sınıf öğretmeni, kızı avukat mesleklerini icra etmektedirler. Sözlü iletişim; anlatıcıyı ve dinleyiciyi temel alır; aralarındaki etkileşime değinir. Dinleyici, anlatıcının anlatımına odaklanır ve söylemlerini anlamak için bir çabanın içine girer. Anlatıcı, dinleyicinin kendini dinlediğini görür, performansına katılımını görür, anlattıklarının anlaşıldığını görürse anlatımını severek icra eder.

Şafak Aydın (2015) adlı çalışmasında profesyonel masal anlatıcıları üzerinde durulmuştur. Araştırmalar yapılırken ortalama dört ortam oluşturulmuştur. Bu değışen ortamlarda anlatıcı g masallar anlatmıştır. Mekanın ve dinleyici grubunun değışimlerinin anlatıya etkisi üzerinde durulmuştur. Bizim çalışmamızın bu araştırmalardan ayrılan yönleri mevcuttur. Öncelikle ben araştırmacı olarak farklı ortamlar hazırlamadım. Belirlediğim kaynak kişinin ve ailesinin ayda bir toplandıkları güne katılımlı gözlemci olarak katıldım. Diğer bir farklılık ise dinleyici grubunun ise hiç değışmemesidir.

Bascom, “Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar” adlı çalışmasında nesir anlatıları olan mit, efsane, masal, anı, fıkraları tablolaştırarak benzerliklerini ve farklılıklarını ele almıştır. Küçürek öyküleri, anıları, fıkra ve şakaları dördüncü ve beşinci kategorilere dahil eder. Bu bahsedilen nesir türleri, sosyal ortamlarda doğmuş, farklı zamanlarda anlatıla gelmiştir. Geliştiğı, anlatıldığı yerlerde anlatıcısına, dinleyicin tepkilerine, kişisel tercihlere göre değışiklikler gösterir (Bascom, 2015). Selma Çamcı anlatı türünde ağırlıklı olarak dördüncü, beşinci alt gruba dahil edilen anı türünü anlatmayı tercih etmiştir. Linda Degh “Halk Anlatısı” yazısında Bascom gibi anlatıların türlerine yönelik bilgiler verir. Anlatıları masallar, şakalar ve fıkralar, destanlar, gerçek hayat hikayeleri olarak gruplandırır. Bizim üzerinde

çalışacağımız gerçek yaşam hikayeleri kişisel tecrübelerden, dedikodulardan, geçmişî hatırlatan olaylardan kaynaklanır. Gerçek yaşam hikayelerini kendi içinde iş hatıraları, otobiyografik hikayeler ve göçmen ve göçebe epikleri olarak üçe ayırır (Degh, 2010)

1.2.5 Fıkra

Selma Hanım'ın anlattığı türlerden biri de fıkra olduğu için kısaca fıkra konusuna ve tasnifine değinmek yararlı olacaktır. Fıkranın diğer kabul gören isimleri nükte, latife olarak geçer. Fıkra anlatıcı, dinleyiciden bu türün mizahını, inceliğini anlamasını bekler. Fıkra anlatıcılar, masal anlatanlar gibi çevrelerinde ünlenmiş kişilerdir (Boratav, 2019). Fıkraların tasnifini yapan araştırmacı sayısı çoktur. Burada da fıkraları tipine göre netleştirmek açısından iki araştırmacının tasnifi gösterilecektir. Fıkraların tasnifi konusunda en çok atıf yapılan araştırmacı Dursun Yıldırım'dır. Dursun Yıldırım fıkraları; ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler, zümre tipleri, azınlık tipler, bölge ve yöre tipleri, yabancı fıkra tipleri, gündelik fıkra tipleri, moda tipler başlıklarıyla sınıflandırmıştır (Yıldırım, 1999). Şükrü Elçin fıkra tiplerini dört başlık altında incelemiştir: Zümre tipleri, azınlık tipleri, bölge tipleri, gündelik tipler (Elçin, 2001).

1.2.6 Efsane

Selma Hanım'ın anlattığı türlerden biri de efsanedir. Fransızca karşılığı *legende* olan efsane, dini konularla ilgili olduğunda menkıbe adını alır. Efsanenin başlıca özelliği gerçekten olduğuna inanılmasıdır. İçinde olağanüstülükler barındırır. Pertev Naili Boratav efsaneyi konu bakımından dört başlık altında incelemiştir: Yaradılış efsaneleri – Oluşum ve dönüşüm efsaneleri.- Evrenin sonunu (Mahşer ve Kıyamet günlerini) anlatan efsaneler, Tarihlik efsaneler, Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler, Dinlik efsaneler (Boratav, 2019).

1.2.7 Masal

Masal halk edebiyatı ürünlerinden anlatmalık türler içinde değerlendirilmiş, sınıflandırılmıştır. Sözlü kültür ürünlerimizden biri olarak eski zamanlardan itibaren anlatıla gelmiştir. Masal eski zamanlarda yetişkinlere, çocuklara, kadınlara, erkeklere zaman geçirmek için, eğlenmek için “masal anası”, masal ninesi”, ”masalcı” adı verilen kadınlar tarafından anlatılırdı (Çobanoğlu, 2009). XIX. yüzyılda halk bilimine yönelik ilgi ve araştırmalar artmış, masal da bu anlamda araştırılmış, tanımı yapılmış, üzerinde daha da durulan bir tür olmuştur. Masal Pertev Naili Boratav tarafından “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve

törelere bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” olarak tanımlanır (Boratav, 2019). Grimm Kardeşlerin *Ev ve Çocuk Masalları* eserinin yayımlanmasıyla masalın bilimsellik boyutu gündeme gelmiştir (Sakaoğlu, 2010). Masalın tür olarak çeşitli tanımları yapılmış, masal karakterleri analiz edilmiş, masal türleri belirlenmiş, masalların kökeni hakkında çalışmalar yapılarak görüşler bildirilmiştir. Masalın özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır (Sakaoğlu, 2010).

1.2.8 Türkölü Hikaye

Hikayesiyle birlikte söylenen türköler için “türölü hikaye” tabiri kullanılmıştır. Türkölü bağı hikayede önemli olan kısım türköl kısmıdır. Türkölü hikayelerde düz yazı kısmı önemli görölmemektedir. Düz yazı kısımları türkölü giriş yapmak için kullanılır (Boratav, 2002).

1.2.9 Anı

Anı için hatıra kelimesi de kullanılır. Anı tanınmış önlü kişilerin hayat mücadelesine dair fikir edinmemizi sağlar. Anılarda yaşanan dönemin izleri görölür. Bu özellikleri sayesinde belge niteliğı taşır, olayların ortaya çıkmasını sağlar (Karataş, 2001). Anı; insanın geçmişini, yaşantılarını, şahit olduklarını, uzun bir aradan sonra hatırlayarak anlatmasıdır. Anı kişinin hayatının bütünüyle ilgili bilgi verebilir ya da hayatının herhangi bir dönemini de kapsayabilir. Anılar geçmişe dayandığı için bireysel tarih olarak da değeriendirilir. Anı masal, hikaye, roman türleriyle benzerlik taşısa da yaşanmış olayları anlatmasıyla bu türlerden ayrılır. Anılar neden- sonuç ilişkisi içinde anlatılır. Anılar; siyasi, tarihi ve toplumsal içeriğı ağır basan anılar, költür, sanat ve edebiyat, içeriğı ağır basan anılar, bireysel içeriğı ağır basan anılar olarak üç başlık altında incelenmiştir (Çetişli, 2012).

İKİNCİ BÖLÜM

2 ANLATICI VE DİNLEYİCİ

2.1 Selma Çamcı'nın Yaşam Öyküsü

12 Şubat 1964 tarihinde Rize'de doğdum. Babam Trabzon Akçaabatlı. Annem Rizeli. Annem bir evin tek kızıydı. Dokuz kardeşlermiş aslında ama anneannem sekiz çocuğunu toprağa vermiş. Anneannem vefat ettiğine ben yedi sekiz yaşlarındaydım. Bizim için çok özel ve ayrı bir yeri vardı. Bizi binam diye severdi. Anneme kıyamadığı için, tek evladı olduğu için bizi anneannem büyüttü. Ben on yaşında falandım. 1975'te anneannem vefat etti. Hatta o yıl Kıbrıs Harekatı olmuştu. O yıllarda hiç unutmam biri öldüğü zaman kırk gün yas tutulurdu. Televizyon açılmazdı. Bütün mahalle aile ile birlikte yas tutarmış. Ama şimdi tabi o adetler, gelenekler kalmadı. O eski zamanlar yok. Babamda o zaman yeni emekli olmuştu. Emekli ikramiyesini almak için Ankara'ya gitmişti. 24 Haziran'da anneannem öldü. Babam Ankara'dan eskinin çevirmeli telefonlarıyla bizi arayıp anneme "Televizyonu açın hareket oldu." diyerek haber vermişti. Sonrasında ablam üniversiteyi kazandı. İstanbul'a geldik. Hala memlekette akrabalarımız var ama samimi değiliz. Çünkü anneme çok çektirmişler. Eskilerde kıza mal kalmaz, damat mal yemez. Annemin amcasının çocukları, dayı çocukları anneme çok çektirmişler. Beş kız kardeşiz. Ben dördüncüyüm. Hatırladığım kadarıyla ilk dördümüz hastanede doğmuşuz. En küçük kız kardeşimiz biz ona tekne kazıntısı diyoruz evde doğmuş. Kız kardeşlerim demişken Serpil mesela ama biz ona pıtırıcık deriz. Çünkü herkese karşı sevgi doludur. En küçük kardeşim Mine tekne kazıntısı dediğim. Bizi sinirlendirdiğinde seni camiden aldık diyoruz. Aramızda bir espridir bu. Üç numara Sevinç ablama da hoca deriz. Anneannem namaz kılardı. Sevinç ablama el verdi. Duasını okur, namazını kılar. Toplantılara gider. Biz de aklımıza takılan bir soru olduğunda "Hocam bu ne?" diye ona sorarız. En büyük ablam babaannemin adını, en küçük kız kardeşin anneannemin adını aldı. Ben ilkokulumu Rize'de 50. YIL İlköğretim Okulu'nda okudum. 1976 yılında ablam üniversiteyi kazanınca ailecek Rize'den İstanbul' taşındık. Bu sebeple ortaokul öğrenimimi Bostancı Ortaokulu'nda tamamladım. Liseyi de Fenerbahçe Lisesi'nde okudum. O zamanlar hatırlıyorum da bizim dönemimizde daha çok kız lisesi erkek lisesi gibi ayrımlar fazlaydı. Ama benim babam dönemine göre aydın bir adamdı. Şöyle bir cümle kurduğunu hatırlıyorum bana ve kız kardeşlerime: "Ben sizi asla kız lisesine göndermem. Karma lisede okuyacaksınız." Ben bu sayede Fenerbahçe Lisesi'nde okumuştum. Bu sayede güzel eğitimlerden geçtim. Sanırım 1980-1981 yıllarında liseden mezun oldum. Sadece okul olarak

değil, İngilizce kursu, daktilo kursu gibi eğitimlere giderek kendimi geliştirmeye çalıştım. 16 Mayıs 1984 yılında babamızı kaybettik. Bu hepimiz için büyük bir yıkım oldu. Çünkü babamız bizim için her şeyi öğrendiğimiz bir insandı. Babamızdan asla gizli saklımız olmazdı. Annem babama göre da despottur. Yani kuralları olan bir insandı. 1980'li dönemlerde babam bizi gece gezmelere gönderirdi, arkadaşlarımızla eğlenmemize müsaade ederdi. Kendisi Trabzonlu olduğu halde o dönemlerin Karadeniz insan tipine göre çok aydın ve farklı bir insandı. Gayet açık ve ileri görüşlüydü. Annem terzilik yapardı. O dönemde güzel elbiseler dikecek kadar usta bir terzi. Babam vefat ettikten sonra annem bizi terzilik yaparak büyüttü. Aynı zamanda ufak tefek gelirlerimiz de vardı tabi. Babamdan kalan maaş. İki ablamın çalışması gibi. Babamı kaybettikten sonra ben 1986 yılında evlendim. Eşim Hikmet Çamcı. Kendisi astsubay. Evliliğimizde Ayşe Begüm adında bir kızımız oldu. Biz on sene kadar Sarıgazi'de lojmanda oturduk. O zamanlar için o bölge sıkıntılı olduğu için kızımızı Bostancı'da İlköğretime verdik. Anneanneyle yaşamıştı o süreçte. Sonra büyüdü. Avukat oldu. Evlendi. Ben Mali müşavirim. Bir dönem fabrikada çalıştım. Erkeklerin arasında. Yöneticilik yaptım. Fabrikada kaynak işi yaptım bir kadın olarak. Pres'te mal basmayı öğrendim. Daha sonra çerçeve fabrikamız vardı. Orada çerçeve, resim yapardım. Fabrika sahipleri mekanda olmadığı zaman sorumluluk bendeydi. Sesimi duyurmak için hep gür konuşurdum. İşimden kalma bir alışkanlık olarak sesim böyle yüksek çıkar. Hatta bazen niye bağıırıyorsun derler. Ama makinelerin içinde ola ola böyle oldu. 60 yaşındayım. Mesleğime hala devam ettiriyorum. Anadolu Üniversitesi İşletme mezunuyum. Açıköğretim Fakültesi'nden mezun oldum. Yıllar sonra yani geçen sene tekrar üniversiteye kaydoldum. Okumayı kendimi geliştirmeyi çok severim çünkü. Anadolu Üniversitesi Uluslararası Lojistik Bölümüne kaydoldum. Ama bu sene ara vermek zorunda kaldım. Üst üste acı kayıplar yaşadık çünkü. Geçen yıl kayınvalidemi kaybettik. Altı yedi ay sonra kayınpederimi kaybettik. Bu sebeple bu sene okula adapte olamadım. Ama seneye kaldığım yerden devam edeceğim. O bölümden de diplomamı alacağım. Ben mali müşavirim. Kırk küsür yıldır bu mesleği yapıyorum. Mesleğimi çok seviyordum ama son yıllarda sürekli kanun ve kuralların değişmesi beni mesleğimden soğutmaya başladı açıkçası. Kitap okumayı çok severim. Okuma alışkanlığımızı ben ve kardeşlerim babamdan edindik. Babam benim ortaokul terk. Rize'de tekel müdürlüğü yaptı. Annem yemeği hazırlardı. Sefer tasına koyardı. Her öğlen babamın yemeğini götürürdük. Çocukluğumuz çok güzel geçti. Sokaklara çıkar oynardık. Karnımız acıktığında komşunun kapısını çalardık. Hemen Sana yağlı ekmeğimizi alır, yerdik. Gecenin onuna on birine kadar bahçelerde oynardık. Bir Allah'ın kulundan laf işitmezdik. Biz öyle güzel bir çocukluk yaşadık.

Babam benim okumayı çok severdi. Arapça ve Türkçe okurdu. Bize de o zamanlardan kalma bir okuma alışkanlığı bu. Babamın bize öğrettiği çok güzel bir alışkanlık vardı kitaplarla ilgili. Kitabı aldığımız günün tarihini, adımızı, soyadımızı yazmak. Fakat 1980 döneminde kitaplar yakılıyor, gömülüyor. Bizde de yasaklı yayınlar, kasetler, dergiler çoktu. Babam bizi bir gece etrafına topladı ve şunları söyledi: “Kesinlikle bu kitaplar yakılmayacak, yırtılmayacak. Bu kitaplara asla zarar gelmeyecek. Bu kitaplar atılmayacak. Hepiniz kitapların üzerinden isimlerinizi koparın. Biri olur da şikayet eder, eve gelirlerse bu kitaplar benim. Siz ağzınızı açıp da hiçbir şey söylemeyeceksiniz.” Kitap türü olarak çok ayırt etmem. Her türlü kitabı okurum. Bir bakıyorum sağcı kitaplar okuyorum. Bazen solcu kitaplar, bazen aşk hikayeleri, bazen İslam meali, bazen Mesnevi... Her türlü hoşuma giden kitabı okurum. Benim altı bin, yedi bin belki de daha fazla sayıda kütüphanem vardı. Ama Hatay depreminde çoğunu o bölgeye göndermek istedim. Yoğunluktan dolayı almadılar kolileri. Ben de kitaplarımı başka insanlar yararlanarak okusun diye sahafa verdim. Benim kitaplarım kıymetlidir. Kardeşlerime bile verdiğimde kitap okuma parası alırım. Kütüphanemde bir kumbara var. Para birikince yeni kitap alırım. Kütüphane listem vardır. Kitaplarım nerede, kimde, kim okuyor bilirim, takip ederim. Kitaplardan bahsetmişken şimdiki hobim örgü örmek. Emekli olunca kendime bir örgü mağazası açmak istiyorum. Annem terzi olunca bütün kızlar ondan az çok el aldık. En çok el alan da Serpil ablam. Usta bir tezidir o da annem gibi.

Selma Çamcı'nın anlattığı yaşam öyküsü ses kayıt cihazına kaydedilerek yazıya aktarılmıştır. Yaşam öyküsünü anlatırken kronolojik olarak anlatmamıştır. Anı tarzında anlatmayı tercih etmiştir. Yazıya aktarılırken belli bir konu sıralamasına konulmuştur. Anlatım sırasında bazı noktaları unuttuğu gözlenmiştir. Unuttuğu kısımları hatırlamaya çalışırken gözlerini sürekli kapayarak düşünmüştür. Ellerini yüzünde gezdirerek düşünmeye devam etmiştir. Araştırmacı olarak eksik kalan yerleri fark ederek sorularla yönlendirmeye çalıştım. Özellikle kitap ödünç verme konusu anlatıldığında katılımlı gözlem yönteminden yararlandığım için, kendi yaşantımdan örnekler verdim. Anılar paylaşma yoluna gittim. Böylelikle kaynak kişinin kendini daha rahat ifade etmesi ve heyecanını bastırması yolunda çaba harcadım. Kitap okumaktan ve seyahat etmekten çok hoşlandığını belirten anlatıcı, Linda Degh'in “Hikaye Anlatıcılar” makalesinde değindiği iyi bir anlatıcı, kitap okuma alışkanlığına sahip olmalı ve seyahat etmekten hoşlanmalı açıklamasına uygun düşmektedir (Degh, 2015). Anneannesinin kendisinde ve kardeşlerinde ayrı yeri olduğundan defalarca bahsetmiştir. Torunlarını *binam* ifadesiyle sevdiğini aktarmıştır. *Binam* ifadesi Rumca bir kelime olup yavrucum anlamına gelmektedir.

Yalın aile olarak nitelenen akrabalık terimleri: anne – baba (ebeveyn), karı-olarak koca, çocuk, kız kardeş, erkek kardeşten oluşur. Bunlar soya dayalı kazanılan aile terimleridir. Evlendikten sonra kazanılan akrabalık terimlerine: dünür, eş, koca, damat, gelin, kayınbaba, kayınana, görümce örnekleri verilebilir. Sütkardeş, kan kardeşi, ahret kardeşi, yol kardeşi gibi terimler de sonradan kazanılan düzmece akrabalıktır (Balaman,1982).

Anlatıların aktarıldığı ortam aile bireylerinden oluşmaktadır. Aile bireyleri dinleyici olarak anlatılara yorum yapmışlardır. Aynı zamanda daha önceki anlatıyla bağlantılı ya da bağlantısız anlatılar da aktararak dinleyici olarak sürece tepki vermişlerdir. Özellikle anlatıların büyük kısmı Selma Hanım'ın annesi, babası, kız kardeşleri ve kızıyla ilgilidir. Böylece anlatılar üç kuşak aynı anda içine almaktadır. Selma Hanım'ın anılarında geçen ve anlatılarına yorum yapan, akrabaların isimleri ve sıfatları aşağıda verilmiştir. Bu isimlerin gerçek adlarının kullanılması ama diğer kişisel bilgilerinin saklı tutulması, kişisel bilgilerin anlatılarda geçtiği kadarıyla sınırlı kalması konusunda kaynak kişilerle ortak karar alınmıştır. Aşağıdaki isimlerden farklı olarak anlatılarda geçen diğer kişi adları, bir kısmı vefat eden kişilere de ait olduğu için, takma adlarla değiştirilerek kullanılmıştır.

- Baba: Fazıl Bey
- Anne: Nimet Hanım
- Kız kardeşler:
 - Hasibe Hanım
 - Sevinç Hanım
 - Serpil Hanım
 - Selma Hanım
 - Mine Hanım
- Çocuklar:
 - Begüm Hanım (Selma Hanım'ın kızı)
 - Beyza Hanım (Mine Hanım'ın kızı)
- Enişte: Tevfik Bey
- Eş: Hikmet Bey
- Damat: Murat Bey
- Dünür:
 - Mehmet Bey
 - Saliha Hanım

- Görümce: Gülperi Hanım
- Yol kardeşliği:
 - Sevtap Hanım
 - Zeynep Hanım

2.2. Anlatıların Oluşumu ve Dinleyiciler

2.2.1 Dinleyicilerin anlatılara katılımı

Bu başlık altında Selma Hanım'ın anlattığı anıların ardından dinleyicilerin konuyla bağımlı ya da bağımsız olarak anlattıkları anlatılara ve katılımlarına yer verilmiştir. Hasibe Hanım iki, Begüm Hanım üç, Murat Bey bir, Serpil Hanım iki, Sevinç Hanım üç anı anlatarak anlatı ortamına girmiştir. Ben de bir tane anlatı ile anlatma ortamına dahil oldum. Bu anlatıların hepsi anı türündedir. Dinleyiciler rol değiştirerek anlatıcı olmuştur. Anlatılar esinlenmelerle, çağrışımlarla gerçekleşmiştir. Anlatıların aile içinde aktarılması dinleyicilerin anlatıcıya dönüşmesini teşvik etmiştir.

22 Şubat 2025 tarihinde Begüm Hanım'ın evinde toplanıldığında yirmi bir anlatıdan altı tanesini dinleyiciler anlatarak icraya tepkide bulunmuştur. Ortamda dinleyici grubu on kadın, bir erkekten oluşmaktadır. Anlatıların hepsini kadınlar aktarmıştır. Anlatıcı ve dinleyici grubu aile olduğu için katılımlarda, tepkilerde bir çekinme, sessiz kalma durumu yaşanmamıştır. Selma Hanım'ın 3.2 numaralı anlatısı olan Kıtlık lakabını verdikleri büyükleriyle ilgili anlatısında hemen sonra Hasibe Hanım 3.3 numaralı anısını anlattı. Anlatısına “Ben Kıtlık demiyorum. Büyük anne diyorum. Sizin yüzünüzden ben de bugün Kıtlık diyerek hitap ettim.” cümlesiyle başladı. Böylelikle iki anı bahsedilen yakınları hakkında art arda anlatılarak bağ kurulmuştur. 3.5 numaralı anlatı anne babalarına ait bir anı olup kaynak kişi tarafından aktarılmıştır. Bunun arkasından Hasibe Hanım babasıyla ilgili pantolonu yasakladığı 3.6 numaralı anlatıyı anlatmıştır. Bunun ardından 3.7 numaralı anlatıda Serpil Hanım babasını enstitüye gitmek için nasıl ikna ettiğini anlatmıştır. Böylelikle 3.5 numaralı anlatı Selma Hanım, 3.6 numaralı anlatı Hasibe Hanım, 3.7 numaralı anlatı Serpil Hanım tarafından anlatılarak babanın çocuklar üzerindeki etkisi art arda verilmiştir. Selma Hanım tel helvası anısını anlattıktan sonra dört beş dakika kadar bir hikaye anlatılmamıştır. Sonrasında Sevinç Hanım tel pişmaniye ile bir bağlantısı olmayan bir anlatı anlatmaya başladı. Bu 3.12 numaralı anlatıdır. Bu anlatıda iki kardeşe kot, Hasibe ablasına ise altın kordonu aynı paraya aldıklarını aktarmış. Bu anlatımdan sonra dinleyicilerin hepsi Hasibe Hanım'ın daha şanlı olduğu yorumunda bulunmuştur. Selma Hanım'ın kızı Begüm Hanım da

anı anlatmıştır. Selma Hanım 3.17 numaralı anlatısında anı olarak annesine uyuduğundan dolayı ulaşamadıklarını anlatmıştır. Bu anıdan sonra Begüm Hanım 3.18 numaralı anlatıda anneannesiyle ilgili vücuduna yanlış krem sürdüğü için alerji olduğu anısını anlatmıştır. Hemen sonrasında 3.19 numaralı anlatıda yine anneannesi Nimet Hanım’la ilgili bir anısını aktarmış. Bu anlatıda da Nimet Hanım’ın tansiyonu düştüğünde nasıl gidip ilgilendiklerine dair bir anısını bizimle paylaşarak çalışmamıza katkı sağlamıştır.

21 Mart 2025 tarihinde bayram olduğu için Selma Hanım’ı ziyarete gidildi. İki üç gün önceden araştırmacı olarak daha fazla hikayeye ihtiyacım olduğunu dile getirdim. Ortamda dört kadın iki erkek vardı. Dinleyici grubunda benim anne, babam ve abim bulunmaktadır. Selma Hanım’ın da kızı ve eşi vardır. Ziyarete gittiğimizde bize kahve ve tatlı ikram etti. On altı anlatıdan on beş tanesini Selma Hanım anlatmıştır. Bir tanesini Murat Bey 3.33 numaralı anlatıyı bizimle paylaşmıştır. Selma Hanım hikayelerini anlatıp bitirdikten sonra dinleyicilerden Murat Bey “Ben de bir anımı anlatayım çocukluğuma dair.” dedi. Anlatımına başlarken Selma Hanım’a yönelerek “Senin anlattığın anıların hepsi mutlu sonla bitiyor. Ama her anı öyle öyle mutlu bitmez. Sonu kötü biten anılarda var.” cümlesini kurarak Selma Hanım’ın anlatılarındaki bu noktaya dikkat çekmiştir. Sonrasında ilkokuldaki gittikleri kamp anısını anlatmıştır. Bu anıda kampın son günü gelemeyen ailesine dair duyduğu üzüntüyü aktarmıştır.

19 Nisan 2025 tarihinde gün sahibi Hasibe Hanım’ın evinde üçüncü kez toplanılmıştır. Dinleyici sekiz kadından oluşmaktadır. On altı metinden on üç tanesini Selma Hanım, üç tanesini dinleyiciler aktarmıştır. Hikayelerden ikisini Sevinç Hanım, birini Begüm Hanım anlamıştır. Sevinç Hanım ilk olarak 3.35 numaralı anlatıyı aktarmıştır. 3.34. numaralı anlatıyı anlatan Selma Hanım’ın anlattığı konuyla bağlantısı yoktur. Kız kardeşleri çukura düştüğü anının çok komik olduğunu belirtmişlerdir. Bunu Sevinç Hanım’ın ağzından dinlemek istemişlerdir. Sevinç Hanım da bu isteği geri çevirmeyerek anlatmıştır. Sevinç Hanım dinleyici olarak 3.43 numaralı anlatıyı anlatmıştır. Eski evlerinin karşısındaki Doktor Ali Bey’e ait bir anıdır. Selma Hanım Ali Bey’le ilgili bilgileri bayramdaki anlatılarda aktarmıştır. Ama Sevinç Hanım’ın anlatısıyla birlikte daha derinlemesine bilgiler edinilmiştir. Ali Beyin dinlediği müzik kültürünü, yaşayış tarzını, eşiyle görücü usulü evlendiği bilgileri bu detayları oluşturmuştur. Anneleri Nimet Hanım’ın ona bu anlamda çok nasihat ettiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Begüm Hanım 3.44 numaralı anlatısı olan Nimet Hanım’la ilgili anısı aktarmıştır. Birbirine bağlanan iki anıda da Nimet Hanım’ın şık giyinmekten hoşlanan, şık

giyinilen dizileri izleyen, yeni evli kadınların güzel giyinerek takılarını takmalarını öğütleyen bir kişi olduğu ortaya çıkmıştır.

24 Mayıs Cumartesi günü dördüncü kez Sevtap Hanım'ın evinde bir araya gelindi. Sevtap Hanım'ın iki ay önce yakını vefat etmiştir. Ortamda buna yönelik yas, ölüm, mezarlık sohbetleri yapıldıktan sonra anlatılarda bu konuları barındıran anılar da anlatılmıştır. Fakat aile neşeli bir yapıya sahip olduğu için ve Sevtap Hanım'ın acısını hafifletmek için daha ziyade komik anılar aktarılmıştır. Serpil Hanım ölümle, ölüme üzülmekle ilgili 3.54 numaralı anlatıyı anlatmıştır. Fakat bu anının anlatıcının daha önceki anlattığı konuyla ilgili bağı yoktur. Ben de çalışma boyunca dinleyici olarak anlatılara sorularla, cümlelerle katılmışım. Fakat ilk defa ben de bir anımı anlattım. Anlatıcının 3.55 numaralı anlatısından sonra 3.56 numaralı anlatıyı ben aktardım. Bu anıyı aktararak benzer içerikli konuyla anlatıcı olarak sürece katıldım. Aynı zamanda araştırmacı olarak dışarıdan kendimi ve diğer kişileri gözlemleyerek anlatı sürecini, verileri, yorumları analiz ettim.

2.2.2 Metinlerdeki aile folklorunun varlığı

Selma Hanım, anlatılarını daha çok anı türünde aktarmıştır. Aile folklorunun parçası olan anılarını anlatmıştır. Ailedeki kişiler hakkında anekdotlar, çeşitli törenler, festival etkinlikleri, bayram etkinlikleri, yemekler, müzik, toplumsal uygulamalar aktarılmıştır. Bu anılar ailenin üyeleri arasında anlatılmaktadır. Böylelikle geçmişleriyle, soylarıyla, kimlikleriyle yeniden bağ kurulmaktadır.

Birinci metin olan köy düğünü adlı anıda akrabaların düğün için bir araya gelmelerine değinilmiştir. Anı hem çocuklarla ilgili hem de yetişkinlerle ilgilidir. Baba olan Fazıl Bey'in genç kızların giyimine yönelik tavrına şahit olunmaktadır. Köy düğünü olduğu için eşinden kollu kıyafetler dikmesini talep etmiştir. İkinci metin de anneannelerinin kız kardeşiyle ilgilidir. Kıtlık lakabı verilen kişi aile de meşhur akrabalarından biridir. Oğluna olan düşkünlüğü ile yad edilmiştir. Sakladıkları erzaklardan ve Aynalı adlı bir ineği olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra Kadem dayı ile ilgili anılar anlatılarak bilgiler sunulmuştur. Bu anlatılarda Kadem Bey'le ilgili çok şık giyindiğine, sürekli bastonuyla gezdiğine, at yarışına düşkün olduğuna, bir hemşireyle evli olduğu bilgileri edinilmiştir. Bir diğer yetişkinle ilgili anı, ailenin karşı komşusu olan Doktor Ali Bey'e ait anılardır. Bayramda en fazla harçlığı veren, balkonunda şarkı dinleyen, eşiyle görücü usulü evlenen, karakter olarak eşiyle çok farklı olmasına dair bilgiler edinilmiştir. Eski Oyunlar başlıklı hikayede Selma Hanım'ın Sıtkı diye bir arkadaşı olduğunu ama lakap olarak Sivri diye hitap ettiklerini aktarmıştır. Annesinin

adının Binnaz olduğunu, oynayıp yorulduklarında Binnaz Hanım'a giderek yemek yediklerini belirtmiştir. Akçabat ilçesindeki sünnet düğünlerinde törene ilahilerle başlanıldığını, sünnet işlemi bitince ayakların yere vurularak eğlenceye geçildiği öğrenilmiştir. Nimet Hanım'ın dayılarına değinilmiştir. Dayıların yılbaşında çıkan ikramiye sonucundaki değişik tutumları görülmüştür. Dayının ve eşinin fiziksel olarak zıt görünümüne sahip olduğu görülmüştür. Bu sebeple torunlarının onları on rakamına benzettikleri öğrenilmiştir. Bu anlatılarda genellikle aile üzerinde iz bırakan önemli akrabalara, komşulara, yetişkinlere, mesleklerine yönelik bilgiler, lakaplar saptanmıştır. Ayrıca aile için önemli düğünler anlatılmıştır.

Anlatılan hikayelerde en çok yer verilen kişiler anne Nimet Hanım, baba Fazıl Bey'dir. Hikayelerde anlatılanlar doğrultusunda Fazıl Bey tekel müdürü, anne usta bir terzidir. Mesleklerinden dolayı Rize'de tanınan bir ailedir. Fazıl Bey kızlarının karışık liseye gitmesini istemektedir. Bu anlamda kızları babayı demokrat bir adam olarak nitelemişlerdir. İşten geldikten sonra bahçede meyve, sebze yetiştiren bir kişidir. Kızlarını yetiştirmede etkin bir rol konumundadır. Anne Selma Hanım kendinin, eşinin, kızlarının her türlü giysilerini dikecek kadar usta bir terzidir. Hatta bu ustalığını ikinci kızı Serpil Hanım'a da aktarmıştır. Babası kumaş tüccarı olduğu için ipekten başka şey giyilmediği anlatılarda ifade edilmiştir. Bir giydiğini bir daha giymediği anılarda dile getirilmiştir. Hatta dizi seçimlerini bile buna göre yaptığı, güzel kıyafetlerin giyildiği dizileri izlemeyi tercih ettiği anlatılmıştır. Yeni gelinlerin bile güzel giyinip giyinmediğine dikkat eden bir kişidir. Bu anlamda torunlarına da nasihat vermiş. Nimet Hanım ve Fazıl Bey, eş olarak çok aktif bir çifttir.

Selma Hanım iki anısında yurt dışında çalışan kayınpederi ile ilgili bilgiler de anlatmıştır. Aynı zamanda kayınvalidesine de değinmiştir. Kayınpederi yurt dışında çalıştığı için telefon görüşmesiyle tanışmıştır. Kayınvalidesi oğlu Hikmet Bey için memleketten kız istemektedir. Kayınvalide ve kayınpeder ile ilgili anılar evlilik yoluyla kazanılan aile oluşumunu da örneklemiştir.

Aile folkloruna yönelik değinilmesi gereken bir diğer nokta balolar, resmi bayramlar, okul etkinlikleri ile ilgili tespitlerdir. Selma Hanım bando grubu anlatısında ilkokul ikinci sınıftayken yüz kişilik bando takımına dahil olduğunu aktarmıştır. 1972 zamanları için çok başarılı bir tören olduğu üzerinde durmuştur. Törendeki giydiği kıyafetleri ayrıntısıyla aktarmıştır. İlk olarak melodika çaldığını sonrasında flüt çaldığını ifade etmiştir. Genellikle bu faaliyetlerin bayram günlerinde yapıldığını aktarmıştır. Gündüzleri bayramın, öğleden sonrasında çocuk balosunun olduğunu anlatmıştır. Balolarda annelerin yemekler, pastalar

yaptıklarını anlatmıştır. Büyük masaların kurulduğunu, palyaçoların olduğunu söylemiştir. Çocukluğunda İş Bankasının yılbaşında balo düzenlediğini, bu baloda çekilişle hediye verildiğini ifade etmiştir. Sümerbank balosunda bütün kadınların Sümerbank basmasından bir elbise giydiği öğrenilmiştir. Bu baloda Nimet Hanım'ın giydiği kıyafetle balonun yıldızı olduğu aktarılmıştır. Kıyafetlerin betimlemesi yapılmıştır. Tıp balosu adlı anlatıda Nimet Hanım'ın ve Fazıl Bey'in baloya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Çift olarak yaptıkları dansla birinci olmuşlardır. Selma Hanım bir gösteride polka oyunu oynadığını aktarmıştır.

Mekan olgusu da aile folkloruna yönelik incelenmesi gereken kavramlardan biridir. Aile bağlarını güçlendiren mekan olarak karşımıza Rize'deki ev çıkmaktadır. Selma Hanım ve kardeşlerinin çocukluklarının geçtiği yerdir. Bu ev en küçük kız kardeş olan Mine Hanım'ın doğduğu evdir. Evin alta katında doğmuştur. Doğum haberi babaya üst katta beklerken verilmiştir. 3.13 numaralı anlatı kardeşlerin eve dair diyalogları şeklinde aktarılmıştır. Evlerinde bir tırabzan olduğu çocukken oradan kayarken eğlendikleri görülmüştür. Bahçelerinde incir ağacının olduğunu, incir zamanı incir yediklerinin bilgisi verilmiştir. Yan tarafta bir tane ev olduğunu Selma Hanım'ın o evin çatısına atladığını öğrenilmiştir. Babaları Fazıl Bey kızlarının rahatça oynaması için bahçeye ışık yaptırmıştır. Fazıl Bey evin bahçesinde çeşitli meyve sebze yetiştirmektedir. Bahçede küçük bir süs havuzu vardır. Kız kardeşler havuzun başına çadır kurarak yemeklerini orada yemekteler. Selma Hanım, annesini kızdırdığında annesinin arkasından terlik fırlattığını anlatılarda yinelemiştir. Ama terliğin kendisine değil merdivenlerin dibindeki gülün dibine düştüğünü aktarmıştır. Yıllar sonra İstanbul Bostancı'daki evde mekanlardan bir tanesidir. Burada da Sevinç Hanım'ın kardeşlerinin kulağını yorgan iğnesiyle delmesine değinilmiştir. Daha sonra yaşlandığı zaman Nimet Hanım'ı merak ettiklerinde Bostancı'daki evden diğer bir eve koşularak gidildiği görülmüştür. Sevtap Hanım'ın evinde anlatılan Sarıgazi'deki ev mekan olarak karşımıza çıkmıştır. Anlatıda etrafta hiç bakkal, market olmadığı dile getirilmiştir. Yaşamın o yıllarda, oralarda zor olduğu anlatılmıştır. Anlatıcı, o mekandaki evden memnuniyetsizliğini aktarmıştır. Burada aktarılan evler aile folkloru bağlamında aile bağlarını güçlendiren mekanlar konumundadır.

Bu başlık altında ele alınması gereken bir diğer durum ailece söylenen şarkılardır. Tel helvası anlatısında helva yapılırken kardeşlerin ve mahalle çocukları hep birlikte şarkı söylemektedir. Anlatıdan sonra dipnota da eklediğimiz şarkının *Heyamol'*dur. Kardeşler icra anında hep birlikte şarkıyı söylemişlerdir. Ama sadece "*Hele sağ hele sağ/ Heyamola heyamola hele sağ*" kısmını hatırlayarak söylemişlerdir. Evin temizliğine dair anlatıda holü temizlerken yer

bezlerinin üstüne çıkarak “Twiste gel” şarkısını söylerlermiş. Bunu anlatı sırasında performans olarak yapmışlardır. Hep birlikte bu şarkıyı söylemişlerdir. Yirmi dokuzuncu anlatıda anneannelerinin öğrettiği ve birlikte oynadıkları el oyunundaki sayısmacayı söylemişlerdir. El el üstüne koyarak çocukluklarında söyledikleri şarkıyı söylemeye başlamışlardır: *Cimi cimi kalelem/ Kalelemin kuşu yok/ Süleyman’ın suçu yok/ Atma yutma kuş mudur?/ Kanadı gümüş müdür/ Pırrr.*

Anlatılar da az da olsa değinilen konulardan biri de tatillerdir. Selma Hanım anlatılarında mahalledeki herkesle birlikte günü birliğine deniz kenarına gidildiğini anlatmıştır. Herkes yanından yemek götürürmüş. Anneleri Nimet Hanım’ın kızları için bikini örmüştür. Denize bu örme bikinilerle girilmektedir. Çocukken tatile köye gittiklerini anlatmışlardır. Selma Hanım’ın eşi subaydır. Asker olduğu için arkadaşlarıyla kampa tatile gitmişlerdir.

Aile yönelik öğrenilen bilgiler arasında meslekler de vardır. Bu anlatılarda Selma Hanım’ın mali müşavir olduğu görülmektedir. Baba Fazıl Bey tekelerde müdürdür. Anne Nimet Hanım usta bir terzidir. Anılarda bu ustalığını ikinci kızı olan Serpil Hanım’a aktardığı söylenmiştir. Komşuları Ali Bey’in doktor olduğu anlatılarda görülmüştür.

Metinlerde değinilen konulardan biri de yemek kültürüdür. Tel Helvası² anısında anne Nimet Hanım’ın tel helvası yapması kızlarını ve mahallenin çocuklarını birleştiren bir etkinliktir. Rize’ye ait anılar kısmında babanın bahçede meyve sebze yetiştirdiğinden söz edilmiştir. Çocukken taze ekmeğin arasına taze soğan konulduğu ve tadının çok lezzetli olduğu belirtilmiştir. Eskiden yemek kültürünün farklı olmasına dair sohbetler yapılmıştır. Hazır yiyeceklerin çok olmadığı anlatılmıştır. Eve her şeyin çuvala, kasalarla alındığından bahsedilmiştir.

Eski oyunlar ve kağıt oyunları da aile yaşantısına dair önemli bilgiler vermektedir. Eski oyunlar anısında anlatıcı beştaş, seksek, dokuztaş gibi oyunların oynandığını ifade etmiştir. Dinleyici Mehmet Bey peçiç oyunundan bahsetmiştir. Nasıl oynadığını, şekilsel özelliklerini, ailesinde kimin oynadığını anlatmıştır. Selma Hanım babasının onlara kart oyunlarını

² Tel Helvası Malzemeler: 250 gam tereyağı, 3 su bardağı un, 1 kg toz şeker, 1 adet limon.

Yapılışı: 1 kg şeker, 2 su bardağı su konulup kaynatılır. Üzerine bir miktar limon sıkılır. Şeker hafif kırmızı renge gelince 1 kaşık bu şekerli sudan soğuk su içine dökülür. Katı hale geldiğinde (ağda) helvanın ağdası olmuş demektir. Un 250 gram yağla kavrulur. Büyük bir tepsi içinde soğutulur. Soğutulan ağda beyaz renk alana kadar yoğrulur. Sonra iki ucu birleştirilerek simit şekline getirilir. Kavrulan un içerisine konulur. 3-4 kişi tarafından kenarlara doğru çekilerek halka büyütülür. Bu halka katlanarak tekrar işlem yapılır. Katlar incelinceye kadar çekilir. Tel tel olan katlar kopartılarak servis yapılır.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bayburt/neyenir/tel-helvasi> (Erişim tarihi: 19.03.2025).

öğrettiğini aktarmıştır. Kayınbiraderleriyle yirmi bir oyununu kazanacak kadar iyi bilmektedir. Eski oyunların aile bağlarını güçlendirici etkileri aktarılmıştır.

Anlatılarda beş kız kardeşin birbirine hitap şekilleri de aktarılmıştır. Sebepleri de söylenmiştir. Bu anlatıda Hasibe Hanım'a ağır başlı davrandığı için ağır abla denilmektedir. Serpil Hanım'a hayata karşı iyimser davrandığı için pıtırıcık lakabı verilmiştir. Sevinç Hanım'a namaz kılıp, duaları bildiğinden dolayı imam ve sofî denilmektedir. Anlatıcı Selma Hanım'a her şeye koşturduğu nedeniyle Erkek Fatma denilmektedir. Son çocuk Mine Hanım'a tekne kazıntısı denmektedir. Ayrıca Mine Hanım'ın doğumu anlatısında da isminin aslında Emine olduğunu söylemiştir. Fakat ismi sebebiyle çocukluğunda akran zorbalığına uğradığını söylemiştir. Babasını ikna ederek ismini Mine yapmıştır.

Aile günleri için bir araya gelinmesi ailenin bağlarını kuvvetlendirmektedir. Bir araya gelindiğinde yemek masasına oturmadan herkes birbirine poşetlerle hediye getirmiştir. Aynı anda hep birlikte “Bu senin, bunu sana getirdim.” diyerek birbirlerine vermişlerdir. Bu anlar anlatı zamanından önce olduğu için bu başlık altında verilmiştir.

2.2.3 Anlatıların türü

Araştırma süresince toplamda altmış anlatı aktarılmıştır. On iki tanesini dinleyici grubundan kişiler anlatmıştır. Bu anlatıların hepsi anı türündedir. Geriye kalan kırk sekiz anlatıyı Selma Hanım anlatmıştır. Bu anlatılardan bir tanesi masaldır. Üç Öğüt Masalı olarak anlatılmıştır. Bir tanesi türkölü hikayedir. “Dün Gece Yar Hanesinde” türküsünün hikayesi anlatılmıştır. Bir tanesi efsanedir. Gugul Taşı Efsanesi dini efsane türündedir. Altı tene fıkra anlatmıştır. Fıkralardan üç tanesi aile fertlerinden karı koca tipine dahildir. Anlatılan diğer üç fıkra ise yöre tipi olarak Karadenizli veya gündelik tipler içindedir. Geriye kalan otuz dokuz anlatı anı türündedir.

2.2.4 Anlatı ortamının ve mekanının incelenmesi

Araştırma için Selma Hanım'ın ailesiyle birlikte düzenlediği aile günlerinde bir araya gelinmiştir. Gün ayda bir yapılmaktadır. Mekan gün sahibi kim ise onun evidir. Dört farklı evde çalışma yürütülmüştür. Evlerde öncelikle sohbet edilmiştir. Sonrasında gün için hazırlanan yemekler yenilmiştir. Sonrasında kahve ikramı yapılmıştır. Anlatılar yemek masasında, yemek yerken ya da kahve içerken anlatılmıştır. Ortamdaki kişiler aile olduğu için anlatılara rahatlıkla uyum sağlayabilmişlerdir. Anlatılar anlatılırken bazen hep bir ağızdan konuşulmuştur. Gürültülü ortam oluşmuştur. Anlatıcının anlatılarını ailesinin önünde, bildiği

ortamlarda anlatması ona kolaylık sağlamıştır. Evleri birbirlerine yakın olduğu için abartıya kaçmayan rahat kıyafetler giymeyi tercih etmişlerdir. Anılarda karşımıza mekan olarak Rize'deki ev, köydeki ev, İstanbul Bostancı'daki ev, Sarıgazi lojmanları çıkmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 ANLATILAR

Derleme yapmak için Selma Hanım ve ailesi ile dört kez bir araya gelinmiştir. Bu toplantılar İstanbul’da olmuştur. Her zaman ev ortamında bir araya gelinmiştir. Üç kere aile günlerinde bir kere de Ramazan Bayramı için İstanbul’a ziyarete gittiğimde bir araya gelindi. İlk anlatılar 22 Şubat tarihinde gün sahibi olan Begüm Hanım’ın evinde olmuştur. Yirmi bir tane metin aktarılmıştır. Yirmi bir anlatıdan on beş tanesini anlatıcım Selma Hanım, altı tanesini Selma Hanım’ın anlatılarına bağlantılı olarak kardeşleri ve kızı aktarmıştır. Bu anlatıların aktarılması toplamda altmış beş dakikayı bulmuştur. Ancak hepsi ardı ardına anlatılmamıştır. Düşünülerek akla geldikçe, kardeşler birbirine hatırlattıkça aktarılmıştır. İlk on dört metin anlatılırken ortamda on bir kişi vardı. On kişi kadın bir kişi erkekti. Saat 13.00’da gün için bir araya gelindi. Masada gün için hazırlanan ikramlıklar yenilirken “Hadi anlatmaya başlayalım.” denilerek anlatılar aktarılmaya başlandı. Ortamdaki herkes birbirini çok iyi tanıdığı için Selma Hanım’ı seyircilere tanıtmama gerek kalmadı. Beş anlatı, masada yenilip içilirken anlatıldı. Sonraki on anlatı salonda kahve içerken icra edildi. Saat 15. 30’da kız kardeşler evlerine gittiler. Çünkü o gün İstanbul’da kar yağışının başladığı gündü. Yollar kapanabilir diyerek erken kalkmayı uygun gördüler. Selma Hanım “Masal ve fıkra da anlatacaktım. Çocukluk anılarımı anlatırken unuttum. Ama ziyanı yok. Şimdi anlatayım.” diyerek ortamda kalan dört dinleyiciye anlatmaya devam etti. Bir tane masal, bir tane fıkra, bir tane anlatıcının masal diye nitelendirdiği türkünün hikayesi, on iki tane kendi yaşamından anılar aktardı.

Çalışmamız için ikinci kez Ramazan Bayramı için İstanbul’a gittiğimde bir araya gelindi. Ben araştırmacı olarak Selma Hanım’a toparladığımız anlatıların az olduğunu, yeterli gelmeyeceğini belirterek bayramda da bir araya gelmek için ricada bulundum. Selma Hanım bu ricamı kırmadı. Böylelikle 31 Mart 2025 tarihinde ikinci kez toplanmış olduk. Selma Hanım’ın evinde kahve içilirken anlatılar icra edildi. Ortamda iki erkek, üç kadından oluşan bir dinleyici grubu vardı. On üç tane anlatı aktarıldı. On iki tanesini Selma Hanım, bir tanesini Murat Bey anlattı. Tür olarak bir efsane, üç tane fıkra ve anı anlatıldı. Selma Hanım’ın evinde ilk dikkati çeken fotoğrafların bolluğuydu. Özellikle iki fotoğraf dikkatimi çekti. Eski zamanlara ait siyah beyaz fotoğraflardı. Duvarda yan yana asılmışlardı. Bu fotoğraflardaki kişilerin kimler olduğunu sordum. Selma Hanım annesi, babası, ve kız kardeşleri olduğunu söyledi. Kız kardeşlerin hepsinin çocuk olduğu zamanlardı. Fotoğrafları il dışından gelen

yakınlarının çektiği bilgisini verdi. Fotoğraf Rize'deki evlerinin önünde çekilmişti. Anılarda anlatılacak olan merdivenlerde bütün ailenin dizilerek verdiği çok güzel bir pozdu. Selma Hanım “Fotoğrafın çekildiği merdiven annemi sinirlendirdiğimde kaçtığım merdivendi. Annem arkamdan terlik fırlatırdı. Ama terlik bana değil merdivenin dibindeki gülün dibine düşerdi.” bilgilerini verdi. Yanında asılı duran diğer fotoğrafın da eşi ve ailesine ait olduğunu söyledi. İstersem ailesiyle birlikte çektiği fotoğrafı tezimde kullanabileceğimi söyledi.

19 Nisan 2025 tarihinde en büyük kız kardeş olan Hasibe Hanım'ın evinde bir araya gelinmiştir. Çünkü aile günü sahibi Hasibe Hanım'dı. Dokuz kişiden oluşan dinleyicinin hepsi kadınlardan oluşuyordu. Gün için salondaki masada ikramlıklar hazırlanmıştı. Yeniden masada yiyip içerken anlatabileceklerini söyleyerek kayıt cihazımı açabileceğimi söylediler. Ama ben 22 Şubat'taki ilk anlatılarda hep çay ikram edilip hem hikaye anlatılınca gözlemlemekte zorlandığımı fark etmiştim. Bunu açıklayarak ikramları yedikten sonra kahve içerken anlatılmasının daha uygun olacağını ifade ettim. İkramlar yenildikten sonra anlatılar anlatıldı. On beş anlatı aktarıldı. Bunların on üç tanesi anı, iki tanesi fıkra türündeydi. Anlatıların iki tanesini Selma Hanım'ın kardeşleri, bir tanesini kızı, geri kalan on iki anlatıyı Selma Hanım icra etti.

24 Mayıs Cumartesi günü Sevtap Hanım'ın evinde toplanılmıştır. Sekiz kişi olan dinleyicilerin biri erkek geri kalına kadınlardan oluşmuştur. Misafirler için salondaki masada ikramlıklar hazırlanmıştır. Sevtap Hanım'ın yakın zamanda akrabası vefat etmiştir. Yas süreci, ölüm, insanların duygularını abartması, mezarlar gibi konular hakkında sohbet edilmiştir. Bu durum anlatıları da etkilemiştir. Fakat Sevtap Hanım'ın üzülmemesi ve aile eğlenceli anlatıları anlatmaktan keyif aldığı için eğlenceli anılar aktarılmıştır. On bir anlatının üç tanesi bu konularla ilgili anlatılmıştır. Dokuzunu anlatıcı anlatmıştır. Birini Serpil Hanım diğerini ben anlattım.

Anlatılar türlere göre sıralanmamıştır. Ses kayıt cihazındaki sıraya göre verilmiştir. Diğerlerine göre daha uzun anılara konularına göre başlıklar verilmiştir. Çok kısa olan anılara başlık verilmeyip sadece anı başlığıyla aktarılmıştır. Her anlatıdan sonra ortama, anlatıya ilişkin yorum ve gözlemlerden oluşan açıklama verilmiştir. Selma Hanım ve ben birinci tekil şahıs anlatımını kullandık. Ayırmak için Selma Hanım'ın anlatıları italik verilmiştir. Her anlatıdan sonra ortama, anlatıya ilişkin yorum ve gözlemlerden oluşan açıklama kısmı yapılmıştır.

3.1 Köy Düğünü

Benim babam, iki oda bir mutfak bir ev yaptırmıştı köyde. Yazın bir aylığına çıkıyorduk. Bitişikte de annemin amcasının oğlu oturuyor. Onun kız evlenecekti. O sırada da İstanbul'dan halamın kızıyla amcamın kızı bize ziyarete gelmişti. O zamanlar kıyafetleri kolsuzdu. Biz de düğüne çıkacağız. Babam anneme dedi ki:

“Nimet bunların üzerine kollu bir şeyler dik. Ben onları böyle köye çıkarmam.” Annem de onlara etek gömlek dikti. Ondan sonra çıktık köye. Yan evde düğün var. Kaç gün kaldık bilmiyorum. Düğün akşamı düğün yerinde oturuyoruz. Bizim evin önünde veranda gibi bir yer vardı. Orada hasır koltuğu vardı. Orada oturuyor babam. Bizim evin arkasında da odunlar dizilmiş, gençler oturuyor. Düğün evi ya kadınlar içeride, gençler dışarıda. Sonra annem misafirlerimizi lavabo için eve getirdi. Eve getirirken arkadaki gençlerden bir tanesi laf atmış. Misafirlerimiz de “Biz İstanbul'dan geldik, medeniyet görmüş insanlarız.” diyerek cevap vermiş. Bunları babam duymuş. Babam anneme dedi ki:

“Git kızları al, gel. Düğün bitti.” Annem geldi. Bizi topladı. Döndük eve. Bizi yatırdılar, uyuyoruz. Gece vakti sesler gelmeye başladı:

“Ağabey yapma.” Annem:

“Fazıl yapma.” Önde de balkon var ya. O gençler balkona çıkmışlar. Babam da o zaman tekel muhasebecisiydi. Beylik tabancası vardı. Gençlerin üzerine yürümüş. Ertesi gün hepimizi topladı. Eve döndük. O olaydan sonra bir daha köye gidilmedi. Daha doğrusu köye gittik de günü birliğine gittik. O ev öyle kaldı tabi orada. Bir gün köyden haber geldi ki birinin çocukları çatıdan eve girmişler. Bunu duyunca babam anneme dedi ki:

“Eve git eşyaları dağıt. Bir daha o köye gidilmeyecek.”

Hikaye anlatımına başlandığında anlatıcı benim babam diyerek başladığında en küçük kardeş olan Mine Hanım “Senin baban bizim değil.” diyerek anlatıma şaka yollu giriş yapmıştır. Anlatıcı evi, babasının hasır koltuğunu, evlerinin arkasındaki dizilmiş odunları anlatırken bunları beden diliyle göstererek desteklemiştir. Anlatıda dinleyicilerden de “Gençler eve mi girmiş? Dedem böyle şeylere kızar mı?” gibi sorular yöneltilmiştir. Selma Hanım'ın kızı Begüm Hanım bana dönerek “Gül'ün tezi sayesinde bizde geçmişimize yönelik anılar ediniyoruz. Ne kadar güzel oldu. Sen bu ses kayıtlarını bana da atar mısın? İleride annemin, teyzemlerin sesinden bu anıları dinleme şansımız olur.” yorumunu yapmıştır.

3.2. Anı

Yıllar önce kimin düğünüydü bilmiyorum. Kıtık'ın evindeyiz. Düğünden eve geldik. Köyün gençleri de Nimet'in kızları geldi diye evin etrafını sardılar. Tabi Kıtık rahat durur mu? Doldurdu bir güğüm sıcak suyu çocukların üstüne döktü. Ona gittiğimiz zaman her şeyi oğluna saklardı. Armut ağacı vardı. Çıkardık. Yemeyin oğlum yiyecek diye azarlardı bizi. Cevizleri toplardı. Nayla ya da bazı yerlerde serender derler. Yiyecekleri korumak için tahta merdivenle çıkarsın. Merdiveni de sonra iple çekersin. Kimse çıkmasın diye. Erzaklarını orada saklardı. Bir tane de ineği vardı. Süt sağarken inek hareket ederken bağırırdı:

“Aynalı geri bas. Aynalı geri bas.”

Selma Hanım bu anısını anlattığında aile olarak Kıtık lakabını taktıkları kişiyi bildikleri için direk hikayeye giriş yaptı. Ben bu kişinin kim olduğunu sordum. Anneannelerinin kız kardeşi olduğunu söylediler. Neden Kıtık adını kullandıklarını sordum. Hikayede de kısaca değinildiği gibi hiç kimseye yemek vermediğini anlattılar. Hikaye anlatımında geçen nayla ve semender kelimelerinin anlamını sorduğumda kiler anlamına geldiğini söyleyerek hikayede geçtiği gibi kullanımına dair bilgiler verdiler. Begüm Hanım bahsedilen kişinin hikayelerini ailede duyarak büyüdüklerini, aile arasında meşhur olduğunu ifade etmiştir. “Rahmet istedi canı.” ifadesinde bulunmuşlardır. Bu hikaye bittiğinde seyircilerden en büyük kız kardeş olan Hasibe Hanım bu hikayeye bağlantılı aşağıdaki hikayeyi aktarmıştır:

3.3 Anı

Ben Kıtık demiyorum. Hep büyük anne diye hitap ederim. Büyük annem Rize'de bizde kalıyordu. İstanbul'dan haber geldi. Kazım dayı ölmüş. O zamanlar evin büyüğü bendim. Çok hatırlamıyorum. Yedi sekiz yaşındaydım. Köye gidilecek. Babam beni de gönderecek. Babam bir araba ayarladı. Biz arabaya bindik. Büyük annem başladı ağıt yakmaya. Ramazan ayındayız hiç unutmuyoruz. Köyde indik. Gittik eve. Cenaze gelecek eve. Ben de korkuyordum. Ben bu evde kalmam dedim. O zaman komşularımızdan Elif diye biri vardı. Gittim onlarda kaldım. Elif'in odasında yatıyoruz. Elif'in odası da yola bakıyor. Gece sesler gelmeye başladı sokaktan:

“Yavaş ol, dikkat, devirme!” Ben de:

“Ayy Elif, cenaze geldi herhalde. Ben gitmem. Korkuyorum.” dedim. Elif de:

“Cenazenin bu yoldan değil öteki yoldan gelmesi lazım. Dur bakayım ben.” dedi. Camı açtı. Ramazandı demiştim ya. Köyün adamları sahura kadar oturup tombala oynuyorlarmış. Bir tanesini de tombaladan televizyon çıkmış. Eve televizyon taşıyorlarmış.

Selma Hanım’ın anlattığı 3.2 anlatı bu metnin anlatılmasına yol açmıştır. Bu anıyı Selma Hanım’ın ablası Hasibe Hanım anlatmıştır. Bu hikaye anlatıldığında ben de dahil ortamdakilerin en çok gülüp eğlendikleri anlatı olmuştur. Diğer hikayelerde olduğu gibi dinleyicilerden “Cenaze mi taşınıyor, sonu ne olacak bakalım?” gibi meraka yönelik sorular yöneltilmiştir. Anlatının üstüne Kazım dayı üzerine sohbet edilmiştir. Tam bir İstanbul beyefendisi olduğunu ifade ettiler. Elinde her zaman süs amaçlı bir baston olduğunu, fötr şapka taktığını, şık giyimli bir bey olduğunu anlattılar. Çocukluk aklıyla onu kızdırdıklarını, Kadem dayılarının da bastonuyla onları kovaladıklarını anlattılar. İstanbul’da bir hemşireyle evlendiğini, eşinin trafik kazasında öldüğüne değindiler. Veli Efendi Hipodromunun bir numaralı müdavimi olduğunu, özel locası olduğunu söylediler. Diğer kardeşler de bu trafik kazasını bilmediklerini ilk defa duyduklarını söyleyerek çok şaşırdılar.

3.4 En Küçük Kardeşin Doğumu

Biz hepimiz hastanede doğduk. Mine evde doğdu. Hiç beklenmeyen bir bebektir. Aramızda yedi yaş var. Annem kırk küsür yaşında. Trabzon’da annemin doktoru vardı. Doktoru da anneme iğne vermiş. Sağlamlaştırma iğnesiymiş. Vitamin iğnesiymiş. Rize’de evdeyiz. Biz üst katta oturuyoruz. Annem aşağıda doğum yaptı. Gece ikiydi. Anneannem merdivenlerden çıktı.

“Oğlum yine kızın oldu” diyor. Babam da:

“Olsun anne büyüğü benim anamdı. Küçüğü de sen ol.” diyor. Bu durumda Mine Hanım’ın adı Emine oluyor.

Anlatıcı yaşam hikayesini anlatırken de ablasının adının babaannesinden, kardeşinin adının da anneannesinden geldiğini aktarmıştı. Bu anlatısı da biyografisiyle bütünleşmiştir. Mine Hanım’ın aslında kimlikteki adı Emine. Bunu bende ilk defa bu araştırma sayesinde öğrendim. Çok şaşırdım. Neden Mine ismini kullanıyorsun diye sorduğumda küçüklüğünde çocukların ismiyle alakalı akran zorbalığına maruz kaldığına değindi. Babasının rızasıyla kimlikte değişmemek şartıyla Emine’nin Mine’ye dönüştüğünü söyledi. Emine denildiğinde hala dönüp bakmadığını, akran zorbalığını atlatamadığını aktarmıştır.

3.5 Tıp Balosu

Babam tekelerde muhasebecilikten müdürlüğe geçti. Rize’de 14 Martta Tıp Balosu olurdu. Etkinlikler oldurdu. Annemle babam çok aktiflerdi. Her yere giderlerdi. Bir gün yine Tıp Balosu’na gittiler. Dans yarışması olmuş. Annemle babam da bu yarışmada birinci olmuş. Hediye olarak bir torba ilaç vermişler. Eve getirip buzdolabına kordular. Önceden buzdolabında saklanırdı ilaçlar. Aradan bir müddet geçti. Bizler buzdolabını temizliyoruz. İlaçları bir açtık ki hepsinin içinde çikolata var. Yanında da bir tane nane likörü var. Biz bir taraftan ağzımıza çikolata atıyoruz. Sonra da likör içiyoruz. Babam da işten döndü.

“Kızlar ne yapıyorsunuz?”

“Dolabı yerleştiriyoruz. İlaçların içinden çikolata çıktı.” Biz nane likörüyle hafif sarhoş olmuşuz.

“Kızım ne içtiniz?”

“Şurada meyve suyu vardı baba onu içtik.”

Bu anlatıda anlatıcıya kaç yaşında olduğunu sordum. Bana net hatırlamadığını ortalama sekiz dokuz yaşlarında olabileceğini söyledi. “Nane likörüyle hafif sarhoş olmuşuz.” cümlesinde vücudunu yavaşça salladı. Dinleyicilerden kız kardeş Serpil Hanım nane likörü şişesinin çok güzel olduğunu söyledi. Yuvarlak ve uzun bir sapı olduğunu anlattı. Bunu ifade ederken el hareketleriyle de destekledi.

3.6 Anı

Biz Serpil ile ikiz gibi büyüdük. Biz çocukken her 23 Nisan’da Rize’de çocuk balosu olurdu. Annem her zaman götürürdü bizi. Hiç unutmuyorum bir baloda ben orta sona gidiyorum. Serpil orta bire gidiyor. O zamanlar yeni yeni pantolonlar moda olmuştu. Annem lacivert pantolon üstüne de lacivert tunik dikmişti. Annem süsledi bizi güzelce. Baloya gidip geldik. Rize’de dükkan sahipleri dükkanın önünde oturuyor. Bizi gidip gelirken gördüler. Çocuğum daha on üç yaşında. Artık babama ne dedilerse bilmiyorum. Herhalde:

“Fazıl’ın kızları pantolonla geziyor.” gibi bir şey söylenmiş olabilir. Babam eve geldi. Anneme:

“Bir daha pantolon giyilmeyecek.” dedi. Bunun üzerine annem bana lacivert etek dikti. “Bu yine giymeye devam etti.”

Bu anlatı dördüncü anlatıdan sonra kaynak kişi olan Selma Hanım'ın en büyük ablası olan Hasibe Hanım tarafından aktarılmıştır. “Bu yine giymeye devam etti.” ifadesinde kardeşi Serpil Hanım'ı kastetmiştir. Burada Serpil Hanım'ı işaret parmağıyla göstermiştir. Ses tonunda şakayla karışık sitem tonu hakim olmuştur. Ardından “ Ben bir yere gitmek için izin isterdim vermezlerdi. Serpil izin isteyince verirlerdi.” ifadesini kullanmıştır. Bu anda ortamdaki herkesin eğlendiği anlardan olmuştur. Serpil Hanım da bu anlatıda ablasına destek çıkararak inkar edemeyeceğini, en büyük kız olduğu için bu konularda mağdur olduğunu dile getirmiştir. Anlatıcı Selma Hanım bu hikayede dinleyici rolünde olmuştur. Ablalarının giydiği elbiseleri çok iyi hatırladığını söyledi. Elbiselerin damlalı, kırmızılı beyazlı desenlere sahip olduğuna dair detayları belirtti. Hatta o baloda diğer ablası Sevinç Hanım'ın elbisesinin pembe, kendisinin de beyaz olduğunu anlattı.

3.7 Anı

Ben ilkokulu bitirince ben enstitüye gitmek istedim. Rahmetli babam dedi ki:

“Hayır, karma okula gideceksin”. Beni karma okula yazdırdı. İki sene okula gittim, geldim. Ama hiç ders çalışma yok. Çantayı bırakıyorum eve. Aynı şekilde alıp gidiyorum. Ne zaman ki Sevinç bitirdi, ortaokula başladı. Ondan sonra bana babamdan izin çıktı. Hasibe ablamın yanında birlikte giderdim okula. Sevinç ortaokula başlayınca Hasibe ablamla o gitti. Ben de enstitüye devam ettim.

Selma Hanım'ın babasıyla ilgili anlattığı 3.5. numaralı anlatıdan sonra ikinci kız kardeş olan Serpil Hanım tarafından aktarılmıştır. Böylelikle babanın kız kardeşler üzerindeki etkisi ve yetiştirme tarzı ortaya konulmuştur. Babanın kızlarını karma okula gönderme isteği Selma Hanım'ın yaşam öyküsünde de anlatılmıştır.

3.8 Kurutma Makinesi

Rize'deyiz. Gazetelerde kuponlar olurdu. Biriktirip ürün alırdık. Serpil Hürriyet gazetesinden biriktirdi kuponları. Kurutma makinesi almak için. Serpile kurutma makinesi çıktı. O zamanlar Rize'de bir sansasyon:

“Nimet'in kızına kuruma makinesi çıkmış.” diye. Sonra kurutma makinesi paketlenmiş şekilde eve geldi. Kuruldu. Nasıl çalışacak bilmiyoruz ki. Beş metre de kordonu var. Banyomuz üst katta. Çamaşır yıkandı. Bir deneyelim dedik. Kapak açılıyor. Çamaşırları koyuyorsun. Kapak

kapanınca çalışıyor. Prize taktık. Çamaşırları koyduk. Makine gidiyor. Yukarısı da büyük hol ya. Makine holde gidiyor.

Anlatıcı bu anısını anlatmaya başlarken en küçük kız kardeş olan Mine Hanım “Evet, hatırlıyorum, yürüyen makine.” demiştir. Anlatıcı nasıl çalışacağını bilmediklerini söylediklerinde ben “Peki getirdiklerinde sormadınız mı, göstermediler mi?” diye sordum. Selma Hanım o an için sormadıklarını, getirenlerin de göstermediklerini söyledi. Makinenin kordonu da beş metre derken eliyle uzun işareti yaparak anlatımını destekledi. Makine nasıl çalıştığını anlatırken kapağı açıp, çamaşırları koyup, kapağı kapatırken bunları beden hareketleriyle destekledi. Makinenin yürüdüğü an ayağa kalkarak kendisi de salonun ortasında öne doğru yürüdü. Selma Hanım’ın kızı Begüm Hanım “ Siz de ne güzel hikayeler, anılar varmış. Çok eğleniyorum dinlerken.” diyerek anlatılar üzerindeki dinleyici etkisini göstermiştir.

3.9 Temizlik

Şunu hatırlıyor musunuz? Annem hafta sonları derdi ki evi temizleyin derdi. Yukarıdaki salonda hiç eşya yoktu. Hepimiz bir odayı temizlerdik. Holü temizleyeceğiz. Buradan daha uzun. Bezleri sıkardık. Yere atardık. Üzerine binerdik. “Twiste gel” diyerek üzerinde hareket ede ede temizlerdik. O zaman çok modaydı bu şarkı.

Bu anı anlatılırken anlatıcı soru sorarak anlatımına başladı. “Annem evi temizleyin derdi.” ifadesinden sonra kardeşler “Twiste gel.” diyerek gülüştüler. Ben hem bir dinleyici hem de araştırmacı olarak hikaye bitene kadar neyden bahsettiklerini anlamadım. Anlatıcı “Bezleri sıkardık. Yere atardık. Üzerine binerdik.” derken bu ifadelerin hepsini görsel olarak da yaptı. Daha sonrasında Hasibe Hanım ve Selma Hanım birlikte ayağa kalktılar. Twiste gel şarkısını söyleyerek sağa sola doğru dans ederek o anı sergilediler. Dinleyicilerin en keyif aldıkları anlardan biriydi. Selma Hanım dördüncü kız, Mine Hanım beşinci kızıdır. Aralarında altı, yedi yaş var. Bu anıların çoğunda Mine Hanım yok. Begüm Hanım da teyzesine “Bak görüyor musun sensiz çok eğlenmişler?” diyerek şaka yapmıştır.

3.10 Kulak Delme

Biz İstanbul’dayken annemle Serpil Rize’ye gitti. Bir yaz ayı. Mine ile benim kulaklarımız delik değildi. Sevinç bize dedi ki:

“Gelin sizin kulaklarınızı deleyim.”

“Tamam, olur. Nasıl deleceksin?”

“Buzla kulaklarınızı uyuşturacağım. Yorgan iğnesiyle deleceğim.” Babam da kahvede o sırada. Benim bir kulağımı deldi. Yamuk oldu. Bir daha deldi.

“Acı duydun mu?” dedi bana.

“Yok, duymadım.” dedim. Sonra Minenin kulağı delinecek. Bu bayıldı. Benim ayağımda tokyolar. Fırladım evden. Bostancıda:

“Baba, baba, baba!” diye bağırarak gidiyorum. Arkamdan da bağılıyor kardeşlerim:

“Gel ayıldı, ayıldı.”

Anlatıcı bu hikayeyi anlatırken Mine Hanımın bayıldığını söylediğinde Mine Hanım itiraz etmiştir. Bir kulağının delindiğini, ikinci kulağına geçtiğinde bayıldığını söylemiştir. Anlatıcı babasının yanına koşarak gittiğini anlatırken ses tonunda seslenme, bağırma ifadeleri olmuştur. Ben de yorgan iğnesiyle delmenin tehlikeli olduğunu söyledim. Begüm Hanım da “İyi, beş kız adamla kadına kalp krizi geçirtmemişsiniz.” diyerek anneanne ve dedesini kastetmiştir.

3.11 Tel Helvası

Bizim Rize’de kar yağdı mı yarım metre olur. Okullar tatil olmazdı. Ayağımızda lağımcı çizmeleri şimdinin yağmur çizmeleri, elimizde çantalar okula bir kilometre kadar yürüyorduk. Bir akşam okuldan dönünce babam bizlere dedi ki:

“Hadi tel helvası yapalım”. O zaman pişmaniye yok. Tel helvası diye bilinir. Bizim de merdivenlerden çıkıyorsun avlumuz var. O avluda koca bir sini. O sinide annem ağda yapardı. Sinide un kavrulur. İçine ağda dökülür. Hepimiz etrafına dizilirdik. Mahalleden çocuklar da gelirdi. Türküler söylenirdi;

Hele sağ hele sağ

Heyamola heyamola hele sağ

Bu türküyü söylerken annem kaşıkla helvayı tel tel yapar kaldırırdı. Bu etkinlik iki üç saat sürerdi. Elektrikler olmazdı. Lüks ışığında yapılırdı. Sonra annem helvayı bölerdi. Mahalleye, çocuklara dağıtırdı.

Selma Hanım bu hikayeye başlarken ayağa kalkıp kardeşlerine dönerek “ Hadi kızlar tel helvası yapalım.” dedi. Onların aile folkloruna yönelik bir anı, festival olduğu için yadırgamadan “Tamam.” denildi. Ama ben şaşırarak “Ne yapacaksınız şimdi?” diyerek soru yönelttim. Bu geleneğin daha çok karlı havalarda yapıldığını söylediler. Anlatıcı bu hikayeyi anlatmaya başladı. Anlatırken mekanın ortasına gelerek ortada bir tepsi varmış gibi şeklini çizdi. Kaşıkla helvayı yapar gibi hareketlerde bulundu. Sonrasında bütün kardeşler yukarıdaki türküyü hep birlikte söylediler. Ben şarkının devamını hatırlayıp hatırlamadıklarını sordum. Çok zaman olduğunu bu kadar hatırladıklarını belittiler. Hatta internetten bakıldı. Ama Rumcasının olduğunu kendilerinin Türkçe söylediğini ifade etti. Çok zaman geçtiği için zorlasalar da sadece yukarıdaki iki satırlık kısmını hatırlayarak söylediler. Daha sonra ben bu anıyı yazıya aktarırken bu türkünün birkaç değişik versiyonuna araştırarak ulaştım. Selma Hanım’a dönüş yapıp sorduğumda dipnotta tam şekliyle yazacağım türküyü söylediklerini dile getirdi. Türkünün adı Heyamol 2 şeklindedir. Trt arşivden, internetteki sitelerden araştırdığım halde bu türkün seslendirilişine ve repertuvar numarasına ulaşamadım. Sadece sözlerine ulaşabildim.³ Türkünün Sinop yöresine ait bir türkü olduğu bilgisini internet sitesinden edindim.

³ **Heyamol**

Helesa yelesa

Hesa yisa

Heyamola heyamola

Uzun çarşı çamur oldu

Helesa yelesa

Baklavalara hamur oldi

Helesa yelesa

Kız babası cavur oldi

Helesa yelesa heyamola yisa

Hisa hop

Heyamola

Biz size geldik

Heyamo heyamo

Kapıları taşlayalım mı

3.12 Anı

Kotlar yeni çıkmıştı o zaman. Sadece kapalı çarşıda satılırdı. Serpil Hanım'a yönelerek sen Hasibe ablamla Eminönü'ne gittiniz bana da alıp gelmiştiniz. Gittiler. Serpil ile bana kot almışlar. Hasibe Hanım'ı işaret ederek garibim o büyük diye ona da altın kordon alındı.

Begüm Hanım: Bir şey söyleyeceğim. Daha iyi ne yapsın kotu?

Serpil Hanım: Düşünsenize o zaman için aynı paraya bize kot, ablama kordon alındı.

Gülperi: Hasibe teyze şanslı çıkmış o zaman.

Begüm Hanım: Kotu ikinci ele satamazsın. Ama altın kordonu satar paraya çevirirsin

Gülperi: Aynen.

Sevinç Hanım: O zaman öyleydi. Aynı parayaydı.

Beyza: Anne sen de bana kot almaya diye çıkıp altın kordon alabilirsin.

Begüm Hanım: Anne sen de bana alabilirsin.

Selma Hanım: Tamam.

Anıyı Sevinç Hanım salonda kahve ikram edildikten sonra anlattı. Serpil hanım ve Sevinç Hanım hem örgü ördüler hem anlatıya katıldılar. Diğer dinleyiciler de kahve içerken yorumda bulundu. Bu anlatının daha öncekilerden farkı konu bakımından kaynak kişinin anlattığıyla bir bağlantısı bulunmamasıdır. Sevinç Hanım “Bakın aklıma ne geldi.” diyerek anlatmaya başladı. Anlattığı kısa anıdan sonra diğer katılımlardan farklı olarak diyalog şeklinde ilerledi. En büyük çocuk Hasibe Hanım’dır. Daha önceki anılarda değinildiği gibi kız kardeşlerden önce giyim tarzını değiştirmek zorunda kalmıştır. Sevinç Hanım ablasını kastederek “ Bize kot garibime de büyük olduğu için altın kordon alındı.” ifadesiyle anlatımını sonlandırdı. Buna yönelik anlatılan anıdan sonra ben de dahil ortamdaki aile bireyleri fikirlerini beyan etmiştir. Bu anlamda Hasibe Hanım’ın daha şanslı olduğuna yönelik yorumlar yapıldı. Mine Hanım’ın kızı Beyza Hanım “Anne sen de bana kot almaya diye çıkıp altın kordon

Heyamo heyamo

Eğlenceye başlayalım mı

Heyamo heyamo <https://www.turkudostlari.neawe4rt/soz.asp?turku=6833> (Erişim tarihi:02.06.2025).

alabilirsin.” sözünün üstene ortamda kahkahalar yükseldi. Begüm Hanım da annesinden aynı ricada bulununca Selma Hanım baş eğerek “Tamam.” demiştir.

3.13 Rize’deki Eve Dair Anılar

Selma Ç: Evimizde tahta bir tırabzan vardı. Herhalde yirmi otuz basamak vardı değil mi?

Serpil Hanım: Olur mu? Daha fazla.

Selma Ç: Yirmi otuzdan fazla basamak var. Tahta basamaklar. Halı yoktu. Tek tek fırçalanırdı, silinirdi onlar. Temiz olacak. Yukarıdan otururduk tırabzana. Hop aşağıya kayardık. Tırabzanın başında da yine tahta bir topuz vardı.

Hasibe Hanım: Şimdi ölsem o tırabzana çıkıp kayamam. Şimdi hatırladım da incir zamanı olurdu. İncir zamanı incire çıkardık. Yani incir ağacına. Hepimiz bir dalda. Açar inciri o an orada yedik. Kabuğunu aşağıya atardık.

Sevinç Hanım: Annem de kızardı bize.

Hasibe Hanım: Hayır hayır annem hiç kızmazdı. Anneannem de bizi aşağıda beklerdi süpürgeyle. Hadi bakalım. Yediniz şimdi de temizleyin derdi.

Sevinç Hanım: Annem de sinek olacak. Toplayın derdi.

Selma Hanım: Ben de şunu hatırlarım. İncire çıkardık. Kukari derlerdi. Bizim oralarda Rumca kelime çoktur. Çember gibi bir alet. Onunla dalı çekerdik, inciri alır yedik.

Begüm Hanım: Ne güzel. Bir ara evimizi gidip görelim.

Selma Hanım: Gideriz. Yan tarafta da bir tane ev vardı. Ben o evin çatısına atlardım. Bahçemiz vardı. Oyun oynamayı çok seviyoruz diye dışarıya ışık yaptırmıştı babam. Saat on bire kadar oyun oynardık. Salatalık olurdu bahçede. Ama yerde olmazdı. Upuzun direkler dikilirdi. Ağ örülürdü. Yukarı doğru olurdu.

Serpil Hanım: Benim de hiç unutamadığım oynayınca acıkırdık. Evden ekmek alırdık. Rahmetli babam çok güzel bahçe yapardı. Sevinç ona benzemiş biraz. Taze soğanları koparırdık. Bahçede musluk vardı. Soğanları yıkardık. Ekmeklerin arasına koyar yedik. Onun tadı var ya... Mükemmeldi.

Selma Hanım: Evet, soğanları bahçeden kıra kıra yedik. Babam işten gelirdi. Hiç unutmam çizgili bir pijaması vardı. Çilek, firenk üzümü, salatalık, domates yetiştirirdi. Bahçemizde güllerden bir çardak yapmıştı babam. Bütün Rize’de güllü eve gidiyoruz derlerdi. Bir tane küçük süs havuzu yapmıştı. Yazın biz orada çarşıftan çadır kurardık. Orada yaşadık.

Sevinç Hanım: Yemeğimizi bahçede yiyelim derdik. Annem hiç kırmazdı bizi.

Selma Hanım: Ben annemi kızdırırdım. Bizim eve çıkış merdivenleri de taşandı. Annem bana kızdığı zaman ben merdivenlerden aşağıya fırlardım. Annem terlik fırlatırdı arkamdan. Terlik gülün dibine düşerdi.

Beş kız kardeşin küçükken yaşadıkları Rize’deki evlerine dair hatırladıkları, paylaştıkları diyalog şeklinde verilmiştir. Begüm Hanım’ın salonunda kahve içerken bu sohbet yapılmıştır. Sohbeti dört kız kardeş Selma Hanım, Serpil Hanım, Hasibe Hanım, Sevinç Hanım gerçekleştirmiştir. En küçük kız kardeş Mine Hanım bu zamanlara yetişemediği için yorumda bulunmamıştır. Selma Hanım evlerinin tahta tırabzanlarıyla ilgili bilgi verirken düşünerek karar veremeyince “ 30 kadar vardı değil mi?” sorusuyla ablalarından onay almak istedi. Ama Serpil Hanım daha karşı çıkarak daha fazla olduğunu söyledi. Selma Hanım ikna olarak bilgi vermeye devam etti. Hasibe Hanım’ın incir ağacına çıkmalarına dair söylemlerinden sonra Sevinç Hanım, annelerinin ona kızdığını ifade etti. Ama Hasibe Hanım, annelerinin kendilerine asla kızmadıklarını söyledi. En büyük çocuk Hasibe Hanım olduğu için onun bazı detayları daha iyi hatırlayabileceğini ifade ederek kabul ettiler. Bu anıların yaşandığı zamanlarda Hasibe Hanım’ın on üç on dört yaşlarında olduğunu söylediler. Selma Hanım incir toplama, temizleme ile ilgili anılara kukari denilen çember bir eşyayı tarif ederek devam etti. Çember benzetmesinde elleriyle yuvarlak çizdi. Diyalogda çoğunlukla bahçede yetişen sebze, meyve, evdeki süs havuzu, babaların işten gelince bahçe düzenlemekten hoşlandığı bilgilerine ulaşılmaktadır. Serpil Hanım kardeşi Sevinç Hanım’ın da bahçe düzenlemesi konusunda babalarına benzediğini vurguladı. Bahçede yetişen yiyecekleri evlerinin bahçesindeki küçük havuzun başında yediklerini ifade ettiler.

3.14 Fıkra

Karadeniz’de illerde ilçelerin isimlerini veriyorlarmış. Samsun Çarşamba’yı almış. Ardından Ordu Perşembe’yi almış. Giresun da:

“Cumayı ben alayım.” demiş. Trabzon ortaya çıkmış:

“Cuma hayırlı gün. Cuma ismini ben alayım. Cumartesi senin olsun.” demiş. Rize de dönmüş demiş ki:

“ Siz ne yaparsanız yapın, Pazar’ı bana verin de gerisi sizin olsun.” demiş.

Anlatıcı bu fıkayı anlatırken salonun ortasında sandalyede herkesin kendisini rahatlık görebileceği bir mesafede oturarak icra etmiştir. Fıkra anlatılırken “Samsun Orduyu almış. Ordu Perşembeyi almış.” dedikten sonra dinleyicilerden Begüm “Cuma da size mi kalmış?” diyerek Rizeli olduklarına dair bir anımsatma ile fıkra anlatımına bir şaka ile karşılık vermiştir. Fıkranın sonunda Selma Hanım’ın kardeşlerinden Sevinç Hanım, “Trabzon’un Cuması var mı?” diye sorduğunda hep birlikte en çok eğlenilen gülüşülen anlarda biri olmuştur. Selma Hanım gülerek “Yok tabi fıkra anlatıyoruz.” diyerek karşılık vermiştir. Tam bu an yaşanırken araştırmacı olarak bana dönüp “Bak bu anları kaçırma tezinde kullanırsın.” uyarısında bulunmuştur. Ben de hem dinleyicilerden biri olarak hem araştırmacı olarak “Kaçırır mıyım hiç?” karlığında bulundum. Bu anda kardeşinden böyle bir soru gelince “Giresun ve Trabzon Cuma ismi için birbirine düşmüş.” diyerek buradan itibaren fıkayı tekrarlamıştır. Ayrı başlık olarak Dursun Yıldırım’ın ve Şükrü Elçin’in fıkra tipleri tasniflerine yer verilmiştir. Bu anlatılan fıkra bölge ve yöre tipine dahil edilir.

3.15 Üç Öğüt Masalı

Çok eski zamanlarda bir karı koca yaşarmış. Paraları yok, pulları yok. Adam düşünmüş taşınmış, karısına demiş ki:

“Ben, yaban ellere gideyim de çalışayım. Biraz para biriktirip döneyim. Bu fukaralığımız bitsin.”

Karar verdikten sonra adam çıkınıını toplamış. Yollara düşmüş. Tabi eskiden öyle atlar, eşekler yok, yürüyerek yol alıyor. Gidebildiği kadar gitmiş. Bir, iki sene çalışıp geri dönmeye karar vermiş. Epeyce para da toplamış, biriktirmiş. Sonra kendi kendine düşünmüş:

“Şimdi tamam ben yurduma, evime döneceğim ama yoluma hırsızlar çıkarsa ben naparım? Kaç yıl çalışıp para biriktirdim. Onca yıl çalışmışlığım boşa gider.”

Adam bu şekilde düşünürken karşısına bilge bir adam çıkmış. Bilge adam sormuş:

“ Hayırdır, ne derdin var?”

Adam derdini anlatmış. Bilge adam demiş ki:

“Benim sana üç öğüdüm var. Birincisi kalabalıktan uzak dur. İkincisi büyük ağacı küçük ağaca yeğleme. Üçüncüsü öfkeyle kalkan zararlı oturur. Bu üç öğüdümü unutma.”

Adam üç öğüdü dinledikten sonra başlamış yürümeye. Uzunca bir yol aldıktan sonra bir tepe görmüş. Tepede bir kalabalık bir kalabalık. Bir bakmış tepeye doğru. Sonra adamın verdiği öğüt aklına gelmiş. Yoluna devam etmiş. Çok az bir zaman yürüdüktan sonra bağrış çağırışlar yükselmeye başlamış. Bir bakmış ki tepe düşüyor. Tepedeki herkes düşüyor, ölüyor. Adam bilgenin nasihatine uyduğu için mutlu olmuş. Sonra yoluna devam etmiş. Bir süre sonra yağmur çiselemeye başlamış. Önüne bir tane büyük bir ağaç çıkmış. Büyük ağacın altına yatıp yağmurdan korunmak isterken az ötede bir de küçük ağaç görmüş. Bilge adamın öğüdü aklına gelmiş. Küçük ağacın altına giderek beklemeye başlamış. Bir bakmış ki büyük ağaca yıldırım düşmüş. Yeniden bilgenin nasihatine uyduğu için çok mutlu olmuş. Sonra yoluna devam etmiş. Evinin önüne geldiğinde camdan içeriye bakmış. Karısının kel bir adamla konuştuğunu görmüş. Evde yokken karısının başkasıyla evlendiğini düşünmüş. Çok öfkelenmiş. Bir hışımla eve gireceği zaman bilge adamın ettiği üçüncü nasihat aklına gelmiş. Kapıyı çalıp olayın aslını anlamaya kara vermiş. Kapıyı çalmış. Karısı kapıyı açmış. Eşini sevinerek güler yüzle karşılamış. Sonra adam bakmış ki meğer babası oğlunu beklerken saçları üzüntüden, özleminden dökülmüş. Gelinin halini hatırını sormaya, geliniyle ilgilenmeye gelmiş. Adam, bilge adamın nasihatlerine uyduğundan dolayı çok mutlu olmuş.

Anlatıcı bu masalı (ATU 910B) kardeşleri kar yağışı sebebiyle erkenden evden ayrıldıktan sonra hatırlayarak anlatmıştır. Kardeşleri gidince ortamda dört kişi kaldı. Hepsi kadındı. Begüm Hanım’ın salonunda sohbet devam ederken Selma Hanım bana dönerek “Masal anlatacaktım. Unuttum.” dedi. Ben de “Bana ne kadar çok hikaye ve masal anlattıysan o kadar iyi olur çalışmam için. Hala dört dinleyici var ortamda. Anlat lütfen.” diyerek anlatısına devam etmesini sağladım. Direkt anlatmaya “Çok eski zamanlarda” diyerek başlamıştır. Ben de kendisine “Masalın adı nedir biliyor musun?” diyerek bir soru yönelttim. Anlatıcı masalın ismini söyleyerek anlatımına devam etti. Masalı daha çok şimdi zaman ifadeleriyle aktarmıştır. Ama ben masalın gramer yapısına uygun olması açısından öğrenilen geçmiş zaman kullanarak aktardım. Anlatıcı masalı anlatırken üç nasihat dediğinde bunu parmaklarıyla göstermiştir. Birinci nasihat, ikinci nasihat, üçüncü nasihat derken parmaklarıyla tek tek gösterme işareti yapmıştır. Masalı anlatırken “O zamanlar at, eşek yok, ulaşım şimdiki zaman kadar kolay değil ki.” gibi ara sözler kullanarak anlatımına kendi yorumunu getirerek zenginlik katmıştır. Masalda karakterin çok öfkelenildiği, hışımla eve gireceği yerlerde anlatıcı da beden dilinde öfkeye yönelik yükselme hareketlerinde

bulunmuştur. Aynı zamanda ses tonunda tam bu noktalarda öfkeli ses tonu kullanarak sesinde yükselmeler olmuştur. Anlatıcı masala başlarken dinleyicilere yönelik “Başlıyorum, anlatıyorum masalımı.” cümlesiyle başlamıştır. Bu ifade dinleyicilerin anlatıma yönelmelerine, dinleme pozisyonu almalarına sebep olmuştur. Sonrasında üç nasihat sıralanırken özellikle “Öfkeyle kalkan zararlar oturur.” ifadesinden sonra dinleyicilerden Saliha Hanım “Doğru.” diyerek atasözüne haklılık vermişlerdir. Adamın evine gelip öfkeli olduğu anda izleyiciler “Acaba noldu?” sorularıyla anlatıma dair merak içeren sorular sormuşlardır. Dinleyici sayısının azalması anlatıya verilen tepkilerin de azalmasına sebep olmuştur. Dinleyicilerin anlatıya katılımları anlatıcı – dinleyici arasında etkileşime sebep olmuştur.

3.16 Türkünün Hikayesi

Hikaye Erzurum’da geçmektedir. Gencin biri köyün birinde bir kıza kör kütük aşık. Ama nasıl seviyor? Biraz da utangaç. Bir türlü kıza açılmamış. Bir zaman sonra kızın evinde bir düğün olacakmış. Ağabeylerinden biri evlenecekmiş. Oralarda da variyetli olanlar iki gün üç gün milleti evinde yedirir, içirir, yatırırlarmış. Delikanlı da bu bahaneyle eve gitmiş. Düğün evinde yenilmiş, içilmiş gece olunca misafirler yerleştirilmiş. Delikanlı da utangaç olduğu için bir şey diyememiş. Herkes yatınca o da bahçeye çıkmış. Bahçede bir ağacın altına uzanmış. Başının altına da bir taş koymuş, yatmış. Ama mutlu. Çünkü sevdiği kızın evinde, bahçesinde. Sonra yağmur yağmaya başlamış. Yağmur yağarken o da incecikten bir türkü tutturmuş:

Aman aman aman

Dün gece yar hanesinde

Yastığım bir taş idi

Altım çamur üstüm yağmur

Yine gönlüm hoş idi

*Bu türküyü söyle söyleye sabahı etmiş.*⁴

⁴ Türkünün adı: Dün gece yar hanesinde. Repertuar numarası: 1944. <https://www.repertukul.com/DUN-GECE-YAR-HANESINDE-1944> (Erişim tarihi: 02.06.2025)

Bu hikayeyi de anlatıcı kardeşleri gittikten sonra kalan dört izleyiciye anlatmıştır. Hikayeye başlarken bu hikayenin diğer metin gibi türünü bilmediğini öykü ya da masal olabileceğini söylemiştir. Geleneksel anlatıcı, aşık olsaydı hikayenin türünü ve adını bilirdi. Ama bizim araştırmamızda Selma Hanım bu gelenekten yetişmediği için hikayenin türünü bilmediğini söyledi. Böylelikle geleneksel anlatıcı ve günlük yaşamdan anlatıcının farkı bu hikayede saptandı. Hikayeye başladıktan bir müddet sonra iki dinleyici kendi arasında konuşurken “Kızlar bir susun.” diyerek dinleyicileri uyarmıştır. Böylece ortamda anlatıcılık hakimiyetini göstererek elinde tutmuştur. Uyardıktan hemen sonra anlatısına kaldığı yeden devam etmiştir. Türküyü söylemeye başladığı anda türkünün havasına elleri ile ritim vermiştir. Ben ve diğer dinleyiciler anlatıcının sesinin güzelliğine dikkat çekmiştir. Araştırmacı olarak icra bittiğinde şöyle bir soru yönelttim Selma Hanım’a: “Peki hikayenin sonrasında ne olmuş? Delikanlı ve kız kavuşmuş mu? Kavuşamamış mı?” Bana cevap olarak o kısmın meçhul olduğunu ve hatırlamadığını söyledi. Selma Hanım’ın masal diye anlattığı metin türkünün hikayesi olarak geçmektedir. Anlatıcı sadece yukarıdaki dörtlüğü anlatı sırasında söyleyerek icra etmiştir.

3.17 Anı

Kaç sene önceydi tam hatırlamıyorum. Galiba on, on beş senesi var. Ben Bostancıda eski evde oturuyorum o zamanlar. Annem de kendi evinde oturuyor. Bana daha yerleştiği yıllar değil. Akşam saat 20.00- 21.00 civarları. Kış vakti. Ablam sevinç aramış annemi. Annem telefonu açmıyor. Kardeşim Mine arıyor açmıyor. Annemin karşı komşunu aramışlar. Komşu da demiş ki:

“Kapıya çanta asılmış.” Kapıya çanta asarlardı ki içine gazetesi, ekmeği konulsun diye. Kapıyı çalmış çalmış açan yok. Anneme de en yakın oturan benim. Sevinç beni arayıp durumu anlatıyor.

“Panikleme ama gidip bir bak.” dedi. Ona göre gelelim. Ben durur muyum? Ayağымda terlikler, altымda pijama. Yağmurun altında ben Bostancı da koşuyorum. Eşim de bana bağıırıyor:

“Selma sakın ol.” İnşallah diyorum kapıda anahtar yoktur. Eve vardığımda kapıyı açıyorum ama ne ile karşılaşacağımı da bilmiyorum. Kapıyı açtım. Ara ışığı açtım. İçeriden cılız bir ses:

“Kim o?” Hışım la girdim içeri.

“Anne neredesin sen? Bir saattir arıyoruz.”

“Uykum geldi uyudum.” dedi. Ben de o an sandalyeye oturdum. Sonra kızlardan biriyle konuşuyordu.

“ O kadar uykum vardı, uyumuşum, Selma geldi, evi bastı, uykum kaçtı.” dedi. Ben de:

“Anne evi bastı olur mu? Gidiyorum evime.” dedim.

Selma Hanım bu anısı anlatırken ortamda dört dinleyici vardı. Bir sohbet esnasında bana “Annemle ilgili bir anımı anlatayım sana. Hadi aç ses kaydını.” diyerek icra etmeye başladı. Bu anısının ne zaman olduğunu hatırlamaya çalışırken gözleriyle ve jestleriyle düşünme hareketleri yaptı. Öncelikle normal bir ses tonuyla anlattı. Ayağımda terlikler ifadesinde ayağını işaret etmiş, altımda pijama ifadesinde bacaklarını göstererek anlatısını beden hareketleriyle desteklemiştir. Anlatısında “Sakın panikleme Selma.” derken kızı Begüm Hanım “Nasıl panikleme?” ifadesiyle dinleyici olarak anlatıya katılmıştır. “Ara ışığı açtım.” ifadesinde dinleyicilerden Zeynep Hanım “Uyumuş mu?” sorusuyla anıya yönelik merak unsuruyla birlikte tahminde bulunmuştur. Bu anıya benzer anneanneyle ilgili bir anıyı anlatıcının kızı Begüm anlatmıştır.

3.18 Anı

“Anneannem:

Ben vücuduma bir şey sürdüm alerji oldum çabuk gelin diye bizi aradı.” Kaktım, koştur koştur gittim. O zamanlar Mine Teyzem de Avon ürünlerini satıyor. Bir tane duş jeli vermiş. Bir tane krem vermiş.

“Duş jeli ile yıkan anne sonra da krem sür.” demiş. Ama anneannem karıştırmış. Duş jelini sonra sürmüş. Duş jelini sürdükçe köpürdükçe köpürmüş vücudu. Gittim, köpük içinde oturuyor. Kendisine:

“Sen ne sürdün?” dedim. Gösterdi bana.

“Anneanne bu yıkanmak için.” Ay Allah’ım ya çok alem kadındı.

Bu hikayede de dinleyicilerin ve anlatan kişinin en keyifle dinlediği anılardan biri olmuştur. Selma Hanım’ın annesiyle ilgili anlattıkları Begüm Hanım’ın da arkasından iki tane anı anlatmasına sebebiyet verdi. Genelde dinleyici konumunda olan Begüm Hanım anlatıcı

olmuş, araştırmamızda anlatıcı olan Selma Hanım dinleyici pozisyonuna geçmiştir. Kızı anneanesiyle ilgili bu hikayeyi anlatırken Selma Hanım kendisi anıyı hatırlayıp dizlerine vurarak kahkaha atma tepkisini göstermiştir. Begüm Hanım anlatırken ses tonunda sorular sorarken soru ifadesini oluşturmuştur. Bu hikaye biter bitmez anneanesiyle ilgili küçük bir anısına daha yer vermiştir.

3.19 Anı

Yine bir gün babam evde yok. Annemle işten dönüyoruz. Ben Beşiktaş'tan dönüyorum. Çok yorgunum. Annem aradı dedi ki:

“Kızım anneannenin tansiyonu çıkmış, merak etme ben oraya geçiyorum, buraya gel.” Gittik. Tansiyonu çıkmış, boylu boyunca uzanmış. Kafasını sarmış. Tansiyonunu ölçtük. Annem ilacını verdi. Bu arada annem, anneannemi ikna etmeye çalışıyor:

“Anne gel bizde kal bugün. Yarın gelirsin evine.”

“Yok, siz burada kalın. Ben gidemem. Ben evimde rahatım. Benim ne işim var.” İşten gelmişiz. Yorgunuz. Ağzımıza bir lokma koymamışız. Sonra bir ara annem arkaya gitti. Ben de anneanneme:

“Kalk çabuk bakayım, kal. Öldük açımızdan. İşten geldik.” dedim. Yanımdan anneme sesleniyor:

“Selma, yetiş! Bu deli kızın beni zorla götürmeye çalışıyor.”

“Bak babam da yok. Sadece annemle ben ikimiz kalıyoruz evde.”

“Siz burada kalın o zaman.”

“Biz kalamayız.” dedim.

Zorla götürdüm vallahi. Açlık başıma vurmuş. Bekliyoruz ki anneannemin keyfi yerine gelsin de eve gidelim diye.

Begüm Hanım bu hikaye de de ses tonlamalarını iyi bir şekilde kullanmıştır. Akraba olduğumuz için ben bu anıları araştırma öncesinde de dinlemiştim. Bu hikaye de Saliha Hanım “Yaşlı kadın nasıl bırakacaksın ki?” soru ifadesiyle anlatıma dinleyici olarak yorumda bulundu. Hikaye bittikten sonra ben de “Son zamanlarda duyuyorum, yaşlılar hep evlerini istiyorlar.” yorumunda bulundum.

3.20 Anı

Babam, Tekel Müdürlüğü yaparken biz onunla çay fabrikalarına giderdik. Eskiden bir tek Çaykur markası vardı. Şimdiki gibi çok çay markası yoktu. O çay kokusu o kadar güzel olurdu ki. Yeşil çayların işlenerek siyah çaya dönüşünü görür, izlerdik. Oradan eşantiyon verirlerdi bize yeni çıkan çaylardan. Sonradan İstanbul'a gelip bakkaldan çay alınca annem oturup ağladı.

“Ben bu hallere düşecek kadın mıydım? Çaya para vermezken çaya para vermeye başladım.” dediğini hatırlarım. Bizim eskiden kiloyla alınmazdı ki hiçbir şey eve. Çuvalla un, kasayla meyveler gelirdi. Bir tane kiler vardı. Oraya konurdu. Bahçelerimizde meyvelerimiz olurdu. Eskiden öyleydi. Denize giderdik mesela. Bütün mahalle giderdik. Bize annem makinede örgü mayo örmüştü. Pastalar, börekler yapılırdı. Hamsili ekmek deniliyor şimdi ama o zamanlar Hamsikoli denirdi ona. Biz hala Hamsikoli deriz. Koli Rumca ekmek demek. Yanında da taze salatalık. Sabahtan akşama kadar denize girilirdi. Sonra akşam hep birlikte eve dönülürdü.

Bu hikaye anlatıldığında Saliha Hanım dinleyici olarak “Bizim Kilis’te de parmak pide, salatalık, peynir yenilirdi çocukluğumuzda. O kadar güzel olurdu ki.” diyerek anlatıma katkı yapmıştır. Ben de anneme dönüp “Sizin de zeytin bağlarınız vardı. Önceden zeytinimiz, zeytinyağımız oradan gelirdi.” diyerek katılımda bulundum. Bu durum anlatıcı Selma Hanım’ın eskiye dair yiyecek, içeceklerle ilgili konuşmasını sürdürmesine sebep olmuştur. Selma Hanım konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

Ben hiç hatırlamam tereyağı, peynir bakladan alınmazdı. Millet evinde yapardı. Biz Rize’de oturuyorduk. Bize yapanlar, peynir, yoğurt getirirlerdi.

Benim annem burada yeniden sohbete katılarak annesinin peynir yaptığını, söylemiştir. Üzüm bağı ve zeytin bağları olduğunu sonrasında satılarak ev alındığını anlattı. Selma Hanım da annesinin peyniri bazen kendisinin yaptığını, hatta toprak küplerde peynir yaptığını anlatmıştır. Sonrasında anneannesinin çok toprağı olduğunu Morin adında dağı bile olduğunu anlattı. Annesinin de tek çocuk olduğunu ama Karadeniz’in eski adetleri gereği kızlara mal düşmediğini söyledi. Babası Trabzonlu olarak dışarıdan olarak görülürmüş. O dönem annesinin kuzenlerinin eve gelerek sürekli malları istediklerini aktardı.

3.21 Kamp Tatili

Altı yıl önce Özdere’de kamptayız. Lojman grubundan elli altmış aile hep birlikte askeri kamptayız. Sıkıldık bir gün. Havada bulutlu. Denize girmek istemiyoruz. Çay bahçesinde oturuyoruz. Çay içiyoruz. Ben çay siparişi veriyordum. Orada kadınlar konuşurken duydum. Özdere’nin güzel bir pazarı varmış. Gidelim diye konuşuyorlardı. Ben de kızların yanına gittim. Onlara dedim ki:

“Kızlar Özdere’nin pazarı varmış. Burada oturacağımıza pazara gidelim.” dedim. Kızların biri dedi:

“Benim yanımda cüzdanım yok.” Öteki dedi:

“Benim üzerimde para yok.”

“Bende var sorun yok. Çantam yanımda atlayalım minibüse gidelim.” dedim. On, on iki kişiyiz. Çay bahçesinden çıktık. Kampın çıkışına gittik. Oraya da trafik lambalarını yeni koymuşlar. Ama o kadar güzel, ilginç bir trafik lambası ki. Kızlara dedim ki:

“Kızlar şu trafik lambasına bir basayım. Karşıya geçip basayım, geleyim. Minibüs gelir o zamana kadar.” Lambaya bastım. Yeşil ışık yandı. Karşıya geçtim. Sonra karşıdan da bastım yeşil ışık yine yandı. Bu tarafa geldim. Neyse minibüs geldi. Minibüse bindik. Şoför de biraz sinirli. Kendi kendine söyleniyor. Meğerse şoför durakta birileriyle kavga etmiş. O da şoförü jandarmaya şikayet etmiş. Beş yüz metre gitmedik daha ki jandarma durdurdu minibüsü. Biz de şoföre diyoruz ki:

“Bizim günahımız ne. Bizi niye aldın minibüse”. Kızlarda bazılarının da kimliği yok. Kızlar beni öne attılar. Jandarmaya kimliğimi verdim. Askere:

“Komutanım bu benim kimliğim. Birkaçımızın da kimliği yanında yok. Bizler de asker eşleriyiz. Buraya kamp için geldik.” O sırada yanımıza motorlu astsubay geldi. Biri kadın. Arkadaşlarımdan Ayşe:

“Selma, kıza bak bekar mı? Hemen bizim Ali’ye yapalım.” Bir baktım arkadaşlar ellerinde telefon kocularını arıyor.

“Aaa ama kızlar. Şurada iki dakika dayanamayıp kocalarınızı mı arayıp söylüyorsunuz?” dedim. Sonra siyah bir cip geldi. İçinden iri kıyım bir adam indi. O da jandarma komutanıymış. Rütbesi nedir bilmiyorum. Asker o komutana diyor ki:

“Komutanım, bu hanımlar asker eşiymiş. Kampa gelmişler. Yanlarında kimlikleri yokmuş.”

“Tamam.” dedi. Listeyi aldı. Geldi önümde durdu:

“Seni tanıdım.” dedi bana.

“Ben seni tanımıyorum. Sen beni nereden tanıyorsun?”

“Sen kampın oradaki ışıklara basıp karşıya geçen kadınsın.” Ben ışıklara basarken o da oradan geçiyormuş. Beni görmüş.

“Ben yanlış bir şey yapmadım. Biz pazara gidiyoruz. Bizim olayla bir ilgimiz yok. Bizi sal gidelim biz.” dedim. Sonra jandarma komutanı çevirdi bir araba. Bize:

“Siz gidin.” dedi. Neyse biz döndük kampa. Birkaç gün geçti. Dönüş zamanı geldi. Akşamdan vedalaştık arkadaşlarla.

“Biz yarın gidiyoruz. Dolaşa dolaşa gideriz.” dedik. Sabah çıktık yola. Havada biraz bulutlu. Jandarmanın önünden geçerken ben kızlara mesaj attım:

“Kızlar ben şimdi jandarmaya uğradım. Tekmilimi verdim. Gidiyorum. Bir daha vukuat yok. Hadi güle güle. Biz Tire ’ye kahvaltıya gidiyoruz.” Beş dakika sonra mesaj geldi:

“Bizde geliyoruz Tire ’ye kahvaltıya.” Beş araba toplandık. Tire ’ye kahvaltıya gittik.

Selma Hanım bu anısını anlatırken hem çok eğlenmiş hem de çok eğlendirmiştir. Pazara gideceklerini söylediklerinde Zeynep Hanım “ Sen de pazarı hiç sevmezsin zaten.” diyerek ironi yapmış, anlatıcının pazarı çok sevdiğini vurgulamıştır. Anlatıcı lamba ışıklarına bastığı anları anlatırken ayağa kalkmıştır. Işık varmış gibi basıp karşıya geçer gibi anlatısını icra etmiştir. Komutanın Selma Hanım’ı tanıdığı anlar anlatılırken yine ayakta icra edilmiştir. Anlatıcı “Ben seni tanıdım.” derken ses tonunda değişikliğe gitmiştir. İşaret parmağını öne arkaya sallamıştır. Ben de anlatıcıya “Komutan senin nereden görmüş ki ışığa bastığını?” diyerek soru sordum. “Ben ışıklara basarken o da oradan geçiyormuş. Beni görmüş.” cevabını verdi.

3.22 Gugul Taşı Efsanesi

Trabzon Akçaabat yöresinde bir köyde yumurta büyüklüğünde bir taş varmış. Köy halkı birleşerek bu taşı tepeden aşağıya yuvarlarmış. Ama sabah baktıklarında taş yine eski

yerinde dururmuş. Bunu defalarca denemelerine rağmen taş eski yerine dönüyormuş. Bir gün yine insanlar taşı yuvarlayacakken bir ses duyulmuş:

“Bu taşı yuvarlayamazsınız. Bu taşta yukarıdan Allah’ın izi var.”

Selma Hanım bu efsaneyi anlattığı sırada yumurta büyüklüğünde taş dediği anda şeklini ve büyüklüğünü elleriyle göstermiştir. Taşın tepeden aşağıya yuvarlandığı kısımda elinde bir taş varmış gibi yukardan aşağıya doğru yuvarlama gösteriminde bulunmuştur. Yukarıdan gelen sesi anlatırken başını ve ellerini yukarıya doğru hareket ettirerek icrasını gerçekleştirmiştir. Selma Hanım’ın anlattığı efsane konusuna göre dini efsane türüne dahildir.

3.23 Fıkra

Adamın biri seyahate çıkmış. Otele gitmiş, kaydını yaptırmış. Odaya çıkmış. Bir tene bilgisayar var odada.

“Karıma bir mesaj atayım.” demiş. Karısına mesaj atmış. Bilgisayarı kapatmış. Başka tarafta da bir kadın kocasını gömmüş. Mezarlıktan eve dönmüş. Bakmış ki bilgisayar yanıp sönüyor. Mesajı okumuş. Sonra yere düşüp bayılmış. Sonra kadının annesi gelmiş. Mesajı okumuş:

“Sevgili karıcım, yeni geldim. Kaydımı yaptırdım. Burası çok güzel. Seni yarın bekliyorum. Kocan.” Sonuna da eklemiş:

“Ama burası çok sıcak.”

Selma Hanım icraya başlarken “Size fıkra anlatacağım şimdi.” diyerek dinleyicilerin dikkatini kendisine vermesini sağlamıştır. Fıkra bittikten sonra “Meğerse mesaj yanlış yere gitmiş.” açıklamasında bulunarak hem kendi gülmüş hem de seyirciyi güldürmüştür. Fıkra tipi olarak gündelik tiplerin alt başlığı olan aile fertleri ile alakalı tiplerden karı- koca tipine dahildir.

3.24 Fıkra

Kadınlar Karadeniz’in bir bölgesinde derede çamaşırlarını yıkamışlar. Köye dönüyorlarmış. Kadınlardan biri:

“Çok yoruldum. Şurada taşın başında oturayım da dinleneyim.” demiş. O sırada bir ayı gelmiş. Ayı bu kadını kaçırmış. Mağarasına getirmiş. Aradan iki üç ay geçmiş. Ayı kadını ballarla beslemiş, yemeklerle beslemiş. Ondan sonra evlenmişler. Çocukları olmuş üç tane.

Bir zaman sonra kadın köye gidip ailesini görmek istemiş. Yanına çocuklarını, eşini alıp köye gitmiş. Köyde insanlar ayıyı öldürmüş. Kız başlamış ağıt yakmaya:

“Ayı idi mayı idi ama benim kocam idi

İyi idi hoş idi beni bal ile besley idi

Askerliği yok idi evimin direği idi.”

Selma Hanım bu fıkrayı anlatmaya başladığı sırada dinleyiciler içinde sesler yükselince o tarafa yönelerek “Gençler bekleyin.” uyarısında bulunarak fıkra anlatımının başladığını ima etmiştir. Fıkranın sonundaki ağıt kısmında Selma Hanım ağıt bölümünde dizlerine vurarak anlatımını aktardı. Aynı zamanda ağıt kısmını Karadeniz ağzıyla söyledi. Fıkra bölge tipi olarak Karadenizli aile fertleriyle ilgili olan tipler içinde karı koca tipine dahildir.

3.25 Eski Bayramlar

Bizim çocukluğumuzda bayramlar çok güzel olurdu. Bizim evin karşısında Ali amca vardı. Doktordu. En büyük harçlığı o verirdi. Şimdiki zamanın şartları değişti. Çocukları hiçbir yere gönderemiyorsun. Bizim zamanımızda babalarımız bayram namazında gelirdi. Hep birlikte kahvaltı edilirdi. Sonra çocuklar bayramlığını giyerdi. Hep birlikte mahalleyi kapı kapı dolaşır, bayramlaşır, bayram harçlıkları toplanırdı. Kimi mendil verirdi. Kimi mendilin arasında harçlık verirdi. Şeker, çikolata verenler olurdu. Ali amcaya giderdik o zamanın parasıyla iki buçuk lira verirdi. Çok iyi paraydı bizim çocukluğumuzda. Kendi babamız bir lira verirdi ama Ali amca iki buçuk lira verirdi. Bütün mahallenin çocukları iki buçuk lirayı görünce sevinirdi. O parayla şeker alırdık, leblebi tozu alırdık. Leblebi tozunu yerdik. Konuşamazdık. Dudaklarımız birbirine yapışırdı. Bir de tüpte çikolata alırdık. Horoz şekerimiz vardı. Güzel, zevkli geçerdi bayramlarımız. Teneke içinde gofretler, bisküviler satılırdı. Kese kağıtları vardı. Onun içinde bir liralık iki liralık istediğimiz kadar leblebi alırdık. Annem beyaz yumurtayı boyamak için içine soğan kabuğu atardı. Bizim zamanımızda zaten sarı yumurta olmazdı ki. Yumurtalar hep beyaz olurdu.

Selma Hanım bayram olması dolayısıyla eski bayramlara değinmiştir. Dinleyicilerden Saliha Hanım “ Bizim zamanımızda da gofretler açık satılırdı. Şimdiki gibi ambalajlı değildi.” diyerek icraya yorumda bulunmuştur. Sonrasında Mehmet Bey “Bayramlarda eskiden boyalı yumurtalar olurdu. Yumurtalar haşlanırdı. Sonra yeşile, sarıya boyanarak satılırdı.” bilgisini vermiştir. Bu katılımlar Selma Hanım’ın anlatısını da yönlendirmiştir. Renkli, boyalı

yumurtaları bilmediğini belirterek annesinin yumurtayı nasıl sarı renge dönüştürdüğünü aktarmıştır.

3.26 Fıkra

Temel ve Fadime düşünüyormuş. Karadeniz’de bir düğün olunca horon sabahtan başlar. Gece yarısı yatana kadar horun devam eder. Fadime düşünmüş çocuklar evde aç. Anahtar Temel’de. Temel horonda. Fadime horondan çıkmış. Temel’in yanına gitmiş.

“Anahtarı ver de eve gideyim. Çocukları doyurayım.” demiş. Temel de:

“Al berimden berimden, al gerimden gerimden.” diyerek karşılık vermiş. Anahtar Temel’in belindeymiş. Fadime almış anahtarı gitmiş. Eve girmiş. Evde çoluk çocuğu doyurmuş. Sonra hayvanlara bakmış, doyurmuş. Sonra kendi kendine demiş ki:

“Daha Temel gelmedi. Bir gidip bakayım.” Gitmiş bakmış ki Temel hala horonda. Temelin yanına gitmiş:

“Ne yapayım anahtarı?” Temel de cevap vermiş:

“Koy belime belime, gene eski yerine.” Hem horon çekiyormuş hem de ona bu şekilde türkü söyleyerek cevap veriyormuş.

Selma Hanım fıkrayı anlatırken özellikle ses tonunda ve ahenginde değişmelere gitmiştir. Temel’in Fadime’ye verdiği cevaplarda şarkı gibi söylemiştir. Fıkra bitince Selma Hanım’ın eşi Hikmet Bey “Bu ne oldu şimdi?” sorusunu sorunca ortamdaki herkes gülmüştür. Selma Hanım da kocasına yönelerek şaka tonuyla “Hikmet sen bir sus.” tepkisini vermiştir. Ben de araştırmacı olarak “Bu yorumların hepsini yazacağım bak söyleyeyim size.” diyerek şakayı sürdürdüm. Murat Bey “Benim en büyük özelliğim hiç fıkra bilmemem.” deyince Saliha Hanım da “Ben de bilmem anlatılanları da pek aklımda tutamam.” demiştir. Bunun üzerine ben de “Ben de vardır da. Çok gerileri gidip hatırlamam lazım.” diyerek fıkra bilmeye dair sohbete katkıda bulundum. Yöre olarak Karadenizli tipine, Temel ve Fadime eş olduğu için gündelik tiplerden karı koca tipindedir.

3.27 Eski Oyunlar

Sıtkı diye bir arkadaşım vardı. Kulakları çınlasın. Biz ona Sivri derdik. Aynı yaşlardayız. Bizim evin arkasında Binnaz yenge vardı. Biz oyunlar oynardık. Karnımız acıkınca ya Binnaz yengeye giderdik ya da benim anneme giderdik. Bize ekmeğin üzerine sana yağı, şeker sürer

verirlerdi. Annelerimizi kızdırınca Karayemiş, bizim orada meşhur bir ağaçtır Karayemiş. Yaprakları yaz kış üzerindedir hiç dökülmez. Bize bulmasınlar diye tepesine çıkardık. Yapraklarından da görülmüyoruz ya. Anneler sakinleşince aşağıya inerdik. Yoksa terlik gelecek. Bizim evin merdivenleri taş merdiven. Yirmi basamak filan var. Bir de kapılar var. O kapılara biner sallanırdım. Annem kızınca ben oradan çıplak ayakla aşağıya fırlardım. Annem terliği arkamdan fırlatırdı. Tam da merdivenin dibinde bir gül vardı. Terlik oraya giderdi ama bana hiç gelmezdi. Sonra kafamı oradan uzatırdım. Atamadın ki atamadın ki. Çocukluğumuz çok iyiydi. Şimdiki çocuklar hiçbir şey yaşamıyor. Biz beştaş oynardık. Seksek oynardık. Dokuztaş oynardık.

Selma Hanım, annesine dair terlik atma anısını daha önceki anlatılarında da dile getirmişti. Anlattığını unutup tekrar anlatmaya başlayınca farlı bir detay ortaya çıkabilir düşüncesiyle araştırmacı olarak müdahale edip hatırlatmadım. Bu defa kapılarda sallandığını, çıplak ayakla aşağı kaçtığını ekledi. Terliğin kendisine değil gülün dibine düştüğünü anlattı. Başını uzatarak annesine “Atamadın ki.” dediğini ekleyerek yeni detaylar vermiştir. Beştaş, seksek oyunlarında bahsedince ortamda eski oyunlar yad edilip nasıl onandığı anlatılmıştır. Mehmet Bey eskiden peçiç diye bir oyunun olduğunu annelerinin ve yengelerinin bu oyunu çok iyi oynadığını dile getirdi. Artı şeklinde bir kumaş, kumaşın üzerinde kareler, kumaşın içinde yolların olduğu bir oyun stilini tarif ettiler. Tavlada adam kırma gibi bunda oyunda da taşlar, zarlar olduğunu gelen sayılara göre rakibini kırarak yenebileceğini söylediler. Çok eğlenceli bir oyun olduğunu hatta kızma birader oyununa benzerliğini vurguladılar. Selma Hanım hiç böyle bir oyunun varlığından haberdar olmadığını söyledi. Selma Hanım anlatıcı olarak Karayemiş ağacıyla ilgili açıklayıcı bilgiler vererek sözel sapma kullanmıştır.

3.28 Yazlık Sinema

Dairenin karşısında eskiden yazlık sinema vardı. Dairenin balkonunda otururduk. Çekirdek çitlerdik. Yazlık sinema alanında taş var. Taşın üstünde eski tip tahta masalar, tahta sandalyeler. İnsanlar orada seyreder. Biz de dairenin balkonunda oturur, seyrederdik. Tabi ben hiçbir zaman filmin sonunu hatırlayamazdım. Çünkü uyuyakalırdım. Hasan ağabey dairenin bekçisi. Beni alırdı sırtına eve getirirdi. Çünkü ben uyuyorum. Beni kim taşıyacak? Annem taşıyamaz, kızlar küçük. Öldüyse ruhu şad olsun. Yaşıyorsa Allah uzun ömür versin. Hasan ağabey çok severdim onu. Eskiden babalar lokantada yemek yemezdi. Babamın üçlü sefer taşı vardı. Annem evde yemekleri yapardı. Yemekleri doldururdu. Biz kardeşler alırdık

sefer tasını elimize. On beş dakika yürüyerek babama yemek götürürdük. Babam oturur yemeğini yerdi. Boş sefer tasını alır eve dönerdik.

Selma Hanım yazlık sinema anısını anlatırken ben de araştırmacı olarak “Hangi filmleri izledin, hatırladığın bir Türk filmi var mı?” sorusunu yönelttim. Selma Hanım cevap olarak özel bir isim vermeyerek şimdi televizyonda izlediğimiz Yeşilçam filmleri olduğunu söyledi. Saliha Hanım sefer taşıyla yemek götürmeye yönelik anı bittiğinde “Şimdi bırakabilir misin çocukları?” diyerek zamanın değiştiğini vurgulamıştır. Selma Hanım da “Mümkün değil bırakılmaz.” karşılığını vermiştir.

3.29 Polka Oyunu

İlkokul ya üçteyim ya dörtteyim. Senesini tam hatırlamıyorum. Kıbrıs Harekatı 1974 yılında mı oldu? 1971 -1972 yılları. 23 Nisan’da polka oynayacağım. 23 Nisan’da hep balolarımız, gösterilerimiz olurdu. Bir tane beden eğitimi öğretmenimiz vardı: Asya Hoca. O da sağsa Allah uzun ömür versin. Beni çok severdi. Annem bana tütü etekler dikti. Ama ayakta pisi pisi lazım. Pisipisiyi nerde bulacaksın o zamanlar? Milano diye bir ayakkabı mağazası vardı. Rize’de de herkes tanıyor bizi. Ismarladık ayakkabıyı. Bir hafta on gün sonra gelecek dediler. Ayakkabı gelince gittik. Ben ayağıma deniyorum. Daireden bir adamcağız geldi. Annemi sordu. Annem:

“Buradayım.” dedi. Sonra Selma nerde diye beni sordu.

“Buradayım.” dedim. Bir baktım babam bir tane paket yapmış. Şenay’ın Sev Kardeşim plağı. Bana hediye göndermiş oraya. O plağım hala durur. Kapalı spor salonunda polka oynadım.

Anlatıcı bu hikayeye başladığında tam zamanıyla ilgili tereddütler yaşamış, tam yılını hatırlayamamıştır. Hatırlamak için seyirciye yönelerek Kıbrıs Harekatı’nın ne zaman olduğunu sormuştur. Böylece seyirciyi de icra anında aktif kılmıştır. Gelen cevap üzerine ortalama tarih vererek anlatısını sürdürmüştür. Babasından gelen plak hediyesi anısını anlatırken sesinde sevinç tonu hakim olmuştur. Dinleyiciler de çok güzel bir hatıra olduğunu saklanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

3.30 Bando Grubu

Ben ilkokul ikiye gidiyordum. Rize’de birbirine rakip iki okul vardı. Biri Ellinci Yıl İlkokulu diğeri Kurtuluş İlkokulu. Kim önce ne yapacak? Bizim okul o zaman ne yapalım ne edelim derken 100 kişilik bando takımı kurdu. 1972’lerde galiba. Kızlar beyaz pileli etek. Kırmızı

ceket. Bütün ceketlerin sırmalarını annem işledi. Yüz tane düşünebiliyor musun? Başımızda polislerin şapkalarına benzer bir şapka. Hepimizin ayakkabıları kırmızı. Tek tip yapıldı. Kızlarda beyaz diz altı çorap. Yanlarından ponponlar sarkıyor. İlk melodika çaldım. Ondan sonra flüte döndüm. Sonra trampete döndüm. Sonra majör oldum. Bütün Rize'yi dolaşıyorduk 23 Nisanlarda. Bando takımı ne demek yetmişli yıllarda? Gündüz bayram olurdu. Öğleden sonra çocuk balosu olurdu. Turist otelin balo salonunda olurdu. Bütün çocuklar, herkes eğlenirdi. Anneler pastalar, börekler yaparlardı. Büyük masalar kurulur. Çocuklar yer, içerdi. Palyaçolar olurdu.

Selma Hanım anısını anlatırken anlatımını sorularla desteklemiştir. Kıyafetleri anlatırken bunları elleriyle yerlerini göstererek beden hareketleriyle icrasını zenginleştirmiştir. Dinleyiciler de Selma Hanıma hak vererek o dönem için böyle başarılı bir bando takımının sorunsuzca kurulmasını başarılı saymışlardır. Şimdiki zamanlarda okullardaki müsamerelerde kıyafet ayarlanırken bile velilerin uyuşmadığını öğretmenlerin çok zorlandığını dile getirmişlerdir.

3.31 Anı

Bizim zamanımızda bu kadar banka yoktu. Ziraat Bankası vardı. Bir de İş bankası vardı. İş Bankasının her yılbaşında çekilişi yapılırdı. İş bankası hediye verirdi. Gösteri düzenlenirdi. Büyük bir hediyeleri olurdu. Müşterilerine kupon dağıtırdı. O kuponlardan çıkana hediye verirdi. Bir çekilişte de kura çekenlerden biri benim. O zamanlar iş bankasının defterleri, kumbarası ve kalemleri vardı. Kura çeken küçük çocuklara da hediye olarak bunları verirlerdi. Babam jüride. Ben de çekenlerden biriyim. En son ben çektim. Büyük hediyeyi çekiyorum. Annemlerin bir tanıdığına çıktı. Hediye ne olduğunu hatırlamıyorum. Çünkü ya sekiz ya dokuz yaşındayım. Sadece hatırladığım kadın beni hediye ona çıktığı için kucağından indirmemişti.

Bu anı anlatılırken hem araştırmacı hem de dinleyicilerden biri olarak hediye olarak kumbara mı verildiğini sorarak anlatıcıyı ve icrayı yönlendirdim. Selma Hanım kumbaranın çocuklara verildiğini bu hediyelerin daha büyük olduğu cevabını verdi. İki bankadan bahsederken ben Ziraat Bankasının Osmanlı'dan beri var olduğunu ve en eski bankalardan biri olduğunu söyledim. Hediye tanıdığı birine çıktığında o kişinin kucaktan indirmediğini söyleyince ben de gülerek "Büyük hediye bana çıksa ben de indirmezdim." dedim. Şimdilerde bankaların böyle bir etkinlik yaptığını duymadığımı belirterek o zamanlar için büyük şans olduğunu dillendirdim. Küçük bir memleket de yaşamanın bir mucizesi olabileceğini söyledim. Selma

Hanım bunun üstüne “Tabi herkes tanıyordu birbirini.” cevabını verdi. Begüm Hanım “Dedem iyi bir mevkide çalıştığı için aslında Rize’nin ileri gelen ailelerinde biri olmuşlar. Yoksa herkesin yaşadığı bir şey değil bu yani. Balolar, gösteriler, etkinlikler hep bu sebeple. Bir de Rize o zaman aydınmış. Ama şimdi o kadar aydın değil.” bilgilerini vermiştir. Selma Hanım “Evet mesela ilk pantolonları Rize’de benim ablamlar giydi. Annem mayolarımızı, bikinilerimizi hep kendi dikerdi. Bir giydiğimizi bir daha giymezdik.” yorumunda bulunmuştur. Ben de “ Bu durumda çok şanslıymışsınız.” yorumunda bulundum. Selma Hanım “Benim dedemin Rize’de kumaş dükkanı varmış. Annem ipekten başka hiç bir şey giymemiş.” Ben de “Zaten belli oluyordu. Asil kadındı. Ruhu şad oldun.” dedim. Begüm Hanım “Biz evlendiğimiz yıllarda beyin kanaması geçirmişti ya. Bir gün hastaneden çıkardık. Eve getirdik. Ona yatak yapmıştık. Bir şeyler yedirdik. Yatağına yatırdık. Sonra allem etti kallem etti, kendini o yataktan kaldırttı. Çarşafın altından işli etekli daha ağır bir örtü serdirtti. Kendi istediği işli geceliği giydi. İnsanlar onu ziyarete gelecek diye. Doktorlar çok umutlu değildi ama anneannem hiç pes etmedi. Üç ayda ayağa kalktı. Üç yıl yaşadı.” Ben de “Ne kadar güzel. Böyle olmalı zaten.” dedim.

3.32 Anı

Annemin doğduğu köyün eski adı Hamalyoz. Annemin akrabalarının yaşadığı bir sonraki köy Pahte. Çay elinin eski adı Mapavi. İlçelerin adı mesela Askoroz, Kavaro, Aspet, Malpet gibi isimlerdi. Ben de bu isimleri daha çok bilirim. Yeni isimleri çok bilmem. Annemin köyünün adı Balıkçılar köyü. Aspet, Malpet oralar hep Fener Mahallesi oldu. Eskiden Rize Ziraat bahçesi derlerdi. Çay bahçesi. Çok güzel bir botanik bahçe yapılmıştı. Meydanın üst kısmında. Oraya çay içmeye gidilirdi, pikniğe gidilirdi. Hala var o bahçe. Bizim zamanımızda Rize’de bir tane cedde vardı: Atatürk Caddesi. Otuz yıl üzerine Hikmetler ile bir gün gittik. Artvin’e gittik. Dönerken Rize’ye eski evimize gidelim dedim. Yanımızda kayınvalidem de var. Gittik ama ben evimizi bulamadım. Bunlar benimle dalga geçmeye başladı. Bana:

“Evini nasıl bulamazsın?” dediler. Ben de:

“ Buradan çıktığımda bir tane Atatürk Caddesi vardı. Şimdi Cumhuriyet Caddesi var dedim. Denizi doldurmuşlar cadde yapmışlar. Beni çıkarın Atatürk Caddesine bulayım evimi dedim.” Ama sonra gittiğimde buldum evimi.

Anlatıcı eski evini bulma anısına eski ilçe isimlerinin adını sayarak başladı. “Bir sonraki köy Pahte” derken elini ileriye doğru hareket ettirmiştir. İlçe isimle Rumcadır. Selma Hanım hızlıca söylemiştir. Bu sebeplerle anlamadığım isimleri tekrar tekrar telaffuz etmesini istedim. Ben “Bu ilçe isimlerini doğru yazmam lazım.” dedikten sonra Selma Hanım tekrardan yavaş yavaş söylemiştir. Bu esnada Hikmet Bey ve Murat Bey arka planda kısık sesle futbol sohbeti yapmaktadır. Begüm Hanım “Biraz sessiz olun. Tez için çalışıyorlar.” tepkisini göstermiştir.

3.33 Anı

Bu anlattığın anıların hepsi güzel, mutlu sonla biten anılar. Her anı öyle olmuyor. Bazen sonu kötü bitebiliyor. Ama benim için kötü. İlkokul beşe gidiyorum. Öğretmen bize dedi ki:

“Bir haftalık, on günlük kamp var. Gidecekler annesine söylesin. Yarın gelin. Gidecekleri belirlemek için kura seçeceğim. Bir kız bir erkek şeklinde”. Ben de aile söyledim izin aldım. Kura için tahtaya çıktık. Son dört kişi kaldık. İki kız iki erkek. Cemil Hoca da beni çok sever. Kendini sevdirmenin burada ekmeğini yedim. Tebeşir aldı. Arkasına sakladı. Ben de hafif sağdayım böyle. Hafifçe gösterdi bana. Ya ben yanlış anladım ya da hafifçe gösterdi. Elini öne getirir getirmez hemen seçtim. Bana çıktı. Zaman geldi. Otobüse bindik. Yola çıktık. Kampa gittik. Kahvaltı yapıyoruz. Etkinlikler yapıyoruz. Kampın son günü de gösteri yapılacak ona hazırlanıyoruz. Son gün bütün aileler gelecek. Biz de Nejat Uygur gösterisini yapacağız. Bizim gösteriyi çok beğendiler. Finali sizle yapacağız dediler. Son gün oldu. Aileler yavaş yavaş gelmeye başladı. Ana baba günü gibiydi. Ben diyeyim üç yüz kişi sen de beş yüz kişi var. Herkes gösterisini yaptı. En son sahneye biz çıkıp yaptık. Çok beğenildi. Alkışlandı. Dediler ki:

“Ailelerinize görüşebilirsiniz.” Bunun üzerine bütün çocuklar koşuyor ailesinin yanına. Ben de sahnedeyim. Bakıyorum sağa sola. Kimse yok. Herhalde arkada kaldılar diye düşünüyorum. Ama göremiyorum. Sahneden indim. Yüzüm düştü. Hocalar da yanıma geldi:

“Oğlum annen baban gelmedi mi?” Ondan sonra bir ağlamaya başladım. Herkes benim başıma toplandı mı? Beni teselli ediyor mu? Daha beşe gidiyorsun yani. Küçüğüm. Anne babayı istiyorsun yanında. İşte o gün öğrendim ki ne kadar kalabalık olursak olalım insanoğlu tek geliyor tek gidiyor.

Bu anıyı dinleyicilerden Murat Bey anlatmıştır. Hikayesini anlatırken eşi ailesine dönerek “Gitmemişsiniz çocuğun yanına.” yorumunda bulunmuştur. Selma Hanım da “Vah garibim vah!” diyerek şaka yollu bir cümle kullanmıştır. Be anıyı anlatan kişi benim abim olduğu için

ben bu anıyı biliyordum. Katılım göstermek için “Ben hatırlıyorum. Çok küçük değildim. Geç kalma sebebimiz yolda giderken sürekli dükkanlara girerek kuru yemiş, cips gibi yiyecekler almıştık. Otobüsü kaçırmıştık.” yorumunu yaptım. Abim babama yönelerek “Bu iş sana yazar baba.” diyerek kahkaha attı. Annem olayı şu şekilde aktardı: “O şekilde olmadı. Hazırlanmıştık. Evde köfte patates yapmıştım. Okuldan dediler ki ‘Şurada durun servis sizi gelip alacak.’ Gittik oraya. Biz mi yanlış anladık. Geç mi kaldık bilemiyorum. Nerede olduklarını o zaman ki aklımla bilmiyorum.” Babam “Gittikleri yeri bilmiyorduk.” dedi. Ben de şaşırarak “İnsan sormaz mı? Nereye gittiler? Nereye götürdüler?” sorularını yönelttim. Annem “Tabi ki sormak lazım. Niye öyle yapmışız hiç bilmiyorum.” dedi. Ben de “Yine seni göndermişler. Bizim sınıf Anıtkabir’e geziye gitmişti. Beni ona göndermediler. Aile ile birlikte gidiliyordu Anıtkabir’e.” dedim. Abim de “Niye göndermediniz kardeşimi.” diyerek şaka yollu bir soru yöneltti.

3.34 Kağıt Oyunları

Babam bize para dağıtırdı. Yirmi bir oynardık. Babam ize öğretmişti. Bize paraları verirdi. Bizde para ne gezer. Biz çocuğuz. Tabi kaybederdik. Babam kazanırdı. Ama paraları kendi almaz yine bize dağıtırdı. Bir sene İstanbul’da Pendik’te oturuyoruz. Begüm ortaokula gidiyor herhalde. İngiltere’deki kaynım, buradaki kaynım, küçük kaynım hepsi bizdeler. Kardeşler yirmi bir oynuyorlar.

“Beni de alın oyuna. Ben de oynamak istiyorum.” dedim.

“Sen ne anlarsın?” diye atıp tutmaya başladılar.

“Parayla değil mi kardeşim? Benimde param var. Oynayayım.” dedim.

“Tamam.” dediler. İlk kasayı koydum. Bunlar kasaya vuruyorlar. Beni ekarte etmek için. Ben bu sefer kasayı arttırdım. Küçük kaynım cebinde ne var ne yok kaybetti. Büyük kaynım İngiltere’deki artık pound koymaya başladı. Gece saat üç.

“Hadi bana eyvallah! Ben gidiyorum.” dedim.

“Olur mu? Paramızı geri ver.”

“Kardeşim ben kazandım. Aldım paramı gidiyorum.”

Ondan sonra sabah bütün kızlar kalktı. Çocuklar kalktı.

“Çocuklar bakın burada bir tomar para var. Bu para bugün sizin eğlence paranız.” Küçük kayınım yanıma geliyor:

“Yenge, cebimde para kalmadı. Bana paramı geri ver.”

“Bana ne oğlum? Oynamayaydın. Kaybettin.” Öteki kayınım yanıma geliyor:

“Yenge, poundlarımı ver bari benim.”

“Vermem. Benimle iddialaştınız. Kaybettiniz bugün çocuklar o parayla felekten bir gün geçirecekler.”

Selma Hanım önce babasıyla oynadığı oyunu aktarmıştır. Bu sırada Begüm Hanım “Yirmi bir oyunu poker değil mi?” diye sormuştur. Selma Hanım poker olmadığını oyunu diğer adını blackjack oyunu olduğunu bilgisini vermiştir. Begüm Hanım “Anneannem çok severdi bu oyunu.” demiştir. Selma Hanım “Hayır annem konken oynamayı sever. Onların Konken partileri vardı. Konken’e giderlerdi.” diyerek annesiyle ilgili bilgi aktarmıştır. Daha sonra bana dönerek “Babamdan bu oyunu öğrendim. Bak sana buna bağlı olarak bir de şu anımı anlatayım.” diyerek kayınlarıyla birlikte oynadıkları oyun anısını aktarmıştır. Oyun bittiğinde kayınlarının gelip paralarını geri istediği anı canlandırmıştır. Sesini kısarak para istedikleri anı icra etmiştir. Kendisinin reddedip vermeyeceğini söylediği anlarda ses perdesi yükselmiş, beden hareketiyle reddetme durumlarını yansıtmıştır.

3.35 Anı

Rize’de günlerden Naime teyzenin kabul günü. Rize’de o zamanlar herkesin ayda bir gün muhakkak kabul günü olurdu. Naime teyzenin bir kızı da İstanbul’daydı. Çocuklarıyla birlikte annesini ziyarete geldi. Benimle yaşıt bir oğlu vardı. Adı Can. O zamanlar bir tek Naime teyzenin evinde inek vardı. İneğinde pisliğini bahçede bir kuyu gibi bir yer vardı. Orada biriktiriyorlardı. Benim yaşıtım Can ile aşağıda oynuyoruz. Kuyunun üstü telle kaplı. Üstünde de taş var. Can bana dedi ki:

“ Bana o taşı getir.” Ben de gittim taşın yanına:

“Aaaaa ne güzel can taş sallanıyor.” dedim. Sonra cup çukurun içine düştüm. Sonra Can gidip haber vermiş. Geldiler. Merdivenle inip beni çıkardılar. Bir çıktım ki baştan aşağı inek pisliği içindeyim. Bahçe de hortumla yıkadılar beni. Sonra beni banyoya soktular kaynar

suyla yıkandım. Sonra beni alıp günde kadınların arasına oturtular. Süt dökmüş kedi gibiydim.

Bu hikayeyi kardeşlerini isteği üzerine Sevinç Hanım anlatmıştır. En çok keyif alınarak dinlenen, eğlenilen anlatılardan biri olmuştur. Ben inek pisliği ifadesi yenine gübre kelimesini de tercih edebileceğini belirttim. Bunun üzerine bana Karadeniz’ de gübreye kebre denildiğini söylediler. Begüm Hanım “Anneannem ne yaptı sen çukura düşünce? Kalpten gitmiştir kadın.” dedi. Bunu üzerine “Annemi arayıp soralım.” dediler. Ben de “Annemi mi arayıp soralım dedin sen?” diyerek anlatı ortamına katılmış oldum. O an bir kahkaha anı oldu. Sonrasında “Allah’ım Bismillahirrahmanirrahim.” tepkileri gelmeye başladı. Çünkü anneleri Nimet Hanım hayatta değildi. Begüm Hanım bana dönerek “Anneannem öldükten sonra Mine teyzemi aradı.” cümlesini kurmuştur. Ben de tepki olarak “Nasıl yani?” sorusunu sordum. Bu cümlelerin kurulması Selma Hanım’ın bir sonraki anlatıyı anlatmasına sebep oldu. Sevinç Hanım “Süt dökmüş kedi gibiydim.” derken sessizleşip içine doğru çekilme hareketi yaparak anlatısını zenginleştirmiştir.

3.36 Anı

Annem öldükten sonra telefonu bendeydi tabi ki. Hikmet her akşam telefonu şarj ediyordu. Bir gün gündüz vakti Mine’yi aramış. Ardından Serpil’i aramış. Hepsini teker teker aramış. Bunlar da tabi şok olmuş. Annem arıyor diye. Bunu aramamış ama. Kalpten gider diye.

Bu hikaye anlatılırken Selma Hanım genelde kahkaha atarak, eğlenerek anlatmıştır. Mine Hanım “ Bir daha beni arama bu şekilde!” diyerek eniştesine tepki gösterdiğini söyledi. Ben de “İlk anda insan şaşırır, şok olur.” dedim. Selma Hanım “Bunu aramamış.” derken ablası Hasibe Hanım’ı kastetmiştir ve ona vücut olarak ona yönelme işaretinde bulunmuştur. Ben “Neden onu aramamış?” sorusunu yönelttim. “Ablam daha çok korkabilirdi. Cesaret edememiş.” cevabını verdi.

3.37 Anı

Sana anneannemin bize yaptığı oyunu anlatacağım şimdi. El el üstüne koyardık. Şu şarkıyı söylerdik:

Cimi cimi kalelem

Kalelemin kuşu yok

Süleyman'ın suçu yok

Atma tutma kuş mudur

Kanadı gümüş müdür

Pırrrr

Selma Hanım bu sayışmacayı söylerken başta bazı noktalarını hatırlayamadı. Kardeşlerinin yardımıyla hatırlayarak hep birlikte söylediler. Kuşun uçtuğunu anlattıkları an üst üste duran ellerini bırakarak “Pırrrr” kısmında kuşu havalandırır gibi yaptılar. Ben de çok güzel olduğunu belirttim. Begüm Hanım “Bize bir kere bile yapamadınız bunu.” dedi. Selma Hanım “Yapmadık mı?” diyerek yanıt verdi. En küçük kız kardeş olan Mine Hanım “Ben biliyorum bu oyunu bana çok yapıldı. Ben çok oynadım.” yanıtını vermiştir.

3.38 Anı

Eskiden köye nişan bohçaları giderdi. Düğünlere gidilirdi. Mest pabuç giderdi. Erkek tarafı kız tarafına kumaş alırdı. Kızın bütün kıyafetleri dikilecek kadar kumaş. Terziye götürülür, dikilirdi. Eskiden bu kadar hazır giyim yoktu. Kışlık çanta, pabucu, yazlık çanta, pabucu, ev terliği, gezmelik terlik... Aklına gelecek her şey alınırdı.

Selma Hanım bu anlatısına başladığında ortamdan “Mest pabuç nedir?” soruları gelmeye başladı. Selma Hanım bu kavramın ne anlama geldiğini açıkladı. Ben kelimeyi tekrarlamalarını rica ettim. Selma Hanım heceleyerek söyledi. Ben de “Bizim oralarda da yani Kilis’te böyle adetler var. Kuzenim evlenirken erkek tarafı makyaj malzemesine kadar almıştı.” diyerek bilgi aktardım.

3.39 Anı

Ben altı yaşına kadar yalancı emziği çok emmişim. Annem bana bıraktırmış. Rahmetli babam gösterirmiş, emirmişim. Kardeşim doğduğunda ben altı yaşındayım. Eve geldiler. Anneannem de loğusa şerbeti yapmış. Bir gömme dolabımız vardı. Dolabın üstünde ilaçlar olurdu. Emziğim orada duruyor. Altı da yüklüktü. Emziğimi alttaki yüklükte emiyorum kimse görmeden sonra rafa bırakıyorum. Kardeşi oldu kıskanıyor derler diye gizli gizli emerdim.

Selma Hanım “Kardeşim doğduğunda altı yaşındaydım.” İfadesinde elleriyle altı rakamını göstermiştir. Bu anlatıda dinleyicilerden yorum, soru gelmemiştir. Sadece dinlemişlerdir. Anlatıcı bunun üzerine bir sonraki anlatısına geçmiştir.

3.40 Anı

Arka odanın camı demir şu dışa bombeli ferforje şeklindeydi. Bir tek orada demir vardı. Serpil de terzi. Çok güzel dikerdi. Bebeklerime kıyafetlerimi Serpil’e diktirirdim. Tuvaletler dikerdi. Yapma çiçekler bile yapardı. Serpil’in de bebekleri vardı. Hatta annem Serpil biraz büyüdüğünde şöyle derdi:

“Ayıp oluyor artık. Ver bebeklerini.”

Bir keresinde evdeki top patlamıştı. Topu iple demire astı. Bana dönerek:

“Gel kasap olayım, sana et keseyim.” dedi. Kasapçılık oynardık.

Anlatıcı bu anısını anlatırken öncelikle arka odadaki demirli camı elleriyle tarif ederek aktardı. Serpil Hanım da annesinden el alarak terzi olmuş. Serpil Hanım kendisiyle ilgili anlatılan bu anıda araya girerek “Ben yedi yaşından beri dikiş yapıyorum.” açıklamasında bulundu. Selma Hanım devreye girmiş Sevinç ablasını kastederek “Annemin ince çorabını giyer, ince çorabın altına makaralardan topuk yapardı. Elbisesini giyer, çantasını koluna geçirir, tıkr tıkr o kıyafetlerle dolanırdı.” bilgilerini eklemiştir. Serpil Hanım “Annemin taba rengi bir çantası vardı. Cam saplıydı. Sırf ona özenerek mağazadan gidip ona benzer cam saplı çanta aldım. Duruyor daha hiç kullanmadım.” dedi. Begüm Hanım da “ Anneannemin bir de önü siyah kapalı bir terliği vardı ben de onu giymeye bayılırdım.” bilgisini eklemiştir.

3.41 Anı

Biz küçükken Akçaabat’ta bir sünnet düğününe gitmiştik. Sünnete bayanlar oturuyoruz. Erkekler çocuğu ilahilerle getirdiler. İlahiler okunurken meğerse çocuğun ağzına lokum konuluyormuş. Sünnet işlemi bitince güm diye ayaklar yere vuruldu. Ayakların yere vurulması sünnetin bittiğini artık eğlencenin başladığını işaret ediyormuş.

Bu kısa anı anlatımından sonra ortamda gürültü olduğundan dolayı ben nereye gittiklerini kaçırdığım için sorma gereği duydum. Akçaabat cevabını aldım. Kız kardeşlerin en küçüğü “Siz de ne çok şey yapmışsınız.” dedi. Ben de daha önceki anlatılardan Selma Hanım’dan çok sonra doğduğunu öğrendiğim için “Sen o zamanlar küçükmüşsün.” dedim. Bu sohbet aşağıdaki anının anlatılmasına sebep oldu.

3.42 Anı

Biz yedi sekiz yaşlarındayken rahmetli babam bizi Trabzon'a getirirdi. Boztepe'ye çıkartırdı. Boztepe'de Amerikan üssü vardı. NATO üssüydü. Orada beysbol oynamalarını seyrederdik. Koca eldivenler takarlardı. Amerikan askerleri oynarlardı. Biz seyrediyorduk. Yine küçükken Turist oteli vardı. Rize'nin bir numaralı oteliydi. Otelin yazlık sineması vardı. Sinemanın bahçesinde gündüz mini golf sahası vardı. Rahmetli babam bizi oraya götürürdü. Orada golf oynardık.

Bu anlatı sırasında ben “Siz beysbol oynamaz mıydınız?” sorusunu yöneltince cevap olarak “Hayır askerler oynardı biz seyrederdik.” cevabını verdiler. Bu sorum üzerine anlatıcı golf oynadıkları anıyı anlatarak iki anıyı birleştirme yoluna gitti. Bir an golf kelimesi anlamlandıramadığım için tekrardan sorunca golf kelimesini artarda tekrar etti. Sevinç Hanım “Kardeşlerim hep saç siyah ben sarışındım. Orada fark edip anneme bu çocuğu nereden aldın?” diyerek dinleyici olarak icraya katılım sağladı. Selma Hanım babasının onları bu şekilde gezdirdiğini anlatırken Mine Hanım espiyle “Sosyeteden acayip meşhur bir aileyiz yani.” yorumunda bulundu. Bunun üzerine Sevinç Hanım “Tabi ki. Mesela annem kadınlar kolundaydı o zamanlar. Çocuk esirgemedi çocuklara üst baş dikilirdi. Hiç unutmam o zamanki bir depremde yuvaya çok çocuk gelmişti. Çocuklara toplu doğum günü yapılmıştı. Annemler çocuklara kıyafet dikmişti. Pastalar, börekler yapılmıştı. Biz de gitmiştik. Zaten çocuk esirgemedi balolar olurdu. Biz de giderdik.” diyerek aile olarak ne kadar aktif olduklarını vurguladı.

3.43 Anı

Bizim bir karşı komşumuz vardı. Ali Bey vardı. Muayenesi vardı. Hastaneye de gider miydi? Hatırlamıyorum. Saat dörtte muayenesinden çıkardı. Balkonlu vardı. Bir şezlongu vardı. Oraya otururdu. Viski doldururdu. Tom Jones açardı. Viski içerdi. Ben Tom Jones ile o zaman tanışmış, o zaman dinlemişimdir. Bayramlarda giderdik. Herkes bir lira verirdi. Ali Amca iki buçuk lira verirdi. Eşinin adı da Yaşar idi. Teyze çocuklarıydı. Annelerinin ısrarıyla zorla evlendiler. Dokuz çocukları vardı ama. Çok beyefendi biriydi.

Bu olayı Sevinç Hanım aklına gelerek anlatmıştır. Selma Hanım, Ramazan bayramında Doktor Ali Bey'den bahsetmiştir. Bunu da kardeşine söyledi. Sevinç Hanım “Anlattıysan anlatmayayım.” dedi. Selma Hanım da “Olur mu öyle şey canım sen de anlat.” dedi. Sevinç Hanım'ın anlatısıyla beraber daha detaylı bilgiler edinmiş olduk. Konu eşi Yağmur'a gelince

Hasibe Hanım “Sen karı koca onları hiç yan yana gördün mü?” sorusunu sorarak eş olarak yan yana yakışmadıkları imasında bulundu. Begüm Hanım “Ağdaları bacağına süren Yağmur’dan bahsediyorsunuz?” dedi. Evet, cevabını alınca bana dönerek “Düşün biri doktor balkonda denize karşı viski içip Tom Jones dinliyor biri de bu kadar bakımsız.” açıklamasında bulundu. Ben de “İnsanın içinden gelmeli.” yorumunda bulundum. Serpil Hanım “Çorapları kaçık gezerdi hep. Annem çok uyardı onu. Biraz kendini sivriltsin istiyordu. Günleri vardı birlikte doktor hanımları, vali hanımları olurdu. Yağmur böyle yapma diye ama hiç orali olmadı.” dedi. Sevinç hanım “Mesela birimiz hasta olsak ne zaman Ali amcaya gitsek ertesi gün Yağmur bir poşetle gelirdi. Anneme dikişe gelirdi. Çünkü Ali Amca bizden para almazdı.” diyerek ekleme yaptı.

3.44 Nimet Hanım

Benim anneannem Şakir Paşa gibi dizileri izlemeyi severdi. Güzel güzel giyinecekler. Hiç sevmeydi köylü dizilerini. Ben evlendikten sonra annemlerin yanına gittim. Şöyle bir baktı bana:

“Böyle gezme kızım. O takılarından biraz tak. Biraz yeni gelin gibi giyin.” dedi.

“Anneanne ben gezmeyi böyle bilmiyor musun?” cevabını verdim.

Begüm Hanım’ın anneannesine dair anlattıkları ortamda Nimet Hanım ile ilgili bilgilerin paylaşılmasına sebep oldu. Hasibe Hanım “Evet tam anneme göre Şakir Paşa dizisi.” yorumunu yaptı. Selma Hanım “Annem zaten ipekten başka bir şey giymezdi ki.” bilgisini daha önceki anlatılardaki gibi dile getirdi. Selma Hanım kızına dönerek “Ama senin kızın tam anneannene çekmiş. Çiçeklerin yanında poz vermeler.” dedi. Begüm Hanım “Acayip anneanneme benziyor.” diyerek annesini tasdik etmiştir. Serpil Hanım “Çalışırken giyinip giderdik. Hafta sonu da eşofmanla otururduk evde. Kızım giyinin derdi. Anne bırak Allah aşkına diye cevap verirdik. En sonunda ne dese beğenirsin? Bakımsız kadın tıraşsız erkeğe benzer.” diyerek annesinin güzel giyime ne derece değer verdiğini bir kez daha göstermiştir. Kardeşlerinden “Annem eşofmanı hiç sevmeydi.” yorumları geldi. Begüm Hanım “Sabah sekizde kalkardı. İki öküzü olan sattı yedi öğlen oldu.” derdi. Mine Hanım “En çok annemle yaşayan benim hiç bilmem sabah uykusu uyuduğumu.” dedi. Ben de “Bence Rize’den gelen bir alışkanlıktır.” tahmininde bulundum. Selma Hanım “Annem bizden iş beklediği zaman “Cemalin Emine’si, Cemal yalıda yemek bekliyor. Uyanın derdi. Hatta bir gün Begüm küçükken ona da bu lafı söylemiş. Begüm de cevap olarak Cemal’e söyle yemek hazır değil

daha demiş. Annem de bize yazıklar olsun size! Beşiniz şu karşılığı bana veremediniz demişti.” bilgilerini verdi. Ben de gülerek “Yeni nesil çok hazır cevap oluyor.” yorumunu ekledim.

3.45 Sümerbank Balosu

Hep balolar olurdu. Sümerbank’ın balosu vardı. Bütün kadınlar Sümerbank basmasında giyeceklerdi. Başka hiçbir şey giyilmeyecekti. Annem hiç unutmam balonun yıldızı olmuştu. Çok şık bir elbise dikti. Kural olarak altın takılmayacaktı. Annem mavi boncuktan kolye, mavi küpeler almıştı. Herhalde elbisesi de maviliydi ki takılarını da mavili seçti. Annem anlatırdı bir giydiği elbiseyi bir daha giymemiş. Hep saf yünlü, ipekli.

Anlatıcı bu anıyı anlatırken mavi boncuk kolyeyi anlatırken elini boynuna, küpeli anlatırken elini kulağına götürerek icra etmiştir. Annelerinin ipek, saf yün gibi kaliteli kıyafetlerden başka bir şey giymediğini bir kez daha yineledi. Elbiseyi diktiğini belirterek annesinin bir kez daha usta bir terzi olduğunu anlattı. Fakat annesinin baloda giydiği elbisenin rengini kimse hatırlayamadı. Takıların biçimini ve rengini net hatırladı. Elbisenin rengini tahmin ederek anlattı.

3.46 Anı

Bir zamanlar Avrupa Yakası dizisinde Gaffur pijaması çok meşhur olmuştu ya. Annem babama o çizgili pijamalardan dikmişti. Eskiden eşofman yoktu ki. Her şeyi annem dikerdi. Babam da o pijamayı giyerdi. Frenk üzümü yetiştirirdi bahçede. Çilek yetiştirirdi. Domates, biber, patlıcan. Dışarıda alınma bir şey yoktu ki. Hep kendi yetiştirirdi babam. Salatalık bizde yerde olmazdı. Minik minik olurdu. Böyle kocaman hançılar, bizde sırık deniyor. Onlar dikilirdi. Onların arasına balık ağı gibi ağlar yapılırdı. Bir tarafta da ağaç kavunu vardı. Limondan büyükçe bir meyve. İçi çıkarılırdı. Çok güzel reçeli olurdu. Kocaman bir incir ağacımız vardı. İncir toplardık. Haftada bir çamaşır yıkanırdı. Çamaşır yıkanacağı zaman kocaman tabut gibi tekneler çıkardı. Bahçede kazanlar kurulur. Beyazların içine çivit atılır. Çivitler kaynar kaynar. O zaman makine mi vardı? Hep elde yıkanırды çamaşırlar.

Selma Hanım geçmişine ait aile yaşamına dair bilgilerin bir kısmını daha önceki anlatılarında aktarmıştı. Yeniden anlatmaya başlayınca farklı bilgiler aktardı. Özellikle ağaç kavunu meyvesini tarif etmesi, reçelinin yapıldığını söylemesi, çamaşır günlerini anlatması verdiği yeni bilgilerdir. “Kocaman tabut gibi” ifadesinde bedeni yükseldi ve ellerini açarak gösterimde bulundu.

3.47 Fıkra

Trabzon'a devlet büyüğlerinden biri geliyormuş. Devlet büyüğü bir yere geldi mi top atışları yapılır. Bir tane de ninenin kulakları duymuyor. Devlet büyüğü gelmiş. Boztepe'den on tane top atışı yapılacaktı. Ufaktan sesler duymaya başlamış. Nine birine sormuş:

“Oğlum bu sesler ne?”

“Nine devlet büyüğü geldi de. On tane top atışı yapılıyor.”

“Lan bok yiyen bir atışta vuramadılar da mı on tane atıyorlar?” demiş.

Bu fıkra bittikten sonra ortamdaki kişilerin en çok güldüğü anlatılardan biri olmuştur. Ortamdaki kişilerin hepsi kadındır. Anlatıcı “Lan bok yiyen...” ifadesini rahatlıkla kullanabilmiştir. Fıkra bittikten sonra Selma Hanım “Bir tane daha fıkra anlatayım.” diyerek aşağıdaki fıkrayı anlatmaya başlamıştır. Fıkra tipi olarak Karadeniz yöresi gündelik tipler içindedir.

3.48 Fıkra

Trabzon'da yarı maraton koşuluyor. Dedenin biri otelin önüne çıkmış. Otelden bir görevli çıkmış:

“Dede biraz geriye çekil.” demiş. Dede sormuş:

“Bunlar niye koşuyor?”

“Yarı maraton koşuluyor. Çok büyük bir koşu bu. Birinciye de çok büyük bir ödül veriyorlar.” demiş.

“Ne ödülü veriyorlar oğlum?”

“On bin dolar veriyorlar.” Dede:

“O zaman birinciye veriyorlarsa arkadakiler niye koşuyor?” demiş.

Selma Hanım dinleyiciler gülüp eğlenince “O zaman birinciye veriyorlarsa arkadakiler niye koşuyor.” kısmını iki kez söylemiştir. Tipine göre fıkra yöre olarak Karadenizli ve gündelik tipler sınıfındadır. Anlatıcı fıkraları anlatırken zamansal ve mekansal dizilimi kaçırmadan anlatmıştır.

3.49 Anı

Biz çocukken yaz tatilinde köye giderdik. Bizde pilaki taşı derler. Şimdilerde yeniden meşhur oldu. Instagram’da, sosyal medyada dolaşıyor. Şöyle topraktan bir kap. Çok iyi hatırlıyorum. Onun içinde babam kuzu budu yapardı. İçine ne koyardı bilmiyorum. Üzerini lahana yapraklarıyla kapatırdı. Bir tane sac olurdu. O köziin içine gömülürdü. Şimdinin tandırı gibi düşün. Dört saat pişerdi.

Anlatıcı bu anıyı anlatırken pilaki denilen taşı ellerini yuvarlak yaparak şeklini tarif etmeye çalışmıştır. Ben anlatı bitince yemek hakkında “Çok güzel, lezzetli olur.” dedim. Sevinç hanım bu olayla ilgili “Ben de pilaki taşında büyük annemin ekmeğini bilirim.” açıklamasını yaptı. Serpil hanım da “Bir de ateşte fasulye. Onun tadını var ya ben hiçbir yerde bulamıyorum.” deyince Selma Hanım “O da çok lezzetli olur.” yorumunda bulundu. Ayrıca kendi bölgelerinde fasulyeye “lobya” denildiği bilgisini aktardı. Sevinç Hanım “Yukardan zincir sarkıtılırdı. Çaydanlık o zincire bağlanırdı. Orada kaynardı.” dedi.

3.50 Anı

Şimdiki günümüzün keratin saçını zamanında ütüyle yapıyorduk. Ütü masası kurulur. Fırçayla saç düzleştirilir, ütülenirdi. Tekelin kampı olurdu. Akşamdan duşumuzu alırdık. Kampta bütün kızlar bir araya gelirdik. Sırayla saçlar ütülenirdi. Annemden hatırlarım. Mizampli denilirdi. Saça bigudiler sarılırdı. Sonra saç kuaförlerde yuvarlak bir makineye konularak beklenirdi. Ben işe girdikten sonra fön olayı çıktı. Maşa ile bukleler vardı. Annem de altı ayda bir perma yaptırırdı.

24 Mayıs Cumartesi günü Sevtap Hanım’ın evinde toplanılmıştır. Salonda otururken saçıma keratin bakımı yaptırdığımı ifade ettim. Sohbetten sonra anlatıcı bu anıyı aktarmıştır. Ütü masasına örtü açmadan saçlarını ütilediklerini söylediğinde kardeşi Mine Hanım “ Olur mu abla? Yanlışın var. Saçlarınız yanardı o zaman. Ben küçüktüm ama hatırlarım ince bir bezin üzerinde ütülerdiniz saçlarınızı. Hatta ben de ne zaman bana sıra gelecek diye beklerdim.” Ben de “Sen en küçüksün. Sana sıra gelir mi onlardan?” karşılığını verince ortamda bir gülüşme oldu. Anlatıcı Mizampli kelimesine telaffuz ederken duyamayınca tekrar sordum. Selma Hanım da tekrar ederek anlatısına devam etti. Annesinin altı ayda bir perma yaptırdığını söyleyince önceki anlatılara dayanarak “ Sizin anneniz bakımlı.” karşılığını verdim.

3.51 Anı

Biz Hikmet’le Bostancı otobüs durağında tanıştık. Aradan zaman geçti evlenmeye karar verdik. Annesi de o sırada Hikmet’e kız bakıyor. Hikmet annesinin yanına gitti.

“Ben evleneceğim.” dedi. Kayınvalidem istemedi önce başlarda somurttu. Aralık ayında sözlendik. Beyin kayınpederim o yıllarda yurtdışında kaçak çalışıyordu. Tanışmamıştım. İşteyim bir gün. İşyerinden çıktım. Minibüse bineceğim. İşyerinden İhsan diye bir arkadaş var. Bağırıyor bana:

“Selma baban arıyor.”

“Oğlum sen babamın öldüğünü bilmiyor musun? Babam nasıl arayacak beni?”

Meğerse Hikmetim babasıymış arayan. Kayınpederimle ben telefonda tanıştım.

Bu anlatı anlatılırken salonda oturuyorduk. Serpil hanım tekli koltukta oturuyordu. Aynı zamanda tığ ile kırmızı bir örgü örüyordu. Ev sahibi Sevtap Hanım gün sahibi olduğu için masadaki eksik ikramlıkları mutfaktan masaya taşıyordu. Sevinç Hanım da ona yardım ediyordu. Mine Hanım da kısık sesle telefon görüşmesi yapıyordu. Selma Hanım kayınbabasıyla tanışmadığını söyleyince sebebini sordum. Bana yurtdışında çalıştığını ifade etti.

3.52 Anı

Benim kayınpederim yurtdışında kebabçı olarak çalışıyordu. Hikmetle abisinin de üniformayla çekilmiş bir fotoğrafı varmış. Bir tane İngiliz kız da babamın yanına gelip gidiyormuş. Sohbet ediyorlarmış.

“Çocukların var mı?” diye sorunca oğullarının fotoğraflarını göstermiş. Kız Hikmet’in resmini göstererek:

“Bunu bana yapsana.” demiş. Babam da:

“ O evli. İstiyorsan ötekiyle tanıştırayım.” Kız da:

“Zaten benim beğendiğim bütün erkekler de evli oluyor.” demiş.

Selma Hanım kayınpederiyle ilgili anısını anlatınca ardına da bağlantılı olarak bu anıyı anlatmıştır. Anlatmaya başlamadan önce “Bunu ben de bilmiyordum. Daha yeni öğrendim

Hikmet'ten.” açıklamasında bulunmuştur. Bu anı anlatılırken Sevtap Hanım ve Sevinç Hanım mutfaktaydı. Hazırla ilgileniyorlardı. Ortam sadece ben ve Serpil Hanım vardı. Serpil Hanım kırmızı iple örgü örüyordu.

3.53 Anı

1987 yılının Ağustos ayında Sarıgazi’de askeri lojmana taşındık. Hikmet’le ilk evi görmeye gittik. Gittik ama bir dağın başı. Otuz iki tane blok, üç yüz yirmi daire var. Etrafta bakkal da yok. Pendik’te çalışıyorum. Kamyonlardan bozma bir otobüs var. Günde dört tane sefer var. Ona yetişmeye çalışacağım. Aradan bir iki ay geçti. Hikmet hiç tanımadığım bir arkadaşını eve yemeğe çağırmış. Ben çalışıyorum. Hafta arası. Eline bir alışveriş listesi verdim.

“Bunları al gel.” dedim. O sırada da Begüm küçük. Kayınvalidemin ablasına gittiler kayınvalidemle birlikte. Bende bir taratan Hikmet’e söyleniyorum. Bir taraftan çamaşır asıyorum. Bir taraftan da bir çocuk ağlaması sesi geliyor. Ama nasıl bir ağlama?

“Kimin çocuğu bu? Nasıl ağlıyor? Anası babası yok mu?” Sonra kapı çaldı. Ağlama sesi bizim kapıda. Begüm ağlıyor. Kayınvalidem ağlıyor. Ablası ağlıyor.

“Biz sabahtan beri çocuğu susturamıyoruz.” Gitmedikleri doktor kalmamış. Hikmet geldi. O zamanlar Sarıgazi’de taksi bulamazsın. Arabası olan birilerini bulduk. Haydarpaşa Askeri Hastanesi’ne gittik. Kulak burun boğaz doktoru geldi, anlamadı. Çocuk doktoru geldi, anlamadı. Çocuk hala ağlıyor. Bir tane dahiliyeci doktor geldi. Karnına, göbeğine elini bastırdı:

“Bu çocuğun gazı var. Buna bir gaz iğnesi yapın uyusun.” dedi. İğneyi yaptılar, küt gitti. Gece ikiydi eve döndük. Geldiler bana. Ertesi akşam misafir gelecek. Hazırlığım yok. Sabah işe gideceğim. Eşimi kayınvalideme şikayet ettim. Ablasıyla birlikte Hikmet’i baştan aşağı sıvadılar. Hikmet bir daha bana sormadan hiçbir şey yapmadı, misafir çağırmadı.

Bu anı anlatılmaya başlanmadan önce Mine Hanım’ı en büyük ablası aramıştır. Hava sıcak olduğu için yürüdüklerini ve yorulduklarını ifade etmişler. Bu anı anlatılırken Serpil Hanım merak ederek Mine Hanım’ı aradı. Anlatıya ara verilerek durum öğrenildi. Sonra devam edildi. Selma Hanım anlatırken eşine sinirlendiği anları anlatırken ses tonunda yükselmeler olmuştur. Anlatı bittikten sonra ben de dinleyici olarak “Yani evi yöneten, yemek hazırlayan, büyük oranda misafiri ağırlayan kadın sonuçta. Bence de evin hanımına haber edilmeden misafir davet edilmemeli.” yorumunda bulundum. Serpil Hanım “Kesinlikle.” ifadesiyle hak

verdiğini belirtti. Selma Hanım bu yorumlardan sonra “On yıllık Sarıgazi yaşantımız böylece başlamış oldu.” eklemesini yaparak anlatımını noktaladı.

3.54 Anı

Oğlum küçükken yazın üç ay Rize’ye giderdik. Kayınvalidemlerin evi vardı. Oraya giderdik. Bir gün yine Rize’de oturuyoruz. Birisinden bir şey duymuş herhalde. Başladı ağlamaya. Yukarılardan kızların babaları ölmüş. Kızlar da yirmi üç, yirmi dört yaşındalar. Hepsi evli. Kayınvalidem ağlamaya başladı:

“Kızlar babasız kaldı.” Ben de :

“Napayım yani? Benim de kardeşim on üç yaşında babasız kaldı.”

Böyle deyince sustu. Bir daha hiçbir şey söylemedi.

Bu anıyı Selma Hanım’ın ablası Serpil Hanım anlatmıştır. Bu anı anlatılırken gün için hazırlanan ikramlıkları yemek için masa etrafında toplanılmıştır. Ev sahibi Sevtap Hanım’ın yakın zamanda akrabası vefat etmiştir. Ölüm, ölüm acısı, üzüntü gibi yasa yönelik konularda sohbet edilirken Serpil Hanım bu anıyı aktarmıştır. Ben de dinleyici olarak “ Haklısın. Sana ziyarete gelen insanlar nasıl konuşacağını da bilmiyor. Acını paylaşmaya geliyorlar. Ama daha çok kendi dertlerini aktarıp gidiyorlar.” eklemesinde bulundum.

3.55 Anı

Benim babam 1984 yılında öldü. Babam öldüğü zaman Pendik’te iki kişilik mezar aldık. Aradan epeyce zaman geçti. Hikmet’le bir gün mezarlığa gittik. Babamın yanına da bir tane mezar taşı koymuşlar. Üstünde Esra Yaşar yazıyor. Ben eşime dönüp:

“Hikmet mezarlığımızı kapmışlar. Birini gömmüşler buraya.” dedim. Hikmet de celallendi. Görevlinin yanına koştı. Konuştu. Bir baktık mezar taşı yerinden oynuyor. Taşı yanlış yere koymuşlar. Aradan epeyce zaman geçti. Annemle evde oturuyoruz. Anneme:

“Anne sana çok üzüleceğin bir şey söyleyeceğim.”

“Ne oldu?” dedi.

“Babam seni aldatmış anne. Esra Yaşar diye birini almış yanına mezarlıkta yatıyor.” Annem de:

“Uyyy, nasıl olur bu iş? Orası benim yerimdi.”

“Anne şaka yaptım. Yanlışlıkla olmuş.” dedim. Yıllar sonra annem vefat etti. Mezarlığı yaptıracağım. Mezarıcı ustasıyla konuşuyorum. Karışan mezar taşı olayını anlattım adama. Bir baktım adam döndü arkasını gidiyor.

“Niye gidiyorsun?” dedim.

“Abla o mezar taşını ben koydum. Nereye koyduğumu unuttum. Günlerce o mezar taşını aradım.” dedi.

Selma Hanım bu anıyı ablası Serpil Hanım’ın anlatısı üzerine aktarmıştır. Masada otururken bu anıyı anlatmıştır. Anlatıcı “Hikmet mezarlığımız kapmışlar.” ifadesinde sesini yükselterek sinirli bir ifadeyle konuşmuştur. “Anne sana çok üzüleceğin bir şey söyleyeceğim.” dedikten sonra ben “Yazık!” dedim. Annesinin üzüldüğü anları annesini taklit ederek icra etmiştir. Anlatıcı “Anne sana üzüleceğin bir şey söyleyeceğim.” cümlesini söylemeden önce ablası Serpil Hanım’a döndü. “Anneme söylerken sen de oradaydın. Hatırlıyor musun?” sorusunu yöneltmiştir. Serpil Hanım hayır anlamında başını sallayınca Selma Hanım “Bakalım anlatınca hatırlayacak mısın?” demiştir. Ellerini dizlerine vura vura hem cümlesini söylemiş hem de annesinin sitemini gülerek aktarmıştır. Mezar görevlisinin taşı kaybettiğini söylediği an Mine Hanım esprili bir üslupla “Allah cezanı vermesin!” dedi. Sevtap Hanım “Tam bir fıkra gibi.” ifadeleriyle anlatıma yorum yapmıştır. Sonra tatlı olarak helva getirildi. Sevinç Hanım’dan helva duası etmesini istediler. Sevinç Hanım şöyle dua etti:

“Yedik, içtik. Allah arttırsın. Yarabbim Sevtap’ın annesinin, babasının, tüm geçmişinin hepsinin ruhlarına, burada bulunanların ölmüşlerinin ruhuna gönderiyoruz. Haberdar et Yarabbi. Allah’ım herkese kendi evinde sağlıklı oturmayı nasip eyle. Herkese küçük olsun bir ev nasip et. Kimisine de büyük, dubleks ver Yarabbi. Elhamdulillâhi Rabbil’alemin Errahmânir’rahim Mâlikî yevmiddin. Allah kabul etsin. El Fatiha!

Bu dua yapılırken “Allah arttırsın.” ifadesinden sonra Mine Hanım “Sofrayı kuran kaldırsın.” diyerek dua anına şakayla katılım sağlamıştır. “Küçük bir ev nasip edilmesi” cümlesinde Mine Hanım “Büyük olsun.” uyarısında bulunmuştur. Sevinç Hanım bunun üzerine duasına “Kimisine de büyük, dubleks ver Yarabbi” diyerek duasına devam etmiştir. Her dua cümlesinin sonunda ortamdaki herkes yüksek sesle “Amin.” diyerek duaya ortak olmuştur.

3.56 Anı

Bu olay on dört on beş yıl önce yaşandı. Benim dedem altmış yaşında namaza başladı. Annem de makyaj yapmayı çok sever. Özellikle mavi, yeşil kalem çok kullanır. Kilis'te sohbet ederken konu ölüm, mezara gömülmek gibi mevzulara geldi. Annem de gülerek:

“Ben öldüğümde gözüme bir mavi ya da yeşil kalem çekin.” demişti. Dedem de yaşlı ya şaka olmasına rağmen sinirlenip bağırarak:

“Dünya malıyla öteki tarafa gidilmez.” demişti. O sinirlenmişti ama yaşlı adam sonuçta. Biz şakaya vurarak muhabbete devam etmiştik. Annem dedem kızınca sessizce şakasını sürdürdü:

“Olsun siz yine de benin gözüme kalem çekin”.

Bu anıyı Selma Hanım'ın mezar anısının ardından dinleyici sıfatıyla ben aktardım. Masada sohbet yas, ölüm, mezar gibi konulara dönünce üç anlatı da art arda bu konularla ilgili oldu. Anıyı aktarırken göze yeşil, mavi kalem çekilmesi noktasında ellerimi gözüme götürerek kalem çekme hareketinde bulundum. Annemin cümlelerini aktarırken tonlamaya uygun olarak gülerek ve neşeli ses tonu kullandım. Fakat dedemin cümlelerini aktarırken sinirli ve yüksek bir ses tonu ile aktarımda bulundum. Beden hareketlerini kullanırken daha keskin ve sert ifadelerle görselleştirdim. Ses tonunu kullanarak annemi ve dedemi taklit ederek anlattığım anı ortamdaki herkesi güldürmüştür. Sevinç Hanım “Yanılmıyorsam, zaten vefat edildiğinde kadınlara sürme çekmiyorlar mı?” sorusuyla anlatıma katıldı. Ben de bu konu hakkında bir fikrim olmadığını söyledim.

3.57 Anı

Altı, yedi yaşlarındaydık. Hafta sonu Trabzon'a giderdik. On beş günde bir giderdik. Sabah kalkardık. Kahvaltı ederdik. Hiç unutmam komşumuz Aliye teyze merdivenden aşağıya inerdi. Gözleri de sürmeli sürmeli olurdu. O sürmesini çekmeden inmezdi. Dayım çok uzun boylu, Aliye teyze de çok kısaydı. Torunları onlara on numara derdi. Dayım bir kere olsun odasına hanımı olmadan gitmezdi. Hep birlikteydiler.

Selma Hanım bu anısını benim anlatımım üzerine anlattı. Masada çay içerken anlatıldı. “Altı, yedi yaşlarındaydık.” ifadesinin üstüne kardeşleri hep birlikte tepki gösterdiler. Hep birlikte itiraz edince ortamda gürültülü anlar oldu. Serpil Hanım “ Olur mu? Ben ortaokula gidiyordum.” dedi. Aliye teyzelerinden bahsederken Sevinç Hanım araya girerek “Allah rahmet eylesin.” temennisinde bulundu. Serpil Hanım “Annemin dayısıydı değil mi?”

sorusunu yöneltti. Selma Hanım “Evet.” diyerek cevap verdi. “Gözleri sürmeli olurdu.” derken ellerini gözlerine götürdü. Eşler hakkında on numara benzetmesi yapınca Sevinç Hanım “Tabi dayı uzun ve sıska, teyze kısa.” diyerek benzetme sebebine açıklık getirdi.

3.58 Anı

Trabzon fuarı olurdu. Dayım bizi fuara götürürdü. Eskiden büyük dolmuşlar vardı. Sekiz kişi dolmayınca:

“Kaldır dolmuşu gerisi benden.” derdi. Babam bizi on beş günde bir Trabzon’a götürürdü. Dayım bizi gelir garajdan alırdı. Siyah bir Chervolet taksiyle. Annem rahmetli tek kız olduğu için hep Trabzon’a gidermiş. Meğerse her yılbaşında dayısının evine gidermiş. Hasan amca aşağıda, Hüseyin dayım yukarıda oturuyor. İkramiye oynarlarmış meğer. Dayıya hep ikramiye çıkarmış. Ama anneme hiç hediye almazmış. Bir başka sene de Selim dayı annemi yanında götürmüş. Bu sefer ikramiye Selim dayı’ya çıkmış. Ahmet dayı anneme gidip hediye almış.

Selma Hanım masada otururken daha önceki anlatısına arkasından bu anıyı anlatmıştır. İkisi de annesinin dayılarıyla ilgilidir. Anlatıda yılbaşı ikramiyesi konusunu anlatırken kardeşlerine bu konuyu bilip bilmediklerini sormuştur. Kardeşleri “Hayır, bilmiyoruz. Anlat öğrenelim.” dediler. “Ahmet dayı anneme hediye almış.” ifadesinden sonra ben “Ne kadar ince bir davranış.” cümlesini kurdum. Selma Hanım “ Annem tek kızdı. Çok mal mülk kaldı anneme. Ama bizim oralarda kızlara mal verilmez. Bu dayılar bir oldu. Annemin elinden malları aldı.” açıklamasını yapmıştır. Karadeniz yöresine ait kültürel özellikleri, inanışları, yaşam tarzını aktarmıştır.

3.59 Anı

Çocuk çok oldu mu bir tekerleme vardır:

Bir az

İki karar

Üç zarar

Dört mahalleye zarar

Beş çingeneye yarar

Şimdi bir numaramız en büyük ablamız Hasibe ağır abladır. Çünkü kendini ağırdan alır, her şeyi kendi yönetmek ister. İkinci ablam Serpil. Ona Pıtırıcık diyoruz. Her şeyi sevgi olarak görür. Dünya tozpembe. Polyannacılık yapar. Üçüncü ablam Sevinç. Onun lakabı da imam, sofî. O anneannemden el almış. Namazını kılar. Bir şey olduğu zaman ona sorarız. Ordünaryus, profesör, imam hanımefendi deriz. Dördüncü ben. Erkek Fatma. Her şeyi koşturarak yapan insanlardan. Beşincimiz yani en küçüğümüz Mine. Tekne kazıntısı.

Masada ikramlıkları yedikten sonra salona geçildi. Kahve içilirken Selma Hanım kendisinin ve kardeşlerinin aralarında hitap şekli olarak kullandıkları lakaplarını aktardı. Öncelikle toplum arasında çocuk sayısına ithafen söylenilen cümleleri aktardı. Rakamları söylerken parmaklarıyla da göstererek anlattı. Hangi kardeşinden bahsediyorsa onu eliyle işaret ederek anlatımını sürdürdü. Serpil Hanım'dan bahsedilirken Mine Hanım araya girerek "Tozpembe bir bulut." cümlesini kurarak anlatıcıyı destekledi. Ben de "Polyannacılık." ifadesini kullanınca anlatıcı bu ifadeyi anlatısına ekleyerek devam etti. Sevinç Hanım'ın lakapları söylenilirken herkes kahkaha attı.

3.60 Anı

Amasra'dayız. Yemeğimizi yedik. Otele döndük. Sekiz tane kadın iki tane erkek. Hikmet ve arkadaşı Ömer. Hikmet:

"Biz aşağıda oturacağız biraz." dedi. Ben de:

"Oda kartını al. Kapıyı çalma." dedim. Ömer'in eşi Naz da:

"Hikmet, bizim odanın kartını da Ömer'e ver. Uykum bölünmesin." dedi. Bunlar gittiler. Saat 12.00. Kapıya bir kartı sokuyor, çıkarıyor. Kapı açılmıyor. Uyku kaçtı. Kalktım kapıyı açtım. Sonra uykum kaçmasın diye yattım aşağıya. Hikmet banyoya girecek. Ayağına terlik giydi. Cılap cılap ses çıkarıyor terlik. Naylon terlik ötüyor. Uyku kaçtı. Çıldıracağım. Gece saat 01.30. Hikmet yattı. Kafayı koydu. Horrrr horrrr. Yastığı çekiyorum. Sonra öteki taraftan çekiyorum. Sessiz ol diyorum. Aldım yastığı ayakucuna geçtim. Gece 02.30. Katta birileri kavga ediyor mu? Çıldıracağım. Sabah gözlerimi açamıyorum uykudan. Beyefendi kalktı. Ne dese beğenirsin:

"Akşam sen camı açık mı bıraktın? Çok üşüdüm ben."

"Yuh, seni camdan aşağıya atacaktım. Bugün sakın ağzını açma. Gebertirim seni. Ölümün elimden olur. Uykusuzum." Arkadaşlara anlattık bu durumu. Hikmet'in hiç sesi soluğu

çıkıyor. Amasra'dan çıktık. Bartın'a geçeceğiz. Yolda mola verdik. Kahve alacağız kendimize. Hikmet'e:

“Kocam!” diye bağırdım. Arkadaş dönüp bana dedi ki:

“Lan, sabah öldürüyordun adamı. Şimdi nasıl kocam oldu?”

“Sana ne? Ben hem severim hem döverim. Kocam da kocam.”

Bu anı da anlatıcının bize aktardığı son anlatıdır. Salonda kahve içilirken anlatmıştır. Terliğin ses çıkardığını anlattı anda bütün kız kardeşler “İyyyy!” ifadesini kullanmıştır. Anlatıcı eşinin yastığını çektiğini ifade ederken Mine Hanım “ Ayağına vursana, tekmelesene.” tepkisini vermiştir. Selma Hanım “Neler yapmadım ki?” diyerek karşılık vermiştir. “Akşam sen camı açık mı bıraktın? Çok üşüdüm.” cümlesinden sonra kız kardeşlerin hepsi aynı anda “ Yok artık!” demiştir. “Lan, sabah öldürüyordun adamı. Şimdi nasıl kocam oldu?” cümlesinde anlatısı ses tonunu değiştirmiş, ses yüksekliğini arttırmıştır. “Sana ne? Ben hem severim hem döverim. Kocam da kocam.” cümlesinde kendi ses tonuna dönmüştür. “Kocam da kocam.” ifadesi dinleyiciler arasında sohbet konusu edilmiştir. Ben bunun bir şarkıda geçtiğini ve meşhur olduğunu ifade ettim. Mine Hanım ise bir dizide geçtiğini söyledi. Ama hangi dizi olduğunu hatırlayamadığını belirtti. Selma Hanım anlatısı hakkında bana “Bu da güzel bir anı bak.” cümlesini kurdu. Ben de “Evet, öyleymiş.” cevabını verdim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4 DEĞERLENDİRME

Aşağıda Selma Hanım'ın anlatıcı olarak niteliklerini saptamak üzere öncelikle profesyonel halk anlatıcıları, masal anlatıcıları ve meddahlarla kıyaslanacaktır. Buna göre:

Anlatıcı dendiğinde halk bilimcilerin aklına profesyonel halk hikayesi anlatanlar aşıklar, masal anlatanlar, meddahlar gelir. Kaya (2000), aşıklık kollarının bir çırak yetiştirme okulu olduğunu söyler. Aşık olmak isteyen kişi bir ustadan kendisini çırak olarak yetiştirmesini ister. Ustasından saz çalmayı, türkü söylemeyi, hikaye anlatmanın özelliklerini öğrenir. Zamanı geldiğinde ustası, aşığa mahlasını verir. Usta olan aşık, anlatılarında geleneğe bağlı olarak ustasını hatırlatarak başlangıç yapar. Ustasından öğrendiği halk hikayesini, üslubu, ezgiyi, ayakları saz ve söz meclislerinde icra eder.

Boratav (2002), halk hikayelerinin gelenekteki anlatı ve şiir türlerini şu şekilde aktarır: Hikayeci incelikle fasılla başlar. Bu fasıl divani ile başlar. Daha sonra kafiye, cinaslı bir türkü söyler. Sonrasında tekerleme denilen ikinci bir türkü, arkasından semai, en son bir destan okur. Bu saz kısımları bittikten sonra döşeme denilen mensur tekerleme kısmı başlar. Döşeme asıl hikayenin baş kısımlarını oluşturur. Döşeme asıl hikayeye giriş vazifesi görür. Döşeme kısmı değişebilir. Yeni parçalar eklenebilir. Asıl hikayeye dua ile başlanır. Hikayeler genellikle tek gecede bitmez. Hikayeler altı- yedi gün sürebilir. Aşık hikayenin uygun gördüğü bir yerinde dinlenme molası verir. Burası hikayenin yatılacak yeri olarak bilinir. Aşık dinlendikten sonra hikayenin nerede kaldığını dinleyicilere sorar. Hikayelerin sonunda sevdalılar kavuşursa dua edilir. Hikaye anlatıcıları düğün alanları ya da kahvehaneler gibi yerlerde gösteri yapan, geniş kitlelere, tutkulu seyircilere sahip profesyonel anlatıcılardır. Bu bakış açısı, yaşayan anlatı geleneğindeki diğer anlatıcı tiplerini görüp keşfetmeyi sınırlamaktadır.

Selma Hanım ailemizin anlatıcısıdır. Bunu azımsamamak gerekir. Onun özellikleri şöyle sıralanabilir:

Selma Hanım usta çırak geleneğinden yetişmediği için geleneksel anlatı ve şiir türlerini bilmemektedir. Buna rağmen Selma Hanım'ın da repertuarı oldukça iyidir. 48 anlatısı var. Bu anlatılar farklı edebi türlerdedir. 6 fıkra, 1 efsane, 39 anı, 1 masal, 1 türkünün hikayesi anlattığı türlerdir.

Ortalama 50 dakikada 15-20 anlatı aktarmaktadır.

Selma Hanım, aile tarihini hatırlayan bir anlatıcıdır. İyi bir hafızaya sahiptir. Ailesinin kuşaklarını bu anlatılarla, anılarla birbirine bağlar.

Mizah duygusu ve becerisi yüksektir.

Selma Hanım saz çalamıyor ama türkünün hikayesi anlatısındaki türküyü icra etti ve elleriyle ritim tuttu.

Selma Hanım da anlatılarında dinleyicilere sorular sormaktadır. Örneğin 3.29 numaralı anlatısında dinleyicilere dönerek “Kıbrıs Harekatı 1974 yılında mı oldu?” sorusunu sormuştur. Böylelikle anlatıcı olarak dinleyicilerle iletişim kurmuş, onların icraya katılımını sağlamış, anlatıya dikkat vermelerinde etkili olmuştur.

Selma Hanım da anlatılarında dua etmektedir. Dualarını anlatılarının başında ya da sonunda değil, devam ederken, arasöz olarak yapmaktadır. Dualarını geçmişindeki yakınları için dile getirmektedir. 3.28 numaralı anlatıda yakını Hasan Bey’den bahsederken “Öldüyse ruhu şad olsun. Yaşıyorsa Allah uzun ömür versin.” duasını yaparak anlatımını sürdürmektedir.

Selma Hanım 3.16 numaralı Türkünün Hikayesi anlatısında “Bu masal Erzurum’da geçmektedir.” 3.14 numaralı fıkra anlatısında “Şimdi size bir fıkra anlatıyım.” demiştir. Bu başlangıç kısımları halk hikayelerindeki döşeme kısmıyla paralellik göstermektedir. Anlatıcı hem anlatacağı türle ilgili bilgi vermiş hem de dinleyicinin dinleme pozisyonu almasını sağlamıştır.

Gökalp (1982), masal araştırmalarında ilk kaynak kişiye kadar ulaşılmasının öneminden bahseder. Masalı anlatan kişinin masalı kimden duyduğu, o kişinin de kimden duyduğu zincirleme bir şekilde öğrenilmelidir. Selma Hanım’a anlattığı anı haricindeki masal, türkölü hikaye, efsane gibi anlatıları kimden duyduğu sorulmuştur. Selma Hanım, bu anlatıları kimseden dinlemediğini, çocukluğunun çok güzel geçtiğini, çocukluğunda büyüklerin masal efsane gibi, türler anlatmadığını söyledi. Selma Hanım’ın hayatında geleneksel sözlü kültür artık yaşamamaktadır. Bu anlatıları ihtiyaca dayalı olarak çalışma kapsamında internetten okuyarak öğrenmektedir ve sonrasında aile ortamında dinleyicilere anlatmaktadır.

Nutku (1977), meddah, birden çok kişinin var olduğu hikayesini beden hareketleriyle, mimikleriyle, kullandığı şivelerle, taklit becerisini göstererek seyircisine anlatır. Bu durum meddahlık anlatımında dramatik unsurlarında varlığını gösterir. Selma Hanım da anılarını

ailesinden oluşan seyircilere anlatırken beden hareketleriyle, ses tonundaki değişimlerle, kullandığı jest ve mimiklerle taklit becericisini kullanabilen bir anlatıcıdır. 3.24 numaralı fıkra anlatısında “*Ayı idi mayı idi ama benim kocam idi/ İyi idi hoş idi beni bal ile besley idi/ Askerliği yok idi evimin direği idi.*” kısmını Karadeniz ağzıyla söylemiştir. Aynı şekilde 3.55 numaralı anlatısında annesinin söylediği “*Uyyy, nasıl olur bu iş? Orası benim yerimdi.*” cümlesinde Karadeniz ağzı kullanarak, ses tonunu değiştirerek annesini taklit etmiştir. Selma Hanım Karadeniz ağzını taklidi bir özellik olarak kullanmaktadır. Bunların haricindeki hiçbir anlatısında Karadeniz ağzını kullanarak anlatmamıştır. İstanbul ağzı ile anlatılarını aktarmaktadır. Böylece seyircinin dikkatini de çekerek anlatıya, hikayeye hazır hale gelmesini sağlarlar.

Başgöz (1998), anlatıcılar, anlatılarında ara sözler kullanabilir. Bu ara sözler bilinmeyen durumlara açıklık getirir. Ara söz; açıklayıcı ve öğretici, hikayecinin kendisine kusur bulması ve itiraf, yorum ve eleştirilerdir. Hikaye anlatıcılar, açıklayıcı ve öğretici sapmalarda eski sözcükleri, deyimleri açıklamakta kullanabilir. Gerçek hayatta unutulmuş bir adeti hatırlatmak için kullanır. Selma Hanım 3.27 numaralı anlatısında Karadeniz yöresindeki Karayemiş ağacından bahsederken “Bizim orada meşhur bir ağaçtır Karayemiş. Yaprakları yaz kış üzerindedir. Hiç dökülmez.” diyerek ortamdaki dinleyicilere açıklayıcı ve öğretici ara söz kullanmıştır. 3.38 numaralı anlatıda eski, unutulmuş bir adet olan mest pabuç adetini tanımını yaparak açıklayıcı ve öğretici ara söz kullanmıştır. Hikaye anlatıcılarının kullandığı bir ara söz de yorum ve eleştiriler kısmıdır. Bu yorum ve eleştirilerde anlatıcıların hayat görüşünü, eleştirilerini buluruz. Sapma tekniğiyle eğitim kurumlarındaki aksamalar, sosyal hoşnutsuzluklar dile getirilir. Selma Hanım’ın Üç Öğüt Masalı anlatısında “Tabi eskiden öyle, atlar, eşekler yok, yürüyerek yol alıyor.” cümlesinde eski dönemlerin ulaşım eksikliğine dair yorum yaparak sözel sapma kullanmaktadır.

Anlatılar da aile folkloruna yönelik; babanın çocuklarını yetiştirme tutumu, aile büyüklerine yönelik anekdotlar, meslekler, çocukken oynanan oyunlar, balolar, okul etkinlikleri, resmi-dini bayramlar, tatiller, yemek kültürü, ailece söylenen şarkılar, aile bireylerinin lakapları konulularında bilgiler edinilmektedir. Bunlar; gündelik anlatıcıların aile hafızası, aile belleği görevi gördüğünü göstermektedir.

Basat (2020) çalışmasında köy evlerinin odaları gösteri sahnesine dönüşmektedir. Selma Hanım’ın anlatıları aile bireylerinin salonunda anlatılmıştır. Aile günlerinde sohbet edilen,

ikramlıkların yenildiği, içildiği salonlar, anlatılar anında bir anda işlevini değiştirerek gösteri sahnesine dönüşmektedir.

Onun sahnesi kendi evinin ve ailesinin evinin salonudur. Böylece seyircileri de özel hayatını paylaştığı, içine kattığı, aile üyeleri, hısımlar ve akrabalarıdır. Ama bu aile bireyleri ve dostları da tutkulu, iyi birer dinleyicidir. Selma Hanım'ın gündelik yaşam içindeki anlatımları aile bireyleri ve dostları için bağlayıcılık özelliğine sahiptir. Bu sebeplerle Selma Hanım gibi gündelik yaşamdaki anlatıcıların göz ardı edilmemesi gerekir.

SONUÇ

Bu tezde profesyonel olmayan bir anlatıcının varlığı incelenmiştir. Araştırmanın amacı, gündelik yaşamdan bir anlatıcıyı betimlemek ve geleneksel hikaye, masal, meddah anlatıcılarıyla amatör, gündelik yaşamdan bir anlatıcı arasındaki farkları ve benzerlikleri belirlemektir. Bu amaçla Selma Çamcı adlı kişiyle yüz yüze, derinlemesine görüşmeler yürütülmüştür. Anlatı ortamlarında katılımlı gözlem gerçekleştirilmiştir. Anlatılarda aile folkloruna yönelik bilgiler tespit edilmiştir. Dinleyici olarak kaynak kişinin ailesi ile çalışılmıştır. Anlatılarda anlatıcı-dinleyici etkisi ön plana çıkarılmıştır. Ortam ve mekan unsurlarının anlatıya ve anlatıcıya etkisi saptanmıştır.

Araştırma dört bölüm olarak düzenlenmiştir. Birinci bölümde yöntem ve kavramsal çerçeve verilmiştir. Kavramsal çerçeve olarak folklor, aile folkloru, anlatıcı, dinleyici kavramları açıklanmıştır. Selma Hanım'ın anlattığı türler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bu türler; fıkra, efsane, masal, türkölü hikaye ve anıdır.

İkinci bölüm anlatıcı ve dinleyicilerinden oluşmaktadır. Öncelikle Selma Hanım'ın yaşam öyküsü üzerinde durulmuştur. Hayatı birinci tekil şahıs diliyle verilmiştir. Selma Hanım yaşam öyküsünü anlatırken aile bireylerine değinmiştir. Annesi tek çocuk olduğu olduğundan ailesi tarafından çok kıymet görmüştür. Bu sebeple torunlarını anneanne büyötmüştür. Anneye kalan mirası kuzenleri elinden almıştır. Çünkü yörede kız çocuklarına miras bırakılmamaktadır. Ailede baba etkin rol konumundadır. Çocuklarının eğitime önem vermektedir. Anne ve babanın mesleklerine yer verilmiştir. Beş kız kardeşin aralarında kullandıkları hitap şekillerine değinilmiştir. Bu bilgiler hem yaşam öyküsünde hem de anlatılarda anlatılmıştır. Böylelikle yaşam öyküsü ve anlatılar tutarlılık göstermiştir.

Anlatıların oluşumu ve dinleyiciler başlığı altında; dinleyicilerin anlatılara katılımı, metinlerdeki aile folklorunun varlığı, anlatıların türü, anlatı ortamının ve mekanının incelenmesi konuları ele alınmıştır.

Dinleyicilerin anlatıma katılımı kısmında anlattıkları anlatılar açıklanmıştır. İki tane anıyı en büyük kız kardeş Hasibe Hanım anlatmıştır. Anılarından biri anneannesinin ablası diğeri babasıyla ilgilidir. Serpil Hanım iki anı anlatmıştır. Biri babasıyla ilgili anıdır. Diğeri kayınvalidesiyle ilgili olan anısıdır. Begüm Hanım üç tane anı aktarmıştır. Üç anısı da anneannesiyile ilgilidir. Sevinç Hanım üç tane anı anlatmıştır. Birincisi kız kardeşlere kot ve altın kordon alınma anısıdır. Anlattığı ikinci anı çukura düşme anısıdır. Üçüncü anlatısı

komşuları Doktor Ali Bey' ait anıdır. Murat Bey bir tane anı anlatmıştır. Paylaştığı okul gezisiyle ilgili anısıdır. Anlatmaya başlamadan önce anlatıcının hep mutlu biten anılar aktardığını ifade etmiştir. Buna tepki gösteren tek dinleyicidir. Her anının mutlu bitmeyeceğini ifade etmiştir. Bir anıyı da ben anlattım. Benim anlattığım anı on beş yıl önce annemle ve dedemle ilgili olan anıdır. Böylelikle anlatı ortamında anlatıcı ve dinleyici karşılıklı birbirini şekillendirmiştir. Dinleyici olan aile bireyleri anı anlatarak ortamda anlatıcı olmuştur. Anlatıcı olan Selma Hanım da dinleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlarda anlatıcı ve dinleyici rol değiştirmiştir.

Aile folkloruna dair bilgiler anılarda varlığını göstermiştir. Babanın çocuklarını yetiştirme tarzı, aile büyüklerini yönelik bilgiler, meslekler, mesleklerin çocuklara aktarılması, çocukken oynanan oyunlar, kağıt oyunları, balolar, resmi bayramlar, okul etkinlikleri, aile için önemli mekanlar, tatiller, aileye yönelik hitaplar, lakaplar, ailece söylenen şarkılar, yemek kültürü aile folkloruna yönelik anılarda anlatılmıştır.

Anlatılarda sayıca en fazla anı türü anlatılmıştır. Toplamda elli bir tane anı aktarılmıştır. On iki tanesini Selma hanımın ailesi, otuz dokuz tanesini Selma Hanım paylaşmıştır. Selma Hanım'ın anlattığı diğer türler masal, fıkra, efsane, türkölü hikaye şeklindedir. Bu türleri kimden öğrendiği sorulduğunda internetten öğrenerek aktardığını açıklamıştır.

Mekanın ve ortamın incelenmesi araştırmanın başka bir boyutudur. Çalışmada mekan olarak ev kullanılmıştır. Dört kez bir araya gelinmiştir. Sosyal ortam olarak aile günleri kullanılmıştır. Hiç kimse yabancılik çekmemiştir. Selma Hanım'ı anlatıcı olarak tanıtmaya gerek duyulmamıştır. Selma Hanım anlatılarını ailesinin huzurunda icra etmiştir. Jestlerini, beden hareketlerini, mimiklerini, ses tonundaki değişimleri rahatlıkla sergilemiştir. Dinleyici grubu Selma Hanım'ın ailesidir. Dinleyiciler de anlatılara rahatlıkla katılım sağlamışlardır. Çekinmeden anlatı anında sorular sormuşlardır. Anılarda yanlışlık varsa hemen müdahale etmişlerdir. Unuttukları durumları birbirlerine sormuşlardır. Anılardaki mekanlara da dikkat çekilmiştir. Mekanlar arasında Rize'deki ev dikkat çekmektedir. Kız kardeşlerin çocukken yaşamlarını geçirdiği yerdir. Köy evi anılarda değinilen başka bir mekandır. Bu yerler ailenin bağlarını güçlendiren konumlardır. Sarıgazi lojmanlarındaki evde yaşamın zor olmasına değinilmiştir. Anılar da son olarak Bostancı'daki evden bahsedilmiştir. Bu ev anne Nimet Hanım'la ilgili anlatılan anılarda karşımıza çıkmıştır. Selma Hanım bu anlatılarında ailesiyle geçirdiği sosyal ortamları aktarmıştır.

Üçüncü bölümde anlatılar verilmiştir. Anlatıları toplamak için aile ile dört kez bir araya gelinmiştir. Ayda bir yapılan aile günlerinde anlatılar icra edilmiştir. Gün sahibinin evi mekan olarak kullanılmıştır. Ortamda Selma Hanım'ın ailesi dinleyici konumundadır. Çalışma aile ortamında yürütüldüğü için Selma Hanım anlatılarını rahatlıkla anlatmıştır. Ses tonunda, beden hareketlerinde bir heyecana, tutukluğa rastlanmamıştır. Dinleyiciler de ortamda kendini yabancı hissetmemiştir. Anlatılara rahatlıkla dahil olmuşlardır. Kendileri de Selma Hanım'ın ardından anlatılar aktarmışlardır. Böylelikle anlatıcı ve dinleyici rol değiştirmiştir. Anlatılardan on iki tanesini Selma Hanım'ın ailesi anlatmıştır. Ailenin anlattığı anlatılar anı türündedir. Selma Hanım kırk sekiz anlatı aktarmıştır. Bir tane masal, bir tane türkünün hikayesi, bir tane efsane, altı tane fıkra, otuz dokuz anı anlatmıştır. Anı haricindeki türleri bir başkasından dinlememiştir. İnternette okuyup öğrenerek anlatmıştır. Anlattığı bir anıyı başka bir ortamda tekrar anlatmıştır. Anıyı anlatırken farklı detaylar eklemiştir. Örnek vermek gerekirse annesinin arkasından terlik fırlattığı anıyı iki kez aktarmıştır. İkinci anlatışında terliğin gülün dibine düştüğünü, annesine “atamadın ki” karşılığını verdiğini anlatmıştır. Bu anlatılar, bağlantıları göstermek için türlere göre değil ses kayıt cihazındaki anlatım sırasına göre verilmiştir. Bu anlatılar sayesinde ailenin geçmişine, aile folkloruna yönelik değerli bilgiler edinilmiştir. Anlatı kısımları italik yazı biçimiyle verilmiştir. Her anlatıdan sonra ortama, anlatıya ilişkin yorum ve gözlemlerden oluşan açıklama kısmı yapılmıştır.

Dördüncü bölümde değerlendirme kısmı ele alınmıştır. Usta anlatıcılarla Selma Hanım'ın anlatıcılığına dair karşılaştırma yapılmıştır. Halk bilimi araştırmalarında anlatıcı olarak profesyonel hikaye, meddah, masal anlatıcıları karşımıza çıkmaktadır. Profesyonel anlatıcıların anlatıları altı yedi geceye kadar uzayabilmektedir. Saz çalıp türkü söyleyebilmektedirler. İcralarını düğünlerde, şenliklerde sergilerler. Halk edebiyatının farklı türlerine hakimdirler. Fakat araştırmamızdaki kaynak kişi olan Selma Hanım aile anlatıcısıdır. Saz çalmasını bilmemektedir. Fakat anlatısında türküyü elleriyle ritim tutmaktadır. Selma Hanım'ın yaşamında sözlü kültür anlatıcılığı yaşamamaktadır. Anı haricindeki bütün anlatı türlerini ihtiyaç doğrultusunda internette okuyarak öğrenmiştir. Böylece repertuarını zenginleştirerek farklı türlerde anlatılar anlatmaktadır. Selma Hanım 50 dakikada ortalama 15-20 yirmi anlatı aktarmıştır. Güçlü belleğe sahip bir anlatıcıdır. Mizah becerisi yüksektir. İcrasını sergilediği yer evinin salonu ve ailesinin salonudur. Dinleyicileri de aile bireyleri ve yakın dostlarıdır. Selma Hanım göz ardı edilmemesi gereken bir anlatıcıdır.

Benzer çalışma yapacaklara da şu önerilerde bulunulabilir: Bu tezin bulguları, aile içindeki amatör anlatıcılar konusunda araştırma yapılmasını gerektiğini göstermektedir. Amatör anlatıcıların anlatılarında ara sözler, atasözü-deyim kullanımı etkisi araştırılabilir. Cinsiyet, yaş, eğitim, meslek gibi değişkenlerin profesyonel olmayan anlatıcıların anlatıları üzerindeki etkisi de incelenebilir.

KAYNAKÇA

Dinç, M. (2021). Halk bilgisinin beslenme ve mutfak kültürüne dönük temsilleri. İçinde M, Aça (Ed.), *Halk bilimi el kitabı*. (4. Basım, ss. 287-314). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aça ve Çeribaş. (2021). Halk bilimi araştırmalarının tarihi. İçinde M, Aça (Ed.) *Halk bilimi el kitabı*. (4. Basım, ss. 39-81). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aça, M. (2021). Folkloru en küçük halk grubuna odaklandırmak: aile folkloru. *Karadeniz araştırmaları*, 18 (70), 373- 391. <https://doi.org/10.12787/KARAM1720>

Aça, M. (2017). Kaynaklar. İçinde M, Öcal Oğuz (Ed.), *Türk halk edebiyatı el kitabı* (14. Basım, ss. 97-132). Grafiker Yayınları.

Aydın S. ve Emiroğlu K. (2020). *Antropoloji sözlüğü*. İstanbul: Isık Yayınları.

Aydın, D.Ş. (2015). *Giresunlu bir masal anası: Arife Şafak'ın masal anlatıcılığı ve masalların bağlamsal çözümlemesi* (Yayın Numarası: 405559) [Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi

Azadovki, M. (2002). *Sibiry'a'dan bir masal anası*. (Çev: İ, Başgöz, Çev; 2. Basım). Kültür Bakanlığı. (Orijinal yayın tarihi 1992)

Balaman, A.R. (1982). *Sosyal antropolojik yaklaşıla akrabalık evlilik ve türleri*. Karınca Matbaacılık.

Bauman, R. (2005). Halbilimi'nin farklı kimliği ve sosyal tabanı. (F. Çotra, Çevirmen). *Milli folklor*, (65), 152-159.

Basat, E. (2020). *Köy oda oyunlarında tiyatral öğeler: Kastamonu Gülef ve Musallar köyü örneğinde* (Yayın Numarası: 642413) [Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi

Bascom, W. (2004). Halkbilimi, sözlü sanat ve kültür. (N. Aytuzlar, Çevirmen). *Milli Folklor Dergisi*, (63), 86-97. (Orijinal eserin yayın yılı 1973)

Bascom, W. (2015). Folklorun biçimleri: nesir anlatılar. (R. Aktaş, B. Aktepe, B. Değer, A. Doğan, Y. Özay ve K. Serdaroğlu, Çevirenler). *Milli Folklor Dergisi*, (59), 76-90. (Orijinal eserin yayın yılı 1984)

- Başgöz, İ. (1998). Sözlü anlatım türlerinde konudan sapmalar. *Folklor Edebiyat*, 4(14), 99-112.
- Başgöz, İ. (2012). *Türkülü aşk hikayeleri: bir gösterim olarak*. Pan Yayıncılık.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor yazıları*. Adam Yayınları.
- Berg, B.L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (H. Aydın, Çev. 8.Basım). Eğitim Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1958). *Zaman zaman içinde tekerlemeler-masallar ve masal ile tekerleme üzerine bir inceleme*. Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2019). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Bilgesu Yayıncılık.
- Boratav, P.N. (2002). *Halk hikayeleri ve halk hikayeciliği*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Brunvand, J.H. (1998). *The study of american folklore* [Amerikan folklorunun incelenmesi] . (4th ed.). W. W. Norton.
- Çetişli İ. (2012). Anı/hatıra-günlük. İçinde Çetişli, İ. ve Kolaç, E.(Ed.), *Cumhuriyet dönemi Türk nesri (1. Basım, ss. 130-156)*. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). Halk edebiyatı alanı ve araştırma yöntemleri. H. Biltekin (Ed.), *Halk edebiyatına giriş*. (1. Basım, ss. 18-40) . Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Degh, L. (2015). Hikaye anlatıcılar. (A. Koç, Çevirmen). *Milli Folklor Dergisi*, (59), 104-117. (Orijinal eserin yayın yılı 1989)
- Degh, L. (2010). Halk anlatısı. (Z. Karagülle, Çevirmen). *Milli Folklor Dergisi*, (39), 111-129. (Orijinal eserin yayın yılı 1972)
- Dikbaş, A (2018). *Elazığ fıkraları ve fıkra tipleri* (Yayın Numarası: 541169) [Yüksek Lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Dundes, A. (2010). Halk bilimi çalışmalarında metin (text), doku (texture), sosyal çevre ve şartlar (konteks) ilişkisinin önemi. (M. Ekici, Çevirmen), *Milli Folklor Dergisi*, (39), 25-34. (Orijinal eserin yayın yılı 1980)

- Dundes, A. (1983). Folklor nedir?. (G. Aydın, Çevirmen), *Milli Folklor Dergisi*, (65), 127-129. (Orijinal eserin yayın yılı 1965)
- Duymaz, A. (2002). *İrfanı arzulayan sözler: tekerlemeler*. Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (2001). *Halk edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.
- Fischer, M. J. ve Marcus G. E. (2013). *Kültürel eleştiri olarak antropoloji insan bilimlerinde deneysel bir an* (B. Cezar, Çev.; 1. Basım). Colorist Akademi Matbaacılık.
- Friedl, E. (2003). *İran köyünde kadın olmak*. (B. Şannan, Çev.; 1. Basım,). Epsilon Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi 1989)
- Green, T. A. (1997). *Foklore: an encyclopedia of beliefs, customs, tales, music, and art/ edited by*. [Folklor: inançlar, gelenekler, masallar, müzik ve sanat ansiklopedisi]. Santa Barbara, Calif.
- Goldtem, K. (1977). *Sahada folklor derleme metotları*. (A. Uysal, Çev.;). Başbakanlık yayınevi.
- Gökşen, C. ve Turan, T. (2023). Dini nitelikli Giresun efsanelerinde anlatımın sözdizimi. *Milli Folklor Dergisi*, 18 (138), 131-143 <https://doi.org/10.58242/millifolklor.1203589>
- Günay, U. (1986). *Türkiyede' âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Akçağ Yayınları.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. Yedi Gece Kitapları.
- Kaya, D. (2000). *Aşık edebiyatı araştırmaları*. Kitabevi.
- Kepez, B. S. (2020). *Yaşayan geleneksel ve modern masal anlatıcıları: bağlamsal kurama göre inceleme* (Yayın Numarası: 652339) [Yüksek Lisans tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, 1. Basım). Bilim ve Sanat.
- Nutku, Ö. (1977). *Meddahlık ve meddah hikayeleri*. İş Bankası Yayınları.

Oğuz, M. Ö. (2017). Araştırmaların tarihi. İçinde M. Ö. Oğuz (Ed.), *Türk halk edebiyatı el kitabı*. (14. Baskı, ss. 1-60). Grafiker Yayınları.

Önkol, A. (2015). *Fatma Önkol'un masal anlatıcılığı ve masalların anlatıcı- dinleyici ve anlatım ortamı açısından incelenmesi* (Yayın Numarası: 405721) [Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Sakaoğlu, S. (2010). Masal. İçinde A. B. Alptekin ve Ç. Kara (Ed.), *Halk hikayeleri ve masallar*. (1. Basım, ss. 139-154). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

Thompson's, S. (1964). *The Types of the Folktale*. Helsinki.

Yıldırım, D. (1999). *Türk edebiyatında Bektaşî fıkraları*. Akçağ Yayınları.

Yılmaz, İ. (2023). *Trabzon yomra ilçesi aile folkloru üzerine bir araştırma* (Yayın Numarası: 839412) [Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Gökalp, Z. (1982). Makaleler. (Haz; A. Çay). Kültür Bakanlığı.

İnternet Kaynakları

http-1 <https://www.turkudostlari.neawe4rt/soz.asp?turku=6833> (Erişim tarihi: 02.06.205).

http-2 <https://www.repertukul.com/DUN-GECE-YAR-HANESINDE-1944> (Erişim tarihi: 02.06.2025).

http-3 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bayburt/neyenir/tel-helvasi> (Erişim Tarihi : 18.03.2025).

EKLER

EK-1

YARI YAPILANDIRILMIŞ SORU FORMU

1. Bu hikayeyi neden seçtin?
2. Sohbet esnasında anlatmayı düşünmediğin bir hikayeyi anlattın mı?
3. Dinleyicilerin senin aیلenden kişiler olması anlatımına nasıl etki etti?
4. Anlatırken en keyif aldığın hikaye hangisiydi?
5. Anlatım sırasında ya da çalışma sırasında ne gibi zorluklar yaşadın?
6. Masal, fıkra, efsane, anı, türkölü hikaye anlattın. Bu türler arasındaki farkı biliyor musun?
7. Anlattığın masalı, fıkrayı, efsaneyi, anıyı kimden duydun?
8. Kaç tane masal, fıkra, efsane biliyorsun?
9. Olaylardaki kişi adlarını yakın arkadaşlarının adıyla değiştiriyor musun?
10. Senin başından geçmeyen bir hikayeyi anlattınız mı?
11. Anlatırken seni en çok zorlayan hikaye hangisiydi? Neden?
12. Anlattıklarına verilen dinleyici tepkilerinden seni zorlayan oldu mu?

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Gündelik Yaşamdan Bir Anlatıcı
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Prof. Dr. Çiğdem KARA
TEZ YAZARI:	Gülperi ORHAN
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı: Gülperi Orhan

Yabancı Dil: İngilizce B2

Doğum Yeri / Yılı:

E-Posta:

Eğitim Bilgileri:

2023-2025, Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2009-2013, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Programı

Mesleki Deneyimi:

2020-2021, Eskişehir Gençlik Merkezi Diksiyon, Etkili ve Hızlı Okuma Öğretmeni

2021-2022, İstanbul Uluslararası Kazanım Okulları Yabancılar İçin Türkçe Öğretmeni

2022-2023, Eskişehir Odunpazarı Halk Eğitim Merkezi Etkili ve Hızlı Okuma, Yabancılar İçin Türkçe Öğretmeni

2023-2024, Esmek (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sanat Meslek Eğitim Kurumları) Diksiyon, Etkili ve Hızlı Okuma Öğretmeni

2024-2025, Eskişehir Tepebaşı Halk Eğitim Merkezi Ana Dilde İletişim Öğretmeni